

CONSILIUM SPÓŁKA Z OGRANICZONĄ ODPOWIEDZIALNOŚCIĄ

Współpraca Europejska
Podejście Naukowe & Zastosowane Technologie

ISSN 2449-7320

EUROPEAN
COOPERATION

Scientific Approaches and Applied Technologies

Warszawa 2018

№ 2(33) 2018

RADA NAUKOWA

Przewodniczący Rady Naukowej:

Dr hab. (Ekonomia), **OLEKSANDR MELNYCHENKO**, Warszawa, Polska

Członkowie Rady Naukowej:

Dr (Inżynieria), **BESTOUN S. AHMED**, Erbil, Kurdistan, Irak

Dr (Inżynieria), **SALAWU ABDULRAHMAN ASIPITA**, Minna, Niger State, Nigeria

Prof., Dr hab. (Inżynieria), **ARTUR BARTOSIK**, Kielce, Polska

Prof., Dr hab. (Ekonomia), **LINO BRIGUGLIO**, Msida, Malta

Dr hab. (Ekonomia), **MAREK CHRZANOWSKI**, Warszawa, Polska

Dr hab. (Prawo), **OLEKSANDR DOWGAN**, Kijów, Ukraina

Prof., Dr hab. (Nauki polityczne), **ERNANDO FILGUEIRAS**, Belo Horizonte, Brazylia

Prof., Dr hab. (Nauki rolnicze), **VASYL FILON**, Charków, Ukraina

Prof., Dr (Ekonomia), **TSVETELINA ALEXANDROVA GANKOVA-IVANOVA**, Sofia, Bułgaria

Prof., Dr (Ekonomia), **SHALVA GOGIASHVILI**, Tbilisi, Gruzja

Prof., Dr hab. (Ekonomia), **TETYANA KALNA-DUBINYUK**, Kijów, Ukraina

Dr (Inżynieria), **ROMAN KUBRIN**, Dübendorf, Szwajcaria

Dr (Ekonomia), **OLEKSII KVILINSKYI**, Poznań, Polska

Prof., Dr hab. (Ekonomia), Dr. h.c. mult., **FRANZ PETER LANG**, Braunschweig, Niemcy

Prof., Dr hab. (Inżynieria), **KAZIMIERZ LEJDA**, Rzeszów, Polska

Prof., Dr hab. (Ekonomia), **IRENA MACERINSKIENE**, Wilno, Litwa

Prof., Dr (Ekonomia), **ALEXANDER MASHARSKY**, Ryga, Łotwa

Dr hab. (Politologia), Prof. ndzw. **DONAT JERZY MIERZEJEWSKI**, Piła, Polska

Dr (Ekonomia), **RADOSŁAW MIŚKIEWICZ**, Łaziska Górne, Polska

Prof., Dr hab. (Ekonomia), **BORYS SAMORODOV**, Charków, Ukraina

Prof., Dr hab. (Inżynieria), **VADYM SAMORODOV**, Charków, Ukraina

Dr (Prawo), **TOMASZ SCHEFFLER**, Wrocław, Polska

Dr (Prawo), **OLEKSANDR SHAMARA**, Kijów, Ukraina

Dr (Ekonomia), **FRANKLIN SIMTOWE**, Nairobi, Kenia

Prof., Dr hab. (Ekonomia), **LAKHWINDER SINGH**, Patiala, Indie

Dr (Inżynieria), **ANDREY VOVK**, Magdeburg, Niemcy

Dr hab. (Ekonomia), **NADIYA YURKIV**, Kijów, Ukraina

Prof., Dr hab. (Inżynieria), **DMYTRO ZUBOV**, Ohrid, Republika Macedonii

Wydawca:

CONSILIUM SPÓŁKA Z OGRANICZONĄ ODPOWIEDZIALNOŚCIĄ

**WSPÓŁPRACA EUROPEJSKA
NR 2(33) 2018**

Czasopismo jest zarejestrowane w Sądzie Okręgowym w Warszawie za numerem 19258

ISSN (PRINT) 2449-7320

Czasopismo naukowe WSPÓŁPRACA EUROPEJSKA jest umieszczone i indeksowane w bazach danych naukometrycznych:

- ERIH PLUS
- Biblioteka Narodowa w Polsce
- Polska Bibliografia Naukowa (PBN)
- Index Copernicus
- Citefactor
- International Institute of Organized Research (I2OR)
- Google Scholar (GS)

Adres strony internetowej:

www.journal.clmconsulting.pl

www.clmconsulting.pl

www.facebook.com/clmcstg

Adres do korespondencji:

Redakcja Czasopisma naukowego WSPÓŁPRACA EUROPEJSKA

Consilium Sp. z o.o.

ul. Marszałkowska 58

00-545 Warszawa, Polska

Redaktor naczelny -

Zbigniew Wąsik

redactor@clmconsulting.pl

Reklama w czasopiśmie:

office@clmconsulting.pl

SCIENTIFIC COUNCIL

Head of Scientific Council:

Dr. hab. (Economics), **OLEKSANDR MELNYCHENKO**, Warsaw, Poland

Members of the Scientific Council:

Dr. (Engineering), **BESTOUN S. AHMED**, Erbil, Kurdistan, IraqDr. (Engineering), **SALAWU ABDULRAHMAN ASIPITA**, Minna, Niger State, NigeriaProf., Dr. hab. (Engineering), **ARTUR BARTOSIK**, Kielce, PolandProf., Dr. hab. (Economics), **LINO BRIGUGLIO**, Msida, MaltaDr.hab.(Economics), **MAREK CHRZANOWSKI**, Warsaw, PolandDr. hab. (Law), **OLEKSANDR DOWGAN**, Kyiv, UkraineProf., Dr. hab. (Political Sciences), **FERNANDO FILGUEIRAS**, Belo Horizonte, BrazilProf., Dr. hab. (Agricultural Sciences), **VASYL FILON**, Kharkiv, UkraineProf., Dr. (Economics), **TSVETELINA ALEXANDROVA GANKOVA-IVANOVA**, Sofia, BulgariaProf., Dr. (Economics), **SHALVA GOGIASHVILI**, Tbilisi, GeorgiaProf., Dr. hab. (Economics), **TETYANA KALNA-DUBINYUK**, Kyiv, UkraineDr. (Engineering), **ROMAN KUBRIN**, Dübendorf, SwitzerlandDr. (Economics), **OLEKSII KVILINSKYI**, Poznan, PolandProf., Dr. habil. (Economics), Dr. h.c. mult. **FRANZ PETER LANG**, Braunschweig, GermanyProf., Dr. hab. (Engineering), **KAZIMIERZ LEJDA**, Rzeszow, PolandProf., Dr. hab. (Economics), **IRENA MACERINSKIENE**, Vilnius, LithuaniaProf., Dr. (Economics), **ALEXANDER MASHARSKY**, Riga, LatviaProf., Dr. hab. (Political Sciences), Prof. ndzw. **DONAT JERZY MIERZEJEWSKI**, Piła, PolandDr. (Economics), **RADOSŁAW MIŚKIEWICZ**, Łaziska Górne, PolandProf., Dr. hab. (Economics), **BORYS SAMORODOV**, Kharkiv, UkraineProf., Dr. hab. (Engineering), **VADYM SAMORODOV**, Kharkiv, UkraineDr. (Law), **TOMASZ SCHEFFLER**, Wrocław, PolandDr. (Law), **OLEKSANDR SHAMARA**, Kyiv, UkraineDr. (Economics), **FRANKLIN SIMTOWE**, Nairobi, KenyaProf., Dr. hab. (Economics), **LAKHWINDER SINGH**, Patiala, IndiaDr. (Engineering), **ANDREY VOVK**, Magdeburg, GermanyDr. hab. (Economics), **NADIYA YURKIV**, Kyiv, UkraineProf., Dr. hab. (Engineering), **DMYTRO ZUBOV**, Ohrid, Republic of Macedonia

Publisher:

CONSILIUM LIMITED LIABILITY COMPANY

EUROPEAN COOPERATION

Vol. 2(33) 2018

Collection of scientific proceedings is registered in District Court in Warsaw for the number 19258

ISSN (PRINT) 2449-7320

Collection of scientific proceedings EUROPEAN COOPERATION is included and indexed in the international informational and scientometric data bases:

- ERIH PLUS
- National Library of Poland
- Polish Scholarly Bibliography (PBN)
- Index Copernicus
- Citefactor
- International Institute of Organized Research (I2OR)
- Google Scholar (GS)

Web on:

www.journal.clmconsulting.plwww.clmconsulting.plwww.facebook.com/clmcstg

Address for correspondence:

Editorial team of Collection
EUROPEAN COOPERATION
Consilium LLC
Marszałkowska str. 58
00-545 Warsaw, Poland

Chief editor of the Collection -
Zbigniew Wąsik

redactor@clmconsulting.pl

Advertising in the collection:

office@clmconsulting.pl

SPIS TREŚCI

Nauki techniczne

REGARDING THE QUESTION ABOUT EVALUATION OF THE INFLUENCE FACTORS IN IMPLEMENTATION SYSTEM OF THE AVIATION SEARCH AND RESCUE OPERATIONS SYSTEM 9

Anatolii Gurnyk
(ENG)

Spoleczno-humanitarne studia

ТЕХНОЛОГІЇ ТА МЕТОДИ РОБОТИ АНАЛІТИЧНИХ ЦЕНТРІВ 18

Igor Petrenko
(UKR)

ПРОБЛЕМИ І ТЕНДЕНЦІЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПОЛІТОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ І НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В УМОВАХ КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА ПЕРІОДУ КІНЦЯ 1990-Х - 2010 РР. 33

Vyacheslav Vilkov, Sergii Rudenko
(UKR)

Ekonomia, finanse, księgowość, audyt i analiza

BUDGETS' SELF-SUFFICIENCY OF THE UNITED TERRITORIAL COMMUNITIES AS THE BASIS FOR THE HUMAN RESOURCES DEVELOPMENT 56

Anna Pereverzieva
(ENG)

Zarządzanie i Marketing

FORMATION OF STATE POLICY OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN UKRAINE. . 64

Zoriana Buryk
(ENG)

WYMAGANIA EDYTORSKIE DLA MATERIAŁÓW AUTORSKICH. 71

REKLAMA 79

TABLE OF CONTENTS

Technical sciences

REGARDING THE QUESTION ABOUT EVALUATION OF THE INFLUENCE FACTORS IN IMPLEMENTATION SYSTEM OF THE AVIATION SEARCH AND RESCUE OPERATIONS SYSTEM 9

Anatolii Gurnyk
(ENG)

Humanities and Social Studios

TECHNOLOGIES AND METHODS OF THINK TANKS' WORK 18

Igor Petrenko
(UKR)

PROBLEMS AND TENDENCIES IN MODERNIZING EDUCATION AND RESEARCH IN POLITICAL SCIENCE AT THE TARAS SHEVCHENKO NATIONAL UNIVERSITY OF KYIV FROM THE LATE 1990S TILL 2010 35

Vyacheslav Vilkov, Sergii Rudenko
(UKR)

Economics, Finances, Accounting, Analysis and Audit

BUDGETS' SELF-SUFFICIENCY OF THE UNITED TERRITORIAL COMMUNITIES AS THE BASIS FOR THE HUMAN RESOURCES DEVELOPMENT 56

Anna Pereverzieva
(ENG)

Management and Marketing

FORMATION OF STATE POLICY OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN UKRAINE. . 64

Zoriana Buryk
(ENG)

REQUIREMENTS FOR DESIGN OF THE AUTHORS' MATERIALS 71

ADVERTISING 79

Сертифікати про знання польської та англійської мов на рівні B2

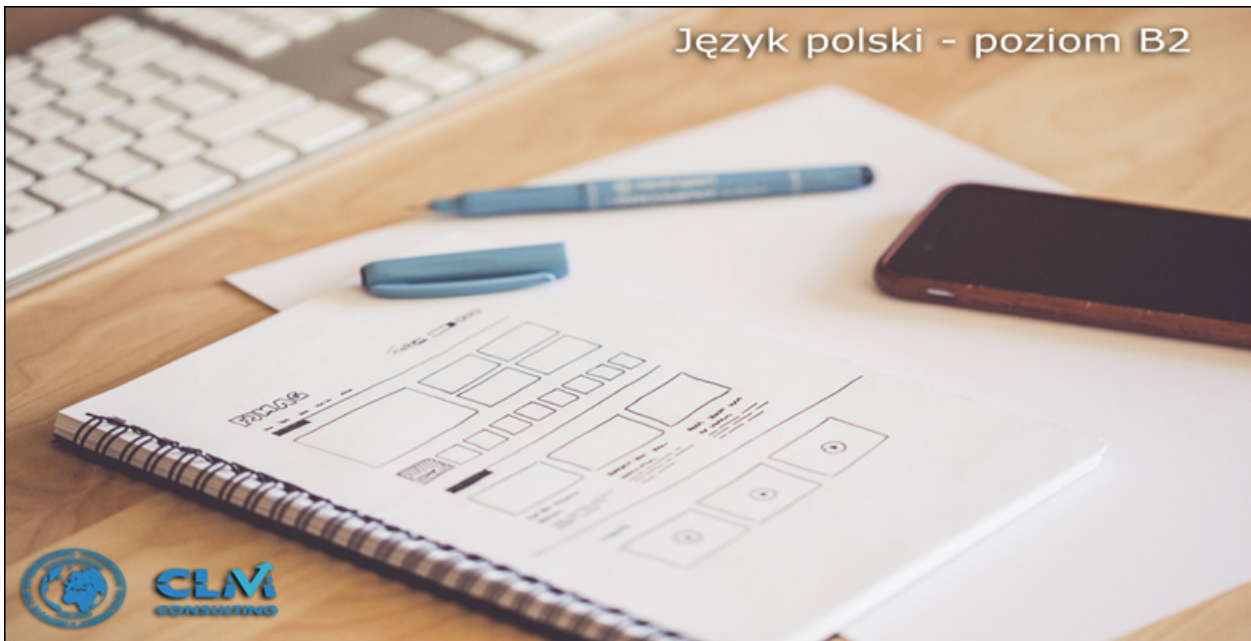
Інститут розвитку міжнародної співпраці, який є партнером Consilium Sp. z o.o., проводить дистанційно, з використанням спеціалізованої сучасної Інтернет-платформи, іспит для осіб, для яких польська й англійська мови є іноземними, на рівні B2.

За результатами іспиту видається сертифікат, що підтверджує знання мови на рівні B2 відповідно до Загальноєвропейських компетенцій володіння іноземною мовою: вивчення, викладання, оцінка (Common European Framework of Reference, CEFR).

Сертифікат необхідний з метою подачі документів абітурієнтами, які вступають до польського ВНЗ, викладачами – при присудженні наукових звань професора, доцента, с.н.с. і для інших осіб.

Для участі в іспиті необхідно заповнити заявку на сайті <http://clmconsulting.pl>

Курси польської мови он-лайн

Consilium Sp.zo.o., проводить дистанційно курси польської мови, з використанням спеціалізованої сучасної Інтернет-платформи.

Курс розрахований на 240 годин: 100 годин – заняття з викладачем, 140 годин – самостійне виконання завдань.

Курс польської мови побудований таким чином, щоб використовуючи сучасні можливості дистанційної освіти, в мінімально можливих термінах з максимальним комфортом для слухачів, отримати рівень володіння польською мовою B2 (згідно з Common European Framework of Reference for Languages, CEFR від листопада 2011 року) – Upper-Intermediate – [poziom] średni ogólny.

Згідно з вимогами CEFR користувач на цьому рівні:

- розуміє основні ідеї чітких повідомлень, зроблених літературною мовою на різні теми, що виникають на роботі, навчанні, дозвіллі тощо;
- вміє спілкуватися в більшості ситуацій, які можуть виникнути під час перебування в країні мови, що вивчається;
- може скласти чіткі повідомлення на відомі або теми, що його цікавлять;
- здатний висловити свою думку й плани на майбутнє і обґрунтувати враження, події, прагнення.

Сам курс поділений на:

100 годин роботи у віртуальній аудиторії (лекції та практичні заняття з відповідями на питання і опрацюванням домашніх завдань);

140 годин самостійної роботи (вправи, матеріали для читання, відео й аудіо).

Крім того, учасники курсу отримають механізми самостійного вдосконалення польської мови в майбутньому, щоб не зупинятися на досягнутих результатах, а постійно вдосконалювати польську на практиці.

Для участі в курсах необхідно заповнити заявку на сайті <http://clmconsulting.pl>

Anatolii Gurnyk

Aviation Science and Research Center of
the Ukrainian Civil Defense Science and
Research Institute,
Head of the aviation
Search and Rescuing Department
Ukraine, Kyiv
gurnikav@gmail.com

**REGARDING THE QUESTION ABOUT EVALUATION OF THE
INFLUENCE FACTORS IN IMPLEMENTATION SYSTEM OF
THE AVIATION SEARCH AND RESCUE OPERATIONS SYSTEM**

Abstract. There is considered and justified the mechanism of estimating the influence of various factors on the state of the system functioning for the implementation aviation search and rescue operations (ASRO). The possibility of determining effective measures for the optimal solution selection of the tasks organization and execution regarding the search and rescue of objects that suffer or have suffered from disaster is explored. Based on the results of the study, the calculation model is formed to predict the proper operation probability of the ASRO system, as well as the calculation and analysis of the required performance indicator during its operation both in the daily routine and in the case of an incident with an aircraft or other emergency situations.

Keywords: aviation search and rescue operations, influence factors, emergency, calculation model, system efficiency indicator, probability of object detection

Formulas: 8, fig.: 3, tabl.: 0, bibl.: 11

Introduction. The task of execution of the object aeronautical search and rescue operations requires achieving a high level preparedness of Air Traffic Services (ATS) bodies and ASRO systems for potential emergencies as a result of aviation incident etc. This requirements are one of the main in flight safety for International Civil Aviation Organization (ICAO) member States [Law of Ukraine from 11.07.2000 N 112-IV «About protocols ratification relating to changes in the Convention about International Civil Aviation (Chicago Convention 1944)»].

The need for a high degree of readiness convincingly confirmed by the statistical analysis including (ATS) in the system of the emergency reaction to unusual situations with an aircraft, also response from the governing bodies and the ASRO system's forces to the incidents or other emergencies [Gurnyk, Kozlovsky, Shabala 2012; Rusnak 2013].

The ASRO system should function properly under various conditions of risk. Depending on its operational capabilities we will reach preservation of life, health and property. At the same time, the ASRO functioning risk's circumstances are characterized by uncertainty factors, which influence on it.

Based on the content and essence of qualitative and quantitative components of the AOSR system's statistical indicators response to the incidents or other emergencies, there are opportunity to reasonable explore and analyze the factors affecting on the ASRO organization [Gurnyk 2015]. Thus, the need to identify key factors influencing the

ASRO organization, their comprehensive analysis and scientific study of indicators is an urgent task.

Literature review and the problem statement. The statement of theoretical and applied questions about factors influencing the organization of aviation search and rescue operations (ASRO) we can observe only in recent years. The significant increase in the number of authors and, therefore, the number of publications on general issues of the ASRO and aviation search and rescue (ASR) is the evidence for this. By scientists, researchers and practitioners are considered some separated objective and subjective reasons that significantly affect the efficiency of search and rescue, and, also, outlined the main research directions for the ASRO system improving [Khyzhnyak, Gurnyk 2015; Gurnyk, Rogozin 2014; Khyzhnyak, Gurnyk 2014].

The analysis showed that publication that would collectively, on the basis of analytical procedures, thoroughly, evaluate the total influence of the ASRO various factors on the system in accordance with its objective function, have a common, observing nature. The scientific works contain methodological framework, proposals and recommendations for individual tasks, especially with regard to the evaluation and determination of the resource potential indicators using a combined indicator for the ASRO implementation, the computer networks, telecommunications setting up and automation as factors, which influence the ASRO system [Methody of scientific justification of the resource providing indicators in a unified system of air operations for search and rescue in the Ukraine during the organization and conduct of the aircraft search and rescue 2015; Justification of tactical and technical requirements for the automated system for aviation search and rescue in Ukraine 2016]. The foregoing suggests the demand for a comprehensive and all-side study and measure the impact factors on the ASRO system, also substantiate their performance indicators.

According to the general theory of systems [Kashtanov 2010], a comprehensive study and factors measure, which influence on the efficiency of the search and rescue works execution, their analysis and scientific study of indicators can be a prerequisite of the optimal solution selection for the identification of priority actions aimed at improving and developing the organization (structure and mode of operation), components (elements) of the ASRO system. The implementation of these decisions will be more effective to ensure the readiness of search and rescue forces (SRF) and the search and rescue instruments (SRI) for the ASRO realization according to the recommended practices of the International Civil Aviation Organization (ICAO - International Civil Aviation Organization) and the requirements of the state regulations.

The article is organized as follows. Part II describes a general model for assessing the impact of various factors on the ASRO system. Part III covers the description of the external and internal factor influences. The calculation of the reliability of the SRI, the probability of performing the task for identifying the object, the duration of search and others, their analysis and methods of improvement are implemented in Part IV. Part V contains general conclusion of the article.

Research results.

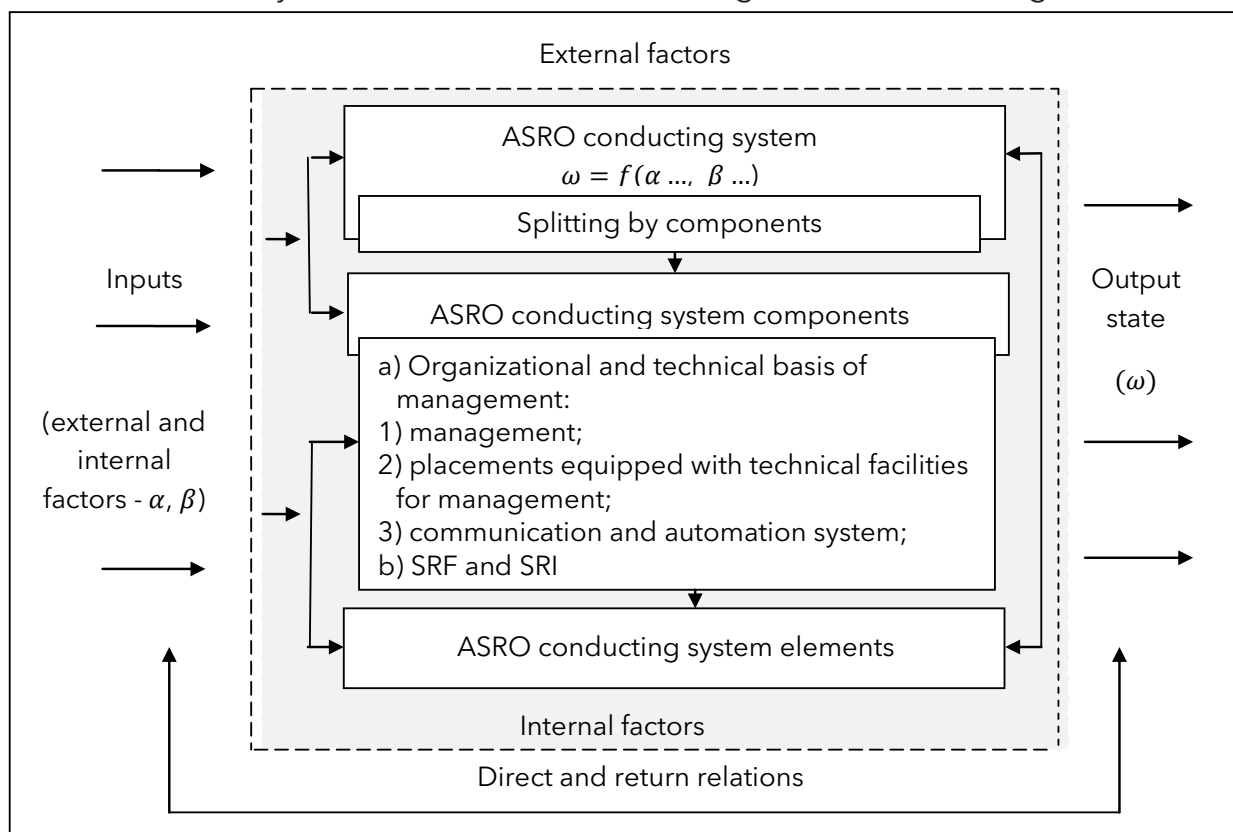
II. Model description.

Various factors of influence within the ASRO system are considered in this scientific article as the driving forces, a phenomenon, that, because of different reasons, influ-

ence the processes of the object's search and rescue, and which reflect (define) properties of these processes and relations between them.

For analyzing the action's effectiveness of the ASRO system's managing bodies, the level of the successful SRF tasks execution and using the SRI taking into account the impact of various factors, the degree of influence, basic of them, on the search and object's rescue must be fully researched and determined.

The main factor for conducting the ASRO system is a function of the ASRO implementation. It is the safe storage of a system status (effective functioning), develop and maintain its structure and orderliness during conversion "inputs" (influence on it of factors from external and internal environment) in "outputs" (the result of the functioning state of the ASRO system) as shown in the model's general scheme in figure 1.

Figure 1 - The model's general scheme for determine ASRO system effectiveness including external and internal factors

Source: developed by author

The result of the functioning of the ASRO conducting system while it is being influenced by groups of external and internal factors is the indicator of its effective functioning. The value of the necessary indicator depends on the influence of a group of factors on the processes or phenomena of the ASRO conducting system and on changing of their characteristics and features. Usually this provides grounds for the necessity to change the parameters of ASRO conducting system and consequently revision, correction and defining new requirement to its components (elements).

In order to research the dependency of the ASRO conducting system functioning efficiency indicator value on the influence of a group of factors first of all a logi-

cal-mathematical model should be developed, as a basis for the calculation technique, the general type of which is represented by the formula:

$$\omega = f(\alpha_1; \alpha_2; \alpha_3; \dots \beta_1; \beta_2; \beta_3 \dots) \tag{1}$$

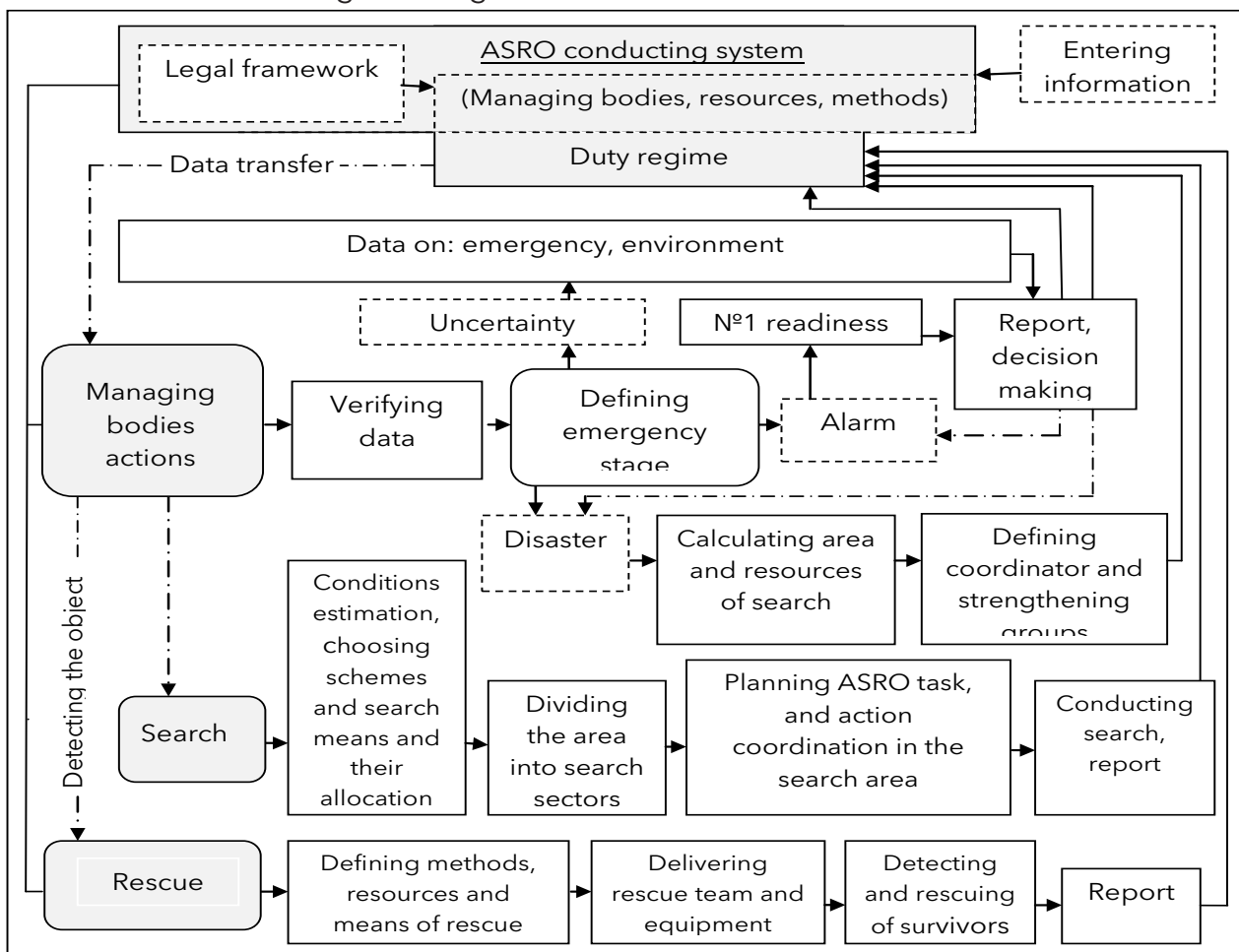
where f – function (attitude) from f the influence factors of the ASRO conducting system;

$\alpha_{1,2,3, \dots}$ – are parameters of a factor group of management which influence the value ω , and their values depended on decision which are taken by managing bodies (numbers of SRF and SRI and its implementation, resource allocation etc.);

$\beta_{1,2,3, \dots}$ – are parameters of a factor group of conditions which influence the value ω , and the values which cannot be influenced by the control body with its decision in given particular circumstances (time of year, weather conditions etc.)

The general view of that mathematical model indicates the following:

- factors α and β are variable outcome data needed for the calculation of the necessary indicator ω ;
- the optimal value ω depends on the values of a group of management factors;
- the more there are parameters of α factors group and the less there are parameters of β factors group, the more there are opportunities and freedoms for managing bodies for reducing their negative influence on indicator ω .

Figure 2 - Functional decomposition of the contextual diagram of structural-functional model of search and rescue in ASRO system

Source: developed by author

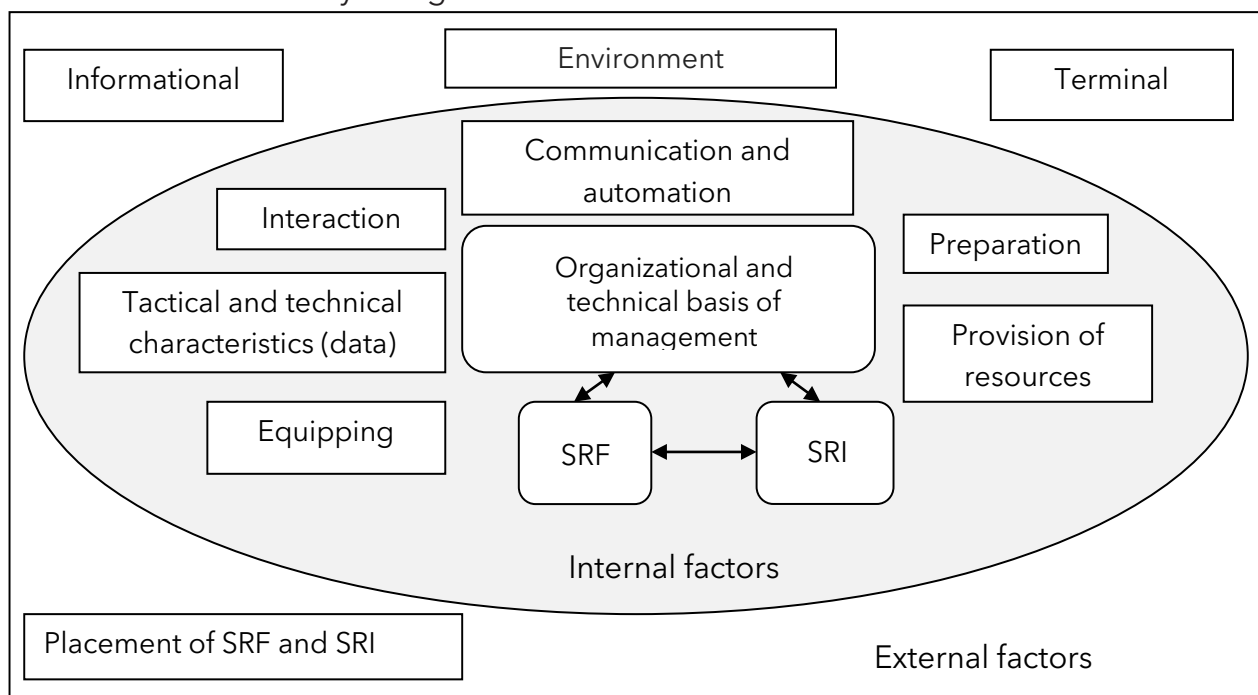
The development of the mathematical model (1) is being based on an immersive and comprehensive knowledge of processes and phenomena of organizing and conducting ASRO. One of the solution options to the indicated problem may be the constructing of structural-functional model of ASRO conducting system and execution on its basis of functional decomposition of the contextual diagram of the process of ASRO, which in turn can be divided into three subfunctions, as illustrated on figure 2: actions of managing body, search, rescue.

III. Influence factors on the ASRO.

In the mean time the connections between numeral factors α and β of internal and external environment are not obvious and are heavily dependent, which can in various ways influence the effectiveness of the search and rescue and, correspondingly, the indicator ω . This is reflected in the determined chaotic model of particular actions, which eventually can transform into stochastic or unclear logic under the conditions of changing (unidentified) environment and risks or uncertainties. In order for the model to be precise (adequate to the reality) all existing α and β factors and random nature of aircraft accidents are taken into account as much as possible.

However among all of the defined α and β factors it is not always possible to express some factors numerically. That is why among all of the defined α and β factors only those are selected which can be expressed as a numeral (measured, calculated). The selected factors are afterwards grouped as much as possible and consolidated to integral indexes by basic types which reduces the volume of mathematical model and makes the technique of calculation more compact and convenient.

The influence of the factors on the components of the ASRO conducting system, which were detected, grouped and consolidated to integral indexes by basic types, is illustrated schematically on figure 3.

Figure 3 - Scheme of how basic types of factors influence the ASRO conducting system's components

Source: developed by author

Throughout the main external factors types of the ASRO system we characterize (define):

- informational - timeliness, accuracy and reliability of information, which is supplied to form a solution;
- terminal - the amount of time that is critical for the response, search and rescue operations;
- environmental - weather and landscape-geographical conditions of the ASRO realization that reduce tools reliability for collecting information and the SRI's opportunities through interference, or influence the physical state of personnel, which is reflected in his work as a human factor, etc;
- SRI and SRF locations - location rationality of capabilities and instruments relatively to likely place of an air accident or other emergencies.

Throughout the main internal factors types of the ASRO system we characterize (define):

- interaction - the performance management effectiveness with the SRI and SRF;
- communication and automation - the degree of the effective communication channels supplement and instruments supplement to automate the management processes at all stages of the ASRO implementation. Communication and automation factors are characterized, above all, by the degree of technical facilities availability for timely and reliable, safe and reliable receiving, processing and transfer of all types of communications;
- preparation - a professional and psychological training of all personnel (management bodies, SRI) to act in everyday operation, under an emergency with an aircraft and determine the emergency stage of "UNCERTENTY" (INCERFA), "ALARM" (ALERFA), "disaster" (DETRESFA) on the aircraft, which is distressed or under other emergencies;
- equipped - terms and frequency, volume and intensity of delivery and possession of the necessary technical facilities for management, search and rescue;
- tactic - technical characteristics (tactic-technical data) - matching (reached size) the aggregate qualitative and quantitative parameters of the unit from technical facilities for management, search and rescue to the actions for intended purpose (task);
- resource supplement - as systematically implemented, organized and controlled process that objectively determines the adequacy of resources used to ensure the organization and conduct the ASRO.

After determining the influence degree of the main factors types $i\beta$, as external and internal environment factors, on the required magnitude of ω , we install dependence and heaviness in between. The results affect the effectiveness of the ASRO system's main functions - detection (finding) of the object in the minimum time period, which does not exceed the recommended practices of ICAO, and rescue victims. As more effectively the target of the ASRO implementation system for conducting the main function of preserving values of all options under the different factors' influence over time is reached, the more effective is the organization and its components.

IV. Capability analysis of the SRI and SRF.

Based on the theory of reliability with reservation [Kashtanov, 2010], we conduct the feasible evaluation of index comply with the ICAO standards and requirements by cal-

culating the value "detect (find)" [Rogozin, Gurnyk 2014], that expressed by the probability of detection (finding) of the object (P_{ω}) in a given searching area, where $P_{\omega} \rightarrow 1$. Initial data for calculation is the following information: fact about aircraft accident; the quantity and the possibility of the ASI and ASF, and used technical resources specifications; the degree of task solution or object detection during the time that dedicated to search; main, probabilistic factor types: α i β as external and internal environmental factors and so on.

Scientific instruments to analyze the ASF and ASI opportunities are expert assessments for determination the probability of the task solution about object detection P_{vo} over time, that not exceed the ICAO recommended practices and requirements, with reliability that is close to one ($P_{vo} \rightarrow 1$). The basis for the processing of specialists' opinions is their experience, knowledge and insight, also analysis of training (exercise) and statistical values of solved tasks during the air accident or other emergencies that occurred.

Calculation Formulas [4]:

a) determine the probability for the task solution, with the aim of identifying object by one SRF (P_{vo}):

$$P_{vo} = \frac{2R \cdot V \cdot T}{S}, \quad 2R \cdot V \cdot T \leq S \quad (2)$$

where R - the effective detection range of the object (km);

V - speed of SRF flying (search and rescue aircraft (SRA)) during the task solution (.);

T - duration of the object search (hours);

S - area of the defined search area (km²);

b) determine the effectiveness SRF (SRA) through the probability of detecting the object (P_{ef}):

$$P_{ef} = 1 - e^{-\frac{2R \cdot V \cdot T}{S}} \quad (3)$$

where e - base of natural logarithms (2.72 - Euler's number).

In most cases, the vast majority of time is spent for the object searching. To determine the duration of the object searching (T) with a given probability P_{vo} , where $P_{vo} \rightarrow 1$, calculations are carried out using the following formula:

$$T = \frac{-\ln(1 - P_{vo}) \cdot S}{2 \cdot R \cdot V} \quad (4)$$

In case of the specified time excess for object searching or the need to significantly increase the reliability of its detection $P_{ef} \max \rightarrow 1$, as appropriate:

a) increase the number SRF (k) with the same characteristics of the onboard equipment.

Formula calculation:

$$P_{vo_k} = 1 - (1 - P_{vo})^k, \text{ where } P_{vo_k} > P_{vo} \quad (5)$$

where P_{vo_k} - the probability of the task solution by the SRF group (homogeneous);

k - the SRF number that are available (number);

b) increase the diversified SRF number.

Formula calculation:

$$P_{vo_k} = 1 - (1 - P_{vo_1}) \cdot (1 - P_{vo_2}) \cdot \dots \cdot (1 - P_{vo_k}) = 1 - \prod_{i=1}^k (1 - P_{vo_i}) \quad (6)$$

where $P_{vo1}, P_{vo2}, \dots, P_{vo_k}$ - probability of the tasks implementation by the heterogeneous SRF considering that the probability of failures during the work of at least one of them is impossible

P_{vo_i} - probability of the i -th SRF trouble-free work.

Then under the probability of the i -th SRF trouble-free work (P_T) we should understand the impossibility of failures within a specified time working hours:

$$(P_T) = \frac{K_{ASRO} - V_{ASRO}}{K_{ASRO}} \quad (7)$$

where K_{ASRO} - the ASRO number that made by the SRF;

V_{ASRO} - the number of failures over time T .

In addition, in the system reliability theory with reservation [Kashtanov 2010] are used the following quantitative characteristics as the failure intensity and mean of the operating time to failure. If we will convert it, we can determine the time of the SRF failure, allowing them to predict P_T .

Simultaneously, if:

$P_T \rightarrow 1$, then impossibility of the ASRO ensuring system with the ASRO implementing will be impossible;

$P_T \rightarrow 0$, then at some point of time providing of the ASRO become impossible, especially under the influence of various factors in uncertainty.

For making calculations of the impact by various factors in circumstances of uncertainty or risks of incident, as initial data, we will use the information about the likely effect of the main types of factors α and β on the required value ω :

$$\begin{aligned} P_{f\omega} &= (1 - (1 - P_{\alpha_1}) \cdot (1 - P_{\alpha_2}) \cdot \dots \cdot (1 - P_{\alpha_n})) \times \\ &\times ((1 - (1 - P_{\beta_1}) \cdot (1 - P_{\beta_2}) \cdot \dots \cdot (1 - P_{\beta_n})) = \\ &= 1 - \prod_{i=1}^n (1 - P_{\alpha_i, \beta_i}) \end{aligned} \quad (8)$$

where $P_{f\omega}$ - probability of impact the main types of factors on the required value ;

$P_{\alpha_i \beta_i}$ - probability of impact by i -th α and β factor;

n - number of the main factors.

So, for evaluating and predicting the impact of various factors on the value of the ASRO effective functioning indicator (ω), which expressed by the probability of detection (finding) the object ($P_{\omega \rightarrow 1}$) in the given area, in order to make better management decisions and effective management by the ASRO system's development, it is proposed to use the mathematical apparatus from the general theory of reliability with reservation, where:(9)

$$P_{\omega} = 1 - \left(\prod_{i=1}^k (1 - P_{vo_i}) \right) \cdot \left(\prod_{i=1}^n (1 - P_{\alpha_i, \beta_i}) \right). \quad (9)$$

Conclusions. The offered procedure design of "exit" is an important practical tool for obtaining quantitative data by the degree evaluation of the task including the AOSR

system reaction on the impact of factors as the external and internal environments, as shown in Figures 1, 2 and 3 and, generally, as shown by the mathematical formula (1) for calculation the required value .

This approach allows analytically to evaluate the quality of search works conduction and its improvement - to create probabilistic-statistical models for comparing the quality of the corresponding structures in attitude to the external and internal factors described in the article. This approach is quite mobile in considering additional factors for decision-making in cases of aviation events.

References

- Gurnyk, A. V. (2015). On the issue of aviation works for searching using a visual way // *Scientific Herald Ukrainian Research Institute of Fire Safety*. - №1 (31), P. 99-109.
- Gurnyk, A. V., Kozlovsky, V. O. & Shabala, V. I. (2012). Functioning analysis of the aircraft search and rescue in Ukraine using a systematic approach // *Scientific bulletin of the Municipal Management Academy: Series "Technology"*. - № 5, P. 38-49.
- Gurnyk, A. V. & Rogozin, A. S. (2014). Calculation methods of the aviation efficiency during search and rescue emergency // *Proceedings of the international scientific conference "Problems of civil protection, control, prevention, rescue and special work."* - Harkiv .: NUTCD Ukraine. - P. 151-153.
- Justification of tactical and technical requirements for the automated system for aviation search and rescue in Ukraine / UkrNDITZS, NDR "ASU-search", Kyiv 2016, 246 p.*
- Kashtanov, V. A. & Medvedev, A. I. (2010). *Theory of Complex Systems Reliability: Textbook*. 2 ed., rew. / Moscow: FIZMATLIT, 608 p. - ISBN 978-5-9221-1132-4.
- Khyzhnyak, V. V. & Gurnyk, A. V. (2015). Automated control system for improving the efficiency of the aviation search and rescue // *Proceedings of III All-Ukrainian scientific conference "Problems of civil protection, control, prevention, rescue and special work."* - Harkiv: NUCD Ukraine. - P. 126.
- Khyzhnyak, V. V. & Gurnyk, A. V. (2014). Selection of appropriate way for finding the object based on the optimal distribution of forces and search and rescue instruments // *Science and Technology of the Ukrainian Air Force - № 4 (17)*, P. 96-99.
- Law of Ukraine from 11.07.2000 N 112-IV «About protocols ratification relating to changes in the Convention about International Civil Aviation (Chicago Convention 1944)": *Annex 12 "Search and Rescue"*.
- Methody of scientific justification of the resource providing indicators in a unified system of air operations for search and rescue in the Ukraine during the organization and conduct of the aircraft search and rescue / UkrNDI ZS NDZ of aviation "AVIAPOSHUK-resources". Kyiv -2015. - 265 p.*
- Rogozin, A. S. & Gurnyk, A. V. (2014). The mathematical description of the aircraft detection during air operations for search and rescue // *Information processing systems / Khark. Univ. Air Forces named Ivana Kozheduba. - Kharkiv Science and Technology of the ukrainian Air Force, № 8 (124)*, P. 191-193.
- Rusnak, I. S. (2013). The system of the aircraft search and rescue in Ukraine: state and prospects of development // *Science and Defense, № 1*, P. 28-37.

Data przesłania artykułu do Redakcji: 15.02.2018
Data akceptacji artykułu przez Redakcję: 26.02.2018

Ігор Петренко

к.політ.н.,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
доцент кафедри політичних наук
Україна, Київ
i.i.petrenko@icloud.com

ТЕХНОЛОГІЇ ТА МЕТОДИ РОБОТИ АНАЛІТИЧНИХ ЦЕНТРІВ

Анотація. Проаналізовано основні технології та методи роботи аналітичних центрів. Визначено, що головним інструментом дослідницької роботи аналітичних центрів є алгоритм практичного вирішення комплексної проблеми. Досліджено алгоритм роботи аналітичних центрів, який складається з технологій аналізу політики (методи проблемного структурування, методи прогнозування, методи рекомендування, методи моніторингу, методи оцінки), політичної комунікації та реалізації політики. З'ясовано, що технологія роботи аналітичних центрів у публічній сфері складається з: ініціювання теми; проблематизації; постановки питання у такому вигляді, щоб це передбачало подальше замовлення; передпроектного дослідження; власне дослідження; написання аналітичної доповіді з рекомендаціями; деліберативного процесу, в межах якого відбувається просування розробленого проекту. Проаналізовано чинники, що впливають на дослідження аналітичних центрів – пропаганда, спонсори та проблеми.

Ключові слова: аналітичні центри, публічна політика, технологія, методи, деліберативний процес

Формул: 0, рис.: 1, табл.: 0, бібл.: 19

Igor Petrenko

PhD (Political Sciences),
Taras Shevchenko
National University of Kiev,
Associate Professor of the Department
of Political Science
Ukraine, Kiev
i.i.petrenko@icloud.com

TECHNOLOGIES AND METHODS OF THINK TANKS' WORK

Abstract. The basic technologies and methods of think tanks' work are analyzed. It is determined that the main tool of research work of analytical centers is the algorithm of practical solution of a complex problem. The algorithm of think tanks' work is explored. It consists of policy analysis technologies (problem structuring methods, forecasting methods, methods of recommendation, monitoring methods, evaluation methods), political communication and implementation of the policy is explored. It is revealed that the technology of analytical centers work in the public sphere consists of: initiating the topic; problematization; placing the question in such a way that it involves a further

order; pre-design study; own research; writing an analytical report with recommendations; a deliberative process within which the development of the project is being promoted. The factors influencing the researches of analytical centers are analyzed. These factors are propaganda, sponsors and problems.

Keywords: think tanks, public policy, technology, methods, deliberative process
Formulas: 0, fig.: 1, tabl.: 0, bibl.: 19

Вступ. Аналітичні центри ("фабрики думок" – ФД) орієнтуються на створення алгоритму практичного вирішення конкретної проблеми. Вони продукують ідеї і рішення у формі доповідей різного типу, зокрема: розробляють новий варіант політичного курсу, надають оцінки, виробляють концепції, пропозиції, попередження, довгострокові плани чи прогнози, описують методики, здійснюють статистичні викладки, аналіз і ґрунтовні теоретичні дослідження.

Аналітичні центри (АЦ) безпосередньо пов'язані з громадянськими інтересами, вони виражають запити суспільства в інтелектуальній формі. Вони не просто агрегують й актуалізують інтереси і потреби суспільства, а й пропонують системні рішення, чіткий план вирішення проблеми з конкретними рекомендаціями. Досить важливим також є те, що аналітичні центри змушують звертати увагу влади на проблеми довгострокового розвитку про які влада, у зв'язку з обмеженим строком повноважень і постійною необхідністю думати про рейтинги для переобрання, часто не бажає замислюватись та загалом нехтує ними на користь короткострокових, політизованих вигод.

Аналіз досліджень та постановка завдання. Важливим завданням при дослідженні аналітичних центрів є комплексний аналіз технологій і методів їх роботи, розуміння яких дає можливість глибше осягнути особливості аналітичних центрів як суб'єктів формування публічної політики.

Фабрики думок досліджує досить багато закордонних та українських вчених. Це такі науковці як О. Балаян, С. Внучко, Е. Вудхауза, В. Горбатенко, С. Дацюк, А. Денхем, П. Діксон, Й. Дрор, Д. Ебельсон, Д. Зайцев, Е. Ліндквест, Дж. МакГанн, Й. Марш, К. Радаєллі, Е. Річ, Р. Сабатіні, Д. Стоун, О. Сунгуров, В. Філіппов, Мінг Чен Шай, І. Шейдіна та інші. Технологіям та методам роботи аналітичних центрів присвячені праці таких закордонних та українських дослідників як Л. Богатирьової, К. Батчера, М. Горного, В. Данна, С. Дацюка, Г. Кароля, Дж. Кіндона, П. де Леона, Е. Річа, П. Старобіна, К. Уівера, В. Філіппова та інших.

Результати дослідження. Головний інструмент дослідницької діяльності ФД – алгоритм практичного вирішення комплексної проблеми. Особливістю ФД є прямий зв'язок дослідницького циклу з процесом прийняття рішень. Іноді ФД вирішують завдання семантичного прикриття або інтелектуального програмування.

ФД формулюють проблему та актуалізують її для суспільства, ЗМІ, еліти, органів влади. Фахівці ФД проводять дослідження, пропонують експертні оцінки, дискусії, виробляють альтернативні рішення. Далі відбувається підписання договорів, консультування, вибір тактики вирішення конфліктної (або проблемної) ситуації, медіа-підтримка, тренінги тощо.

Технології та методи, які використовують аналітичні центри у своїй роботі відрізняються залежно від напрямів їх діяльності.

Якщо говорити про напрями діяльності аналітичних центрів, то їх можна охарактеризувати наступним чином:

- оперативне та стратегічне дослідження гострих проблем суспільства в різних сферах;
  - дослідження світового досвіду вирішення суспільних проблем;
  - проведення досліджень, консультацій та експертиз різних проблем для громадян, бізнесу і влади;
  - вироблення прогнозів розвитку суспільства, нагальних проблем та наявних тенденцій;
  - розробка проектів законів та інших нормативно-правових актів.
- Російський дослідник М. Горний зазначає, що ФД можуть займатись:
- спеціалізованими дослідженнями у вузькій сфері: переваги - допомагає розвивати інституціональний бренд і ринкову нішу серед політиків, ЗМІ, фондів; негатив - може призвести до втрати інтересу зі сторони політиків, ЗМІ, фондів, якщо сфера діяльності ФД не лежить в центрі їх уваги;
  - загальнонаціональними / регіональними / місцевими питаннями публічної політики: переваги - збільшення впливу ФД, якщо для даного рівня не існує інших джерел експертизи для влади; недоліки - дослідники можуть бути не зацікавлені працювати на даному рівні політики, а також фонди можуть бути не зацікавлені фінансувати дослідження на даному рівні;
  - просуванням явного ідеологізованого чи партійного іміджу: переваги - стабільне партійне фінансування і/або фінансування фондів, що підтримують дану ідеологію; збільшується увага співчуваючих ЗМІ; збільшується можливість доступу до лояльних ідеології політиків; недоліки - відштовхування фондів, що уникають будь-якої ідеологічної орієнтації; можна втратити довіру політиків і ЗМІ; можна втратити доступ до всього, якщо партія і/або лояльні політики не перебувають при владі [Горний 2006].

Інтелектуальний продукт ФД - це ідеї, представлені у формі доповідей різного типу - нового варіанту політичного курсу, оцінки, теорії, пропозиції, попередження, догострокового плану або прогнозу, описання методики, статистичних даних, аналізу [Филиппов, Богатырева 2016].

Результати роботи ФД (продукція) може бути оформлена як:

- книги і статті для наукової спільноти: переваги - академічні дослідження можуть підвищувати довіру зі сторони ЗМІ і політичної спільноти; недоліки - результати академічних досліджень як правило бувають занадто довгими і можуть тяжко сприйматись політиками і ЗМІ;
- короткі політичні нотатки: переваги - такі нотатки можуть читати зайняті відомі політики і журналісти, які не мають часу читати товсті статті академічних досліджень; недоліки - ці замітки можуть швидко забуватись, якщо не мати до них постійного доступу (на сайті наприклад);
- семінари для ЗМІ і політиків: переваги - подібні заходи порівняно не дорого коштують; можуть призвести до розвитку міцних відносин ФД з політиками і ЗМІ; недоліки - це не постійний продукт (ситуативний);
- використання Інтернету для розсилки своїх результатів: переваги - дешево; легко оновлювати і вносити зміни; недоліки - результати важко отримати тим,

у кого не має доступу до Інтернету; зменшує можливість продати результати дослідження [Горный 2006].

З еволюцією ФД відбувалась і зміна у форматі їх продукції, а також в стратегіях її розповсюдження. ФД з 1980-тих років почали поступово відмовлятися від видання багатотомних книг на користь більш оперативних способів подачі інформації. Сучасні ФД прагнуть оперативно та коротко, в стислій формі надавати довідкові матеріали щодо будь-яких питань, які можуть бути поставлені на порядок денний публічної політики. Наприклад, в липні 1996 року Інститут Брукінгса приступив до випуску нової серії бюлетенів з політичних питань обсягом 5-10 сторінок, які дозволяють вченим цього інституту оперативно висловлюватися з актуальних питань в короткій і доступній формі [Starobin 1995; Solomon 1997]. Відгукуючись на зміни в політичному житті, Американський інститут підприємництва в кінці 80-х змінив формат свого журналу "American Enterprise". Американський інститут підприємництва тепер видає менше книг, які поступаються колишнім за обсягом; основна увага Американський інститут підприємництва приділяє виданню монографій та інших публікацій меншого обсягу, на підготовку і випуск яких потрібно не так багато часу.

Річ Е. та К. Уівер зазначають, що завдяки Інтернету змінилися способи поширення інтелектуальних продуктів, які виробляють ФД, й інформації організаційного характеру. Інтернет став незамінним засобом оперативного поширення актуальних матеріалів з коротким викладом висновків дослідницьких центрів. Є і спеціальні веб-сайти, що дозволяють установити зв'язок з ФД і пропагандистськими організаціями тієї чи іншої ідеологічної спрямованості. Наприклад, сайт Townhall (<http://www.townhall.com>), заснований Фондом спадщина, надає інформацію про консервативні організації, а сайт Electronic Policy Network (<http://epn.org>), пов'язаний з журналом "American Prospect", дає посилання на сайти дослідницьких центрів переважно ліберальної спрямованості [Рич, Уівер 2003].

Сьогодні Інтернет є найбільш перспективним каналом комунікації. Привабливість Інтернету можна пояснити великим охопленням аудиторії, широкими технічними можливостями та мінімальним контролем зі сторони держави. Все це в сукупності родить Інтернет дуже привабливим для різних політичних сил. В той час, коли інформацію розповсюджена політичними партіями сприймається як заангажована, довіра до аналітичних майданчиків є суттєвою.

Дацюк С. зазначає, що консультаційний текст є основним видом тексту, який виробляють "фабрики думки". Цей текст характеризується, перш за все, аналітичним змістом, в якому викладається не тільки прогноз, але і намір "що робити в даній ситуації". У даного наміру є адресат і конкретний суб'єкт, в чій вуста вкладається намір деякої необхідної діяльності. До написання консультаційного тексту проводиться попереднє вивчення аудиторії, сегментування її в якості адресата, позиціонування щодо кожного сегмента і формування повідомлень, щодо позиціонування кожному адресату всередині аналітичного тексту.

Потім відбувається надсилання цих повідомлень у вигляді презентації тексту. Отримання відповідей від різних сегментів аудиторії призводить до ініціювання "фабрикою думок" глобальних консультацій у сфері публічної політики. Після отримання відповіді від того чи іншого сегмента адресата, ФД проводить процес комунікації, тобто відкритий обмін повідомленнями між різними сегментами

адресата, який призводить до зіткнення їх точок зору, обговорення та або корекції позиції будь-якого сегмента, або до конвенціоналізації позицій [Дацюк 2002]. Стрижнем консультаційного тексту є рекомендації.

Дацюк С. визначає якими повинні бути рекомендації ФД:

- по-перше, в рекомендаціях повинна бути присутня рамка граничних бажань
  - виклад в рекомендаціях, чого в ідеалі домагаються автори, у чому їхня мета, і який максимум з можливого є бажаним для її практичного здійснення;
- по-друге, рекомендації носять конкретно адресний характер, тобто із рекомендацій має бути зрозуміло, кому вони адресовані, від імені кого виголошені самі наміри, і як позиціонуються автор і адресат відносно один одного;
- по-третє, в рекомендаціях повинен бути закладений процес конструювання суб'єкта їх виконання (конструювання структури, що повинна виконувати рекомендації), який передбачає вироблення суспільної потреби виконати певні дії, які в публічній політиці закріплюються за певним публічним адресатом;
- по-четверте, у зміст рекомендацій повинна бути закладена конвенціональна комунікативна стратегія, тобто повинні бути відображені всі кроки щодо просуванню самих рекомендацій і комунікації навколо пропонованих рішень;
- по-п'яте, рекомендації повинні сприяти або безпосередньо просувати конкретні законодавчі та виконавчі рішення;
- по-шосте, консультація ФД повинна бути максимально об'єктивною і незаангажованою, тобто вона повинна даватися для неупередженого обґрунтування і аргументації всіх точок зору з прогнозами реалізації кожної з них;
- по-сьоме, рекомендації повинні мати проектну форму, тобто пропонувати вихід на ті чи інші соціальні проекти, які б сприяли виконанню самих рекомендацій;
- по-восьме, рекомендації часто формують замовлення для самої ФД, що їх виробляє. ФД помічає необхідність певної суспільно значущої дії. Вона ж аналізує цю необхідність і пропонує консультаційний текст, проводить деліберативний процес і формує певне замовлення на законодавче або виконавче рішення, на той чи інший корпоративний проект;
- по-дев'яте, у рекомендаціях вказується джерело фінансування виконання рекомендацій (бюджетні кошти, корпоративне замовлення, гроші фондів тощо) [Дацюк 2002].

Алгоритм роботи ФД складаються з технологій аналізу політики, політичної комунікації та реалізації політики. Розглянемо їх більш докладно.

Данн В. зазначає, що аналіз політики забезпечує дослідження п'яти ключових сфер: 1) природа стратегічних політичних проблем; 2) результати поточного та попереднього політичних курсів; 3) значення цих результатів для вирішення проблем; 4) існуючі або нові альтернативи політичних стратегій та їх вірогідні результати; 5) альтернативи, які повинні фактично вирішити проблему.

На цій основі дослідник визначає наступні методи аналізу політики, які активно використовують в своїй роботі ФД:

- Методи проблемного структурування, які дозволяють політичним аналітикам ставити під сумнів існуючі припущення і, виходячи з цього, входити в процес формування політики ще на етапі розробки порядку денного. Розроблені підходи спрямовують рух від відносно неструктурованих методів, таких, як метод мозкового штурму або метод Дельфі, до більш структурованої теорії статистичних рішень. Ці методи допомагають у виявленні прихованих припущень, діагностуванні причин, виборі цілей, синтезі суперечливих перспектив і виявленні нових політичних можливостей.
- Методи прогнозування, які надають політико-релевантне (policy-relevant) знання щодо майбутніх умов, які повинні імовірно наступити після прийняття однієї з політичних альтернатив. Прогнози найчастіше застосовуються в процесі вироблення політичного курсу. Це допомагає досліджувати ймовірний, потенційний і бажаний стан політичної системи, оцінити зіткнення існуючого й запропонованого курсу, дізнатись про можливі майбутні перешкоди досягненню цілей, оцінити політичну здійсненність запропонованого політичного курсу. Методи прогнозування знаходяться між підходами, що базуються на економетрії, і методах, що стимулюють творчий процес (метод мозкового штурму, метод синектики, метод Дельфі).
- Методи рекомендування, які забезпечують вироблення політико-релевантного знання, яке можна безпосередньо застосовувати до прийняття рішень. Методи вироблення рекомендацій включають в себе методи оцінки ризику і похибки, ідентифікації зовнішніх характеристик і зовнішніх змін, встановлення критеріїв для здійснення вибору й визначення адміністративної відповідальності за втілення політичних курсів.
- Методи моніторингу, які забезпечують політико-релевантне знання щодо результатів існуючих політичних курсів, пропонуючи для осіб, що приймають політичні рішення, керівництво до дій, як найкраще втілити представлені і майбутні політичні курси. Методи моніторингу допомагають оцінити відповідність результатів законам і нормам, виявити ненавмисні (непрямі) результати політичних курсів та програм, ідентифікувати соціальні групи або особистостей, які затримують впровадження політичного курсу або обумовлюють нові віхи політики.
- Методи оцінки, які забезпечують інформацію про рівень адекватного виконання, якого досяг той чи інший політичний курс, тим самим допомагаючи особам, які приймають політичні рішення, оцінити якість їх рішень. Методи оцінки надають інформацію щодо діапазону, в якому проблеми повинні бути вирішені. Вони виконують важливу роль у роз'ясненні та критичному аналізі ціннісних орієнтирів проведеної політики, регулюванні або переформулюванні політичних курсів.

Якщо говорити про технологію політичної комунікації ФД, то варто відзначити, що їх робота перш за все орієнтована на політичну еліту, проте, вона повинна бути також зрозуміла і громадянам, які її легітимізують. ФД не тільки інтерпретують потреби і бажання політичних груп, які забезпечують вихід до розробки рекомендацій політичного характеру, вони також готують до передачі різними шляхами їх послань відповідно до соціальних потреб та інтересів. ФД розвивають як традиційні, так і альтернативні стратегії комунікативної політики.

Презентація політичного курсу або програми найчастіше відбувається в середовищі аудиторії, яка найбільш схильна довіряти методам і рекомендаціям аналітиків. Однак презентація політичних курсів та концепцій часто робиться з недостатньою методологічною експертизою, поверхневим знайомством із суттю справи, в умовах браку часу при проведенні публічних зустрічей та обмеженої довіри аудиторії до ФД і аналітиків. В цьому випадку публічна комунікація пристосовується до аудиторії. Це досягається за рахунок: визнання інших інформаційних потреб; відходу від надмірної допоміжної інформації; більшим фокусуванням на результатах, ніж на методах; укладення договору про подання інформації особою, що заслуговує на довіру; демонстрації чутливості до тимчасових обмежень; відходу від технічного жаргону до загальнодоступної термінології; використання візуальних засобів, з метою спростити розуміння головних пунктів розробленого курсу [Dunn 1996].

На думку німецьких експертів процес аналізу складається з таких етапів: введення і обговорення проблематики, представлення даних і фактів, власне аналізу та оцінки, а також висновків і рекомендацій. Останнє залежить від типу публікації і, в основному, стосується аналітичної записки (Policy Paper). Систематичний збір даних і чіткі посилання є невід'ємними характеристиками фахового аналітичного матеріалу. При написанні статті важливо враховувати контекст і визначити наперед цільову аудиторію. Самі рекомендації в кінці аналітичного матеріалу опираються на аналіз і є, таким чином, його логічним продовженням. При цьому конкретні і докладні рекомендації додають завершеності всьому аналітичному продукту, тоді як абстрактні рекомендації сприймаються як непереконливі й послаблюють аналітичний матеріал [Мельник, Паталонг, Сидорчук 2016].

У зв'язку з усвідомленням обмеженості традиційних експертних досліджень для розвитку перспективних рішень в умовах, коли значимість наслідків прийнятих рішень дуже висока, а політична еліта не раз помилялася в інтерпретації громадської думки, ФД почали освоювати новий стратегічний напрям свого розвитку – синтез технології масової комунікації з технологією раціонально-наукового обговорення публічної політики. Суть якого полягає в тому, щоб розвинути так званий деліберативний процес (від англ. deliberate – обмірковувати, зважувати, радитися, обговорювати), тобто процес масових консультацій всередині країни щодо суспільно значимих проблем, та залучити до розробки публічної політики якомога більшу кількість зацікавлених осіб.

Дацюк С. зазначає, що деліберативний процес – це один із найбільш потужних інструментів соціальної взаємодії при посередництві ФД [Дацюк 2002].

В рамках такої стратегії ФД проводять круглі столи для вищих посадових осіб, які, відповідно, закінчуються формуванням сценаріїв розвитку під егідою ФД. При цьому ФД: ініціюють “проекти публічних діалогів” в партнерстві з різними організаціями по всій країні для обговорення публічної політики; працюють спільно з громадськими та профспілковими організаціями над дослідницьким замовленням; проводять опитування громадської думки і розвивають нові технології, які дозволяють в системі конференції складати рейтинг і значимість переваг; проводять муніципальні зустрічі громадян, в тому числі щодо реформування репрезентативних політичних інститутів і документів.

Таким чином, ФД заохочують більш дисципліноване осмислення проблем елітою і широкими верствами населення. ФД розуміють, що хороший політичний аналіз є результатом інтелектуальної спільної творчості, колегіального прийняття рішення і соціальної взаємодії.

Для втілення технології реалізації політики ФД використовують низку прямих та непрямих підходів для поліпшення політичного процесу прийняття рішень. Один з таких підходів реалізують організації, орієнтовані на адвокатську дію, які розробляють пропозиції і рекомендації або висувають критику існуючої політики. І після того, як пропозиції були висунуті, вони стають принциповою справою членів ФД, які продовжують їх просування до тих пір, поки по них не буде прийнято рішення. На іншому кінці спектру знаходяться просвітницькі організації, які спрямовані не на специфічні політичні рішення, а на наукове керівництво дебатами, а також формування поглядів політичних лідерів. Для реалізації політики вони використовують такі засоби, як конференції, робочі зустрічі, книги і статті, взаємодію із ЗМІ [Dunn 1996].

Таким чином, ініціювання теми, проблематизація, постановка питання у такому вигляді, щоб це передбачало подальше замовлення – технологія роботи ФД у сфері публічної політики. Після постановки проблеми відбувається передпроектне дослідження. На цьому етапі призначається будь-який один, досить поважний експерт, який аналізує матеріал, планує проектне дослідження, здійснює підбір експертів, визначає розміри фінансування і часові рамки роботи. Потім відбувається власне дослідження, під час якого після кожного етапу роботи можуть проводитися семінари із запрошенням зовнішніх співробітників, які безпосередньо не займаються дослідженням. Далі відбувається власне написання аналітичної доповіді у формі консультаційного тексту. Якщо рекомендації носять перспективний і резонансний характер, а саме дослідження відноситься до суспільно значимої проблематики, ФД презентує дослідження на прес-конференції і запускає деліберативний процес.

Просування проекту пов'язано з самим деліберативним процесом, у ході якого фахівці, які брали участь у проекті і спеціалісти конкуруючих ФД висловлюються й обговорюють поставлену проблему. При просуванні інтелектуальних продуктів ФД використовується мережа Інтернет й інші інститути масової комунікації, які передбачають інтерактивну комунікацію (теле-шоу, брифінги з журналістами, публічні дебати: круглі столи, конференції, семінари). За потреби ФД формує замовлення на наступне, більш ґрунтовне дослідження або ж переходить до побудови сценарію розвитку. Якщо учасники публічної політики дотримуються обговореного сценарію розвитку, то відбувається наступний крок – підготовка того чи іншого проекту законодавчого чи виконавчого рішення [Дацюк 2002].

Наявність розвиненої структури "фабрик думок" як базового елементу національного експертної спільноти є важливим показником ефективності управлінських рішень і держави загалом. Органи державної влади гостро потребують об'єктивних й орієнтованих на практику прийняття публічних рішень експертних рекомендацій.

Наприклад, експертиза відіграє суттєву роль у формуванні політики США. Її різноманіття, доступне для осіб, що приймають рішення, є дуже широким. В США діє безліч державних та недержавних експертно-аналітичних структур.

Розширення присутності експертів відображає реалії американської політики, які передбачають, що ви, фактично, не можете грати в політичну гру, якщо у вас немає дослідження. Тобто, ви ніколи не буде сприйняті серйозно в публічній політиці, якщо ваші аргументи не будуть ґрунтуватися на науковому дослідженні з відповідними фактами.

Річ Е. та К. Уівер виокремлюють три основні канали, за допомогою яких ФД отримують доступ до процесу вироблення політичних рішень:

1) офіційні канали – виступи на слуханнях комітетах Конгресу та на урядових комісіях; деякі ФД готують офіційні звіти, які спрямовуються безпосередньо вищим посадовим особам; співробітникам ФД не рідко випадає можливість попрацювати на державній службі;

2) неофіційні контакти – співпраця з тими, хто приймає рішення у складі експертних груп щодо якихось конкретних проблем; різноманітні форми неформального спілкування;

3) через ЗМІ – ФД розповсюджують результати своїх досліджень та свої ідеї, наприклад, у вигляді політичних коментарів на сторінках газет або інтерв'ю, які дають їх наукові співробітники та офіційні представники [Річ, Уівер 2003].

Вироблення політики по відношенню до будь-якої конкретної проблеми відбувається не в один момент, на основі одного рішення, з послідовним набором учасників, а скоріше за серією моментів в тривалому періоді, який зазвичай включає в себе безліч різних учасників і різні типи рішень. Політичний процес традиційно аналізується на основі етапів розробки політики: 1) формування порядку денного – це період формулювання пропозицій у сфері публічної політики і боротьби за їх постановку в якості пріоритету для політиків; 2) обдумування політики – це період, коли державні посадові особи, що приймають рішення колективно приймають участь в обговоренні політичних проблем; 3) ухвалення політики – це період, коли політики приймають рішення, приймаючи або відхиляючи нове законодавство або інші нормативні акти; 4) реалізація політики – це період, який починається після прийняття закону або іншого нормативно-правового акту і має справу безпосередньо з процесом управління політикою та програмами, а також із заходами, які пов'язані із забезпеченням її ефективності. Таким чином, проблеми проходять через етапи, часто змінюючи їх атрибути, оточення і перспективи [Kingdon 2003; Peter de Leon 1999].

Експертиза відіграє важливу роль в процесі вироблення публічної політики, але її роль суттєво змінюється залежно від того на якому саме етапі політичного процесу вона застосовується (до неї звертаються). Так, під час складання порядку денного експертиза є корисною як попередження політиків про проблеми, що насуваються та як керівництво для осіб, що приймають рішення, про те як переглядати політику [Carol H. Weiss 1989]. Як тільки проблема знаходиться на стадії колективного обговорення і просування у напрямку прийняття остаточних політичних рішень політики, позиціонуючи себе, використовують експертизу в якості боєприпасів (аргументів, фактів) в політичних баталіях з метою відстоювання вже сформованих у них поглядів [Lindblom, Woodhouse 1992; Jenkins-Smith, Sabatier 1993]. На даному етапі дослідження політики не відіграють особливої ролі, більш важливим є переконання опонентів прийняти певну позицію.

Нарешті, коли питання вирішуються і особливо після створення нових програм, дослідження стають корисними для тих, хто реалізує політику і програми. На даному етапі політики дослідження можуть служити в якості оцінки та подальших вказівок [Mazmanian, Sabatier 1989; Pressman, Wildavsky 1984]. Оцінка може вказувати на бажані коригування в управлінні програмами, вона спрямовує політику і політичних діячів до нових питань. Дослідження на цьому етапі дають суттєві рекомендації щодо того, де і як можуть діяти політики в майбутньому.

На останніх етапах політичного процесу більша частина експертів у будь-яких політичних дискусіях є не більш ніж виправданням вже прийнятих думок.

Етапна модель політичного процесу є корисною для організації аналізу тематичних дискусій. Але це всього лише інструмент, адже на різних стадіях політичного процесу прийняття рішень щодо будь-якої конкретної проблеми може мати різні характерні риси і слідувати безлічі різних поворотів. Кожний етап політичного процесу може приймати радикально різні атрибути залежно від змісту обговорюваної проблеми, шляху, який пройшло питання до політичного обговорення, та кола суб'єктів, які зацікавлені у вирішенні (способі вирішення) відповідної проблеми. Ці варіації можуть безпосередньо обумовлювати впливовість ФД та інших політичних експертів [Rich 2004].

Дж. Уілсон перераховує чотири стилі розробки політики, які відрізняються залежно від ймовірного розподілу витрат та вигод від проблем: 1) мажоритарна політика, яка є характерною для проблем з розподіленими витратами і розподіленими вигодами; 2) клієнтська політика, яка характерна для проблем з розподіленими витратами і концентрованими вигодами; 3) підприємницька політика, яка характеризується проблемами з концентрованими витратами і розподіленими вигодами; 4) політика груп інтересів, яка є характерною для проблем з концентрованими витратами і концентрованими вигодами [Wilson 1980].

Суть визначення проблеми може мати наслідки для змісту пропонованих політичних рішень. Окрім того, те як визначена проблема може вплинути на політичні процеси, за допомогою яких обговорюються питання та приймаються рішення. Визначення проблеми може диктувати профіль дебатів і переваги для різних інтересів [Petrasca 1992]. Таким чином, відмінності в походженні та визначенні дебатів щодо проблем публічної політики можуть відобразитись на впливовості ФД та експертів.

Можливості для експертів в проблемних дискусіях публічної політики, як правило, продиктовані природою їх сукупної бази знань, коли починається дискусія, характером походження дискусії, швидкістю, з якою вирішуються дебати, а також ступенем занепокоєння і мобілізації зі сторони зацікавлених кіл. Щодо тих питань, з яких серед дослідників є майже консенсус як щодо проблем, так і щодо рішень, дослідники, як правило, відіграють більш важливу роль, ніж щодо тем з яких є розбіжності в експертному середовищі. Питання, які викликають гучні громадські дискусії, вимагають більшого попиту на експертів, ніж ті, які знаходяться поза полем зору громадськості. Питання, які просуваються відносно повільно і становлять невеликий інтерес для групової опозиції, надають більше можливостей для експертів, ніж інші.

Отже, можливості експертів впливати на політичний процес залежать, як мінімум, від таких чотирьох атрибутів проблемних дискусій як: 1) природа кумулятивної (сукупної) бази знань експертів (наявність консенсусу щодо проблем і рішень або його відсутність); 2) характер походження дискусії (хто піднімає питання і як реагує не це громадськість); 3) швидкість протікання проблемних дискусій; 4) увага зацікавлених сторін та здатність їх мобілізуватись для просування своїх інтересів [Rich 2004].

Наявність груп інтересів у публічній політиці, які організовані таким чином, щоб максимально ефективно представляти їх інтереси та ідеї особам, що приймають рішення, які також надають їм політичні консультації та іншу підтримку, є серйозною перепорою, яка заглушає роботу ФД і незалежних експертів у сфері публічної політики загалом. Це є серйозним обмеженням для політичної експертизи. Але також є і можливістю заробітку для ФД, оскільки групи інтересів можуть профінансувати дослідження цікавих для них проблем. Якщо результати цього дослідження щодо проблем публічної політики будуть сприятливо впливати на організацію-спонсора, то вони просуваються в рядах осіб, що приймають рішення.

Робота ФД та політичних експертів, зазвичай, може мати важливе значення для питання, яке як проблема починає оформлюватись за декілька років до того, як воно стане предметом дебатів серед (потрапить у поле зору) виробників політики.

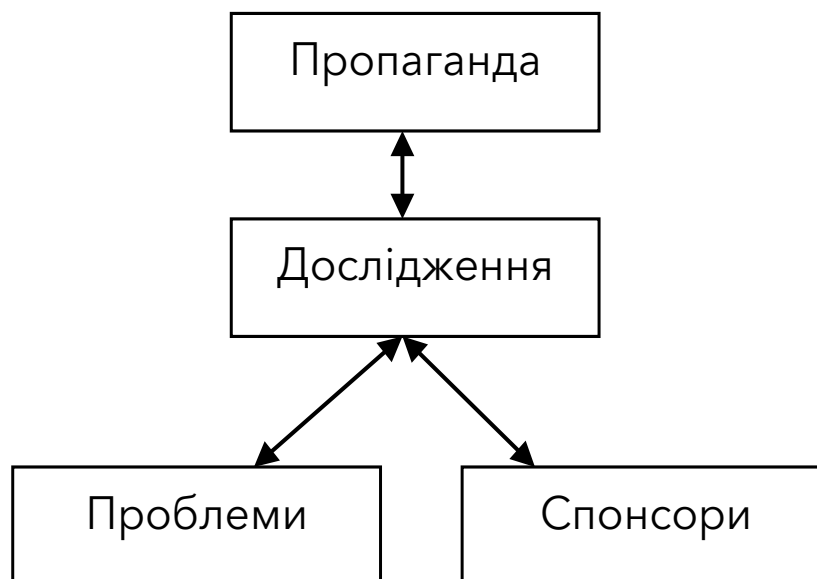
Річ Е. виокремлює чотири форми політичної експертизи. Він зазначає, що форма дослідження залежить від мети та сфери застосування. Дослідження може мати за мету інформування про пізнє формування порядку денного, коли формується інтерес у виробників політики й ідеї переводяться на законодавчу мову. Це є фундаментальні дослідження (Priming). У цій формі дослідження надають загальне уявлення про те, яким чином соціальні, політичні чи економічні проблеми можуть бути вирішені за допомогою виробників політики. Таку форму політичної експертизи Е. Річ називає "дослідження питань та варіантів" (Issues and Options Research). Тут узагальнюється багато аспектів проблем публічної політики та низка, доступних для розробників політики, альтернатив. Або дослідження на цьому рівні можуть бути представлені у формі конкретних політичних пропозицій (Proposals), тобто, замість того, щоб обговорювати різні варіанти, дослідження можуть в явній формі підтвердити конкретний курс змін в політиці. Фундаментальні дослідження є корисними, адже доводять актуальні проблеми до відома виробників політики і спонукають їх до дій. Також ці дослідження можуть надавати рекомендації відносно того, якими повинні бути ці дії.

Дослідження також можуть бути спонукальними (Prodding). Спонукальні дослідження заохочують політиків або підтримувати, або протидіяти діючому законодавству, або змінювати його зміст. У своїй загальній формі ці дослідження можуть бути у формі коментарів (Commentary) про бажаність конкретних пропозицій щодо реформ, які вже розглядаються. У своїй більш конкретній формі це дослідження приймає форму конкретних оцінок (Estimates) фінансових та продуктивних переваг та недоліків законодавства. Коментарі часто є корисними для розробників політики, оскільки формулюють точки зору в поточних політичних дебатах. Конкретні оцінки часто надають рекомендації щодо конкретних положень

законодавства, що знаходиться на розгляді, рекомендації, які інколи мають суттєві наслідки для результатів політики.

Ця типологія політичних досліджень охоплює види робіт ФД та експертів, які вони здійснюють щодо питань публічної політики. Вона також є корисною для визначення потенціалу впливу на політичний процес конкретних політичних продуктів. Загалом, експерти можуть підвищити свої шанси бути впливовими, якщо будуть використовувати форму дослідження відповідно до поставлених задач. Якщо метою дослідження є популяризація нової проблеми, то найбільш адекватною формою досягнення такої задачі є фундаментальні дослідження. Якщо ж метою є досягнення певного політичного результату, то адекватною формою є спонукальні дослідження. Якщо метою є розглянути загальний випадок для набору ідей, то використовується загальні форми політичного дослідження. Якщо ж метою є провести індивідуальний аналіз специфічної проблеми, то краще використовувати конкретні форми політичного дослідження. Це фактично базові питання для аналітиків, і відповідь на них може вплинути на те, чи буде робота ФД корисною для розробників політики. Як показує практика, експерти, які здійснюють експертно-аналітичну роботу в більш конкретних формах – або у вигляді пропозицій, або у вигляді оцінок – мають деякі переваги у силі впливу на політичний процес.

Окрім форми дослідження, ще чотири характеристики визначають можливість експертів впливати на політиків, а саме: 1) довіра, надійність, достовірність – дослідження ФД набагато краще сприймаються, якщо потенційна аудиторія вважає їх надійними; 2) доступ до політиків – у експертів є переваги якщо вони вже відомі і мають вільний доступ до політиків; 3) своєчасність – аналіз через три тижні після вирішення проблеми має замало сенсу; 4) інтенсивність їх маркетингу – експерти стають більш впливовими, коли вони ефектно подають свою роботу, щоб вона була зрозуміла та доступна потенційно зацікавленим виробникам політики [Rich A. 2004].

Рисунок 1 - Чинники, що впливають на дослідження аналітичних центрів
Джерело: розроблено автором

Дослідження "фабрик думок" не здійснюються у вакуумі на них впливає низка різноманітних чинників, які мають різний вектор спрямованості – або сприяють його проведенню, або створюють перешкоди. Загалом на дослідження ФД впливають (створюють можливості або здійснюють тиск) такі чинники (сфери) як пропаганда, спонсори та проблеми. Тобто зв'язок з цими сферами може як надавати додаткові переваги дослідженню, так і накладати на нього певні обмеження [Bettcher 2012].

Розглянемо кожний зв'язок дослідження ФД із кожною сферою більш детально.

Пропаганда ↔ дослідження. Коли дослідження використовуються в адвокації (пропаганді), знання можуть бути включені (імплементовані) в політику. Достовірні результати дослідження забезпечують міцну основу для пропаганди (адвокації). Однак недалекоглядний акцент на маркетингу для підвищення присутності на ринку аналітичних послуг та впливу може призвести до нехтування дослідницькими стандартами або спотворення результатів досліджень.

Спонсори ↔ дослідження. Для дослідницької програми потрібне відповідне фінансування. Спонсори можуть бути важливими споживачами і бенефіціарами досліджень. Проте, спонсори можуть впливати на порядок денний досліджень, придушувати несприятливі результати або відволікати інститут від своєї місії.

Проблеми ↔ дослідження. Дослідження поглиблюють розуміння проблем політики і можуть бути основою для просування точок зору, цінностей або ідеологій. Однак догматична прихильність ідеологічними позиціями може створити тиск для визначення наперед результатів досліджень.

Таким чином, по-перше, для того щоб дослідження могли підвищити цінність процесу політики, необхідно зберегти їх цілісність і якість. ФД повинні ізолювати свої дослідження від тиску, який знижує стандарти і підриває довіру. По-друге, все ж таки, ФД повинні підтримувати певні стосунки, щоб гарантувати, що продукти їх досліджень є актуальними, значимими і мають потенціал для отримання фінансування. Дослідження у вакуумі майже не впливають на світ політики. Тому ФД повинні управляти, культивувати й збалансовувати свої відносини і встановлювати параметри для того, що вони будуть робити або приймати [Bettcher 2012].

Висновки. Головний інструмент дослідницької діяльності ФД – алгоритм практичного вирішення комплексної проблеми. Особливістю ФД є прямий зв'язок дослідницького циклу з процесом прийняття рішень. Основним видом тексту, який продукують ФД є консультаційний текст, який має аналітичний зміст, містить прогноз та рекомендації (керівництво до дії).

Алгоритм роботи ФД складається з технологій аналізу політики (методи проблемного структурування, методи прогнозування, методи рекомендування, методи моніторингу, методи оцінки), політичної комунікації та реалізації політики.

Технологія роботи ФД у публічній сфері складається з ініціювання теми, проблематизації, постановки питання у такому вигляді, щоб це передбачало подальше замовлення. Після цього відбувається передпроектне дослідження, потім проводиться безпосереднє дослідження, далі відбувається написання аналітичної доповіді з рекомендаціями та запускається деліберативний процес, в межах якого відбувається просування розробленого проекту.

Дослідження "фабрик думок" не здійснюються у вакуумі на них впливає низка різноманітних чинників, які мають різний вектор спрямування – або сприяють його

проведенню, або створюють перешкоди. Загалом на дослідження ФД впливають (створюють можливості або здійснюють тиск) такі чинники (сфери) як пропаганда, спонсори та проблеми.

Література

- Горный, М. Б. (2006). Фабрики мысли и центры публичной политики в конце XX – начале XXI веков. *Публичная политика*. Санкт-Петербург: Норма. URL: http://www.civisbook.ru/files/File/Gornyi_fabriki.pdf
- Дацюк, С. (2002). Инструменты и технологии фабрик мысли. Магистральный путь консультирования во второй половине XX века. Фабрики мысли и Центры публичной политики. *Международный и первый российский опыт* / под ред. А. Ю. Сунгурова. Санкт-Петербург: Норма.
- Мельник, Л., Паталонг, М. & Сидорчук, О. (2016) *Аналітичні центри в Україні та Німеччині: головні розбіжності та перспективи співпраці* / Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва
- Рич, Э. & Уивер, К. (2003). Пропагандисты и аналитики: «мозговые центры» и политизация экспертов. *Pro et contra*. Т. 8, № 2.
- Филиппов, В. & Богатырева, Л. (2016). *Аналитические центры вчера и сегодня*. Москва: ЛЕНАНД.
- Bettcher, K. E. (2012). *The Roles of Economic Think Tanks in Democratic Policymaking and the Keys to Think Tank Success* / Center for International Private Enterprise ECONOMICREFORM Feature Service.
- Carol, H. (1989). Weiss. Congressional Committees as Users of Analysis. *Journal of Policy Analysis and Management*. No 8.
- Dunn, W. N. (1996). *A Look Inside think tanks. Technical Paper. Economic Reform Today. Number Three*. URL: <http://www.cipe.org/e21/dune21.html>
- Jenkins-Smith, H. C. & Sabatier, P. A. (1993). *The Dynamics of Policy-Oriented Learning. Policy Change and Learning: An Advocacy Coalition Approach* / Westview Press.
- Kingdon, J. (2003). *Agendas, Alternatives, and Public Policies. Second Edition*. Longman.
- Lindblom, C. E. & Woodhouse, E. J. (1992). *The Policy Making Process. Second Edition Prentice Hall. 3 edition*. December 28.
- Mazmanian, D. & Sabatier, P. (1989). *Implementation and Public Policy*. Lanham, Md.: University Press of America.
- Peter de Leon. (1999). *The Stages Approach to the Policy Process: What Has It Done? Where Is It Going? Theories of the Policy Process* / ed. by Paul A. Sabatier. Boulder, Colo.: Westview Press.
- Petracca, M. P. (1992). *The Politics of Interests: Interest Groups Transformed*. Boulder, Colo.: Westview Press.
- Pressman, J. & Wildavsky, A. (1984). *Implementation. Third Edition*. Berkeley: University of California Press.
- Rich, A. (2004). *Think Tanks, Public Policy and the Politics of Expertise*. Cambridge; New York: Cambridge Univ. Press.
- Solomon, B. (1997). *Ferment at Brookings*. National J. Oct. 8.
- Starobin, P. (1995). *Rethinking Brookings*. National J. July 22.
- Wilson, J. Q. (1980). *The Politics of Regulation*. New York: Basic Books.

References

- Bettcher, K. E. (2012). *The Roles of Economic Think Tanks in Democratic Policymaking and the Keys to Think Tank Success* / Center for International Private Enterprise ECONOMICREFORM Feature Service.
- Carol, H. (1989). Weiss. Congressional Committees as Users of Analysis. *Journal of Policy Analysis and Management*. No 8.
- Datsyuk, S. (2002). *Tools and technologies of think tanks. The main way of counseling in the second half of the twentieth century. Think tanks and centers of public policy. International and first Russian experience* / pod red. A. Yu. Sungurova. St. Petersburg: Norma.
- Dunn, W. N. (1996). *A Look Inside think tanks. Technical Paper. Economic Reform Today. Number Three*. URL: <http://www.cipe.org/e21/dune21.html>
- Filippov, V. & Bogatyireva, L. (2016). *Think tanks yesterday and today*. Moscow: LENAND.
- Gorniy, M. B. (2006). *Think tanks and centers of public policy at the end of XX - beginning of XXI century*. Publichnaya politika (Public Policy). St. Petersburg: Norma. URL: http://www.civisbook.ru/files/File/Gorniy_fabriki.pdf
- Jenkins-Smith, H. C. & Sabatier, P. A. (1993). *The Dynamics of Policy-Oriented Learning. Policy Change and Learning: An Advocacy Coalition Approach* / Boulder, Colo.: Westview Press.
- Kingdon, J. (2003). *Agendas, Alternatives, and Public Policies. Second Edition*. Longman.
- Lindblom, C. E. & Woodhouse, E. J. (1992). *The Policy Making Process. Second Edition Prentice Hall. 3 edition*. December 28.
- Mazmanian, D. & Sabatier, P. (1989). *Implementation and Public Policy*. Lanham, Md.: University Press of America.
- Melnyk, L., Patalonh, M. & Sydoruk, O. (2016). *Think tanks in Ukraine and Germany, the main differences and prospects for cooperation* / Fond «Demokratychni initsiatyvy» (Democratic Initiatives Foundation) imeni Ilka Kucheriva.
- Peter de Leon. (1999). *The Stages Approach to the Policy Process: What Has It Done? Where Is It Going? Theories of the Policy Process* / ed. by Paul A. Sabatier. Boulder, Colo.: Westview Press.
- Petracca, M. P. (1992). *The Politics of Interests: Interest Groups Transformed*. Boulder, Colo.: Westview Press.
- Pressman, J. & Wildavsky, A. (1984). *Implementation. Third Edition*. Berkeley: University of California Press.
- Rich, A. (2004). *Think Tanks, Public Policy and the Politics of Expertise*. Cambridge; New York: Cambridge Univ. Press.
- Rich, E. & Uiver, K. (2003). Propagandists and analysts: «think tanks» and politicization of experts. *Pro et contra*. T. 8, № 2.
- Solomon, B. (1997). *Ferment at Brookings*. National J. Oct. 8.
- Starobin, P. (1995). *Rethinking Brookings*. National J. July 22.
- Wilson. J. Q. (1980). *The Politics of Regulation*. New York: Basic Books.

Data przesłania artykułu do Redakcji: 13.02.2018
Data akceptacji artykułu przez Redakcję: 16.02.2018

Вячеслав Вілков

к. філос. н., доц.,
Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка,
старший науковий співробітник
філософського факультету,
Україна, Київ
tvvvilkof59@gmail.com

Сергій Руденко

д. філос. н., доц.,
Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка,
заступник декана філософського
факультету, доцент кафедри
української філософії і культури
Україна, Київ
rudenkosrg@gmail.com

**ПРОБЛЕМИ І ТЕНДЕНЦІЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПОЛІТОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ І
НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В УМОВАХ КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА ПЕРІОДУ КІНЦЯ 1990-Х - 2010 РР.**

Анотація. Стаття є однією з перших спроб аналізу процесів модернізації системи підготовки кадрів для викладацької та науково-дослідної діяльності в галузі політичних наук в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка періоду кінця 90-х - 2010 рр.

З точки зору генезису спеціалізованої політологічної освіти й наукових досліджень в умовах радянського й пострадянського суспільств, зазначений період можна вважати третім етапом. Перший із них - це запровадження «наукового комунізму» та перетворення його на метанарацію в СРСР, деяких країнах соціалістичної співдружності (середина 60-х - кінець 80-х рр. ХХ століття). Другий - нетривалий *перехідний* етап від «наукового комунізму» через викладання комплексу «суспільно-політичних дисциплін» до створення інституційних та ідейно-теоретичних основ типової за західними стандартами системи політологічної освіти й наукових досліджень (кінець 80-х - перші роки 90-х ХХ ст.). Третій - двадцятирічна активна розбудова й осучаснення тієї моделі політологічної освіти й науки, що сформувалася на філософському факультеті КНУ імені Тараса Шевченка на середину 90-х років минулого століття.

У статті розвиток університетської системи навчання фахівців-політологів розкривається, по-перше, через висвітлення впливу на неї зовнішніх об'єктивних і суб'єктивних чинників. Серед них особливе значення мали державна гуманітарна політика й регуляторні нормативно-правові акти: закони «Про освіту», накази й листи МОН України, постанови ВАК, приписи Болонської системи, рішення керівних органів університету та філософського факультету. По-друге, хронологічно послідовно проаналізовано конкретні заходи структур і науково-

викладацького складу самого філософського факультету КНУ в умовах зміни парадигм загальнонаціональної системи вищої освіти «з об'єкта навчання на його суб'єкт» та реалізації концептуальної настанови «єдності освітньої, наукової та інноваційної діяльності». У контексті таких фундаментальних перетворень у країні схарактеризовано визначальні принципи і тенденції організаційного, ідейно-теоретичного, методичного оновлення системи підготовки освітян- і науковців-політологів, а також стратегічні ініціативи та інноваційні технології, що запроваджували на факультеті для вдосконалення навчального процесу та підвищення навичок наукової діяльності здобувачів політологічної освіти різних освітньо-кваліфікаційних рівнів з метою їх відповідності сучасним запитам національного соціуму, політикуму та ринку праці, вимогам європейської інтеграції України.

За її історичною логікою та змістом стаття є завершальною частиною двох попередніх: «Запровадження «наукового комунізму» в СРСР як визначальний чинник створення системи спеціалізованої політологічної освіти й наряду наукових досліджень політики в Київському університеті» та «Особливості створення системи політологічної освіти й науки в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка», які опубліковані в журналі «Європейська кооперація» [Вілков, Руденко 2017, с. 52-73; Вілков, Руденко 2017, с. 29-48]¹.

Ключові слова: Україна, політичні науки, політолог, науковий комунізм, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, філософський факультет Київського національного університету

Формул: 0, рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 19

Vyacheslav Vilkov

PhD (Philosophy), Associate Professor,
Taras Shevchenko
National University of Kyiv,
Senior staff scientist
at Faculty of Philosophy
Ukraine, Kyiv
tvvilkof59@gmail.com

Sergii Rudenko

Doctor of Science (Philosophy),
Associate Professor,
Taras Shevchenko
National University of Kyiv,
Vice-Dean of the Faculty of Philosophy,
Associate Professor of Ukrainian Philo-
sophy and Culture Department
Ukraine, Kyiv
rudenkosrg@gmail.com

¹Додатково див.: [Вілков, Руденко, Ярмоліцька, Соболевський 2017, с. 59-122].

PROBLEMS AND TENDENCIES IN MODERNIZING EDUCATION AND RESEARCH IN POLITICAL SCIENCE AT THE TARAS SHEVCHENKO NATIONAL UNIVERSITY OF KYIV FROM THE LATE 1990S TILL 2010

Abstract. The paper is one of first attempts at analyzing the processes of modernizing the system of training university teachers and scholars in the field of Political Science at the Taras Shevchenko National University of Kyiv from the late 1990s till 2010.

This period can be considered the third stage in the genesis of specialized education and research in Political Science in Soviet and post-Soviet society. The first one is the introduction of «scientific communism» and turning it into the metanarrative in the USSR and other countries of the socialist commonwealth (mid 1960s – late 1980s). The second stage is a short transitory period from «scientific communism» through teaching social and political disciplines to laying institutional and theoretical foundation of a typical system of education and research in Political Science and research according to western standards (late 1980s – early 1990s). The third stage is a twenty-year-long development and modernization of the model of education and research in Political Science that was shaped at the Department of Philosophy at the Taras Shevchenko National University of Kyiv in the mid-1990s.

The paper looks at the development of the university system of educating specialists in Political Science while viewing the influence of external objective and subjective factors. The most significant among them were the state humanitarian policy and regulatory acts: the law «On Education», decrees and orders of the Ministry of Education and Science of Ukraine, decrees of the Higher Attestation Commission, guidelines of the Bologna System, decisions of the governing bodies of the University and the Department of Philosophy. It gives the chronological analysis of measures taken by the bodies and the faculty of the Department at the Taras Shevchenko University of Kyiv as the paradigms of national education changed «from the object of education to its subject» and the conceptual guidelines on «the unity of education, research and innovation activities» were implemented.

With these essential transformations in the country, the paper gives the main principles and tendencies of organizational, theoretical, methodological modernization of the system of training educators and researchers in the field of Political Science, as well as strategic initiatives and innovation technologies introduced at the Department for improving the learning process and research skills of students seeking to obtain different degrees in Political Science in compliance with the contemporary requirements of the national society, political establishment and labour market, requirements of Ukraine's European integration.

Logically, the study continues and completes a series of previous articles «The Introduction of «Scientific Communism» in the Soviet Union as a Determining Factor of Creating a System of Specialized Political Science Education and Research Field at the Taras Shevchenko National University of Kyiv» and «Specificities of the System of Politological Education and Politological Research at the Taras Shevchenko National University of Kyiv» published in the «European Cooperation» journal [Vilkov, Rudenko 2017, p. 52-73; Vilkov, Rudenko 2017, p. 29-48].

Keywords: Ukraine, political science, political scientist, scientific communism, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Department of Philosophy at the National University of Kyiv

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 0, bibl.: 19

Вступ. З початку 90-х років минулого століття значно активізувалася, ставала значно ґрунтовнішою та послідовно модернізувалася підготовка фахівців-політологів, вдосконалювалося її ідейно-теоретичне, методологічне та методичне забезпечення. Таким чином, інформаційно й концептуально насичувалося як викладання нормативних і великої кількості спеціальних дисциплін, що утворюють комплекс із політичних наук і досліджень в системі підготовки фахівців-політологів, так й обов'язкового курсу «політологія» для студентів гуманітарних і природничих факультетів Київського національного університету імені Тараса Шевченка, де, на додаток до нормативного, почали також викладати окремі політологічні спецкурси, адаптовані до спеціалізації навчання здобувачів вищої освіти.

Цей процес, в умовах і внаслідок прийняття нових законів України (серед яких базові «Про вищу освіту» та «Про наукову і науково-технічну діяльність»), їх безперервних змін і доповнень, відбувався завдяки цілеспрямованій і системній викладацькій, науково-дослідній, адміністративно-управлінській роботі, запровадженню структурних та змістовних освітніх інновацій працівниками філософського факультету, колективами його кафедр та співробітниками НДЧ.

Безсумнівно, певній оптимізації процесу фахового та неспеціалізованого політологічного навчання студентів значно сприяло на той час і створення елементів базових державних стандартів (зокрема, розробка в централізованому порядку у країні типової освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів з політології, а також можливість викладання дисципліни у формі авторських лекційних курсів і проведення різноманітних типів практичних занять.

Аналіз досліджень та постановка завдання. Метою статті є висвітлення історичної логіки процесів, а також визначальних тенденцій радикальної модернізації системи політологічної освіти й науки в умовах Київського університету імені Тараса Шевченка, його філософського факультету в період з кінця 90-х і до 2018 року; розкриття сутності та специфіки стратегії та чинників запровадження й оновлення ідейно-теоретичних, методичних, організаційних-інституційних та інформаційно-технологічних засад викладання сучасного політологічного знання як для всіх факультетів університету, так і комплексу політичних наук для студентів спеціалізації «політологія».

Методологічним стрижнем дослідження стали принцип історизму, методи історико-філософського і контент-аналізу, системного та порівняльного наукових підходів.

Щодо узагальнення змісту тієї невеликої кількості наукових публікацій, які послуговували аналітичною базою для реалізації мети статті, то більшість із них як джерела інформації, у тому числі через покликання, безпосередньо згадано в ній. По-друге, основні публікації з'явилися 10-15 років тому, а їхній матеріал значною мірою повторює один одного, має переважно довідковий характер.

Щодо нових публікацій, де аналізується історія та деякі проблеми забезпечення підготовки фахівців-політологів на філософському факультеті КНУ в контексті

радикальних змін у системі вищої освіти України в перші десятиріччя XXI століття, а також наводиться статистичний матеріал, який показує результати його діяльності, можна назвати лише одну – статтю П.П. Шляхтуна і Г.М. Малкіної «Київський національний університет імені Тараса Шевченка» [Шляхтун, Малкіна 2016].

Проте тут необхідно зазначити, що, безумовно, ця новітня та оригінальна публікація розкриває, в основному, лише хронологічну послідовність трансформацій у системі підготовки фахівців-політологів, показує спрямованість змін в офіційному кваліфікаційному статусі «політолог» в Україні, лаконічно характеризує загальний стан справ із викладанням політології для студентів усіх гуманітарних і природничих факультетів Київського університету, що виник на початку нинішнього століття.

Результати дослідження. Зазначимо, що з дня проголошення незалежності України викладачі та науковці філософського факультету, які забезпечували підготовку за спеціалізацією «політологія», так само, як проведення лекційних та практичних занять з курсу політології на всіх інших факультетах Київського національного університету імені Тараса Шевченка, постійно вивчали, аналізували й узагальнювали досвід викладання політичних наук провідних зарубіжних і вітчизняних (зокрема, Донецького, Львівського, Одеського, Харківського університетів, ВНЗ м. Києва)² вишів. На основі його критичної оцінки, прискіпливого переосмислення наукових, методологічних і методичних як позитивних досягнень, так і наявних недоліків, а також прогнозного бачення тенденцій розвитку соціально-політичних наук у світі, так само, як ролі професійної політологічної освіти й науки, особливостей їх інституційного забезпечення насамперед у провідних країнах ЄС, власних доробок і новацій, створювався і оновлювався комплекс навчально-методичної літератури (підручники, посібники, хрестоматії, політологічні словники, програми курсів та спецкурсів, плани семінарських занять тощо), вдосконалювалися форми і методи навчання як майбутніх фахівців у галузі політичних наук, так і студентів інших факультетів/інститутів університету, з урахуванням їхньої професійної специфіки.

Одним із яскравих прикладів вищезазначеного є розробка, запровадження в навчальний процес та модернізація програм курсу «Політологія» (80 год.) для студентів університету (1997 та 2000 рр. за редакцією Ф.М. Кирилюка) викладачами кафедри політології філософського факультету, яка ґрунтувалася на поєднанні принципів «системності», «єдності логічного та історичного», «національного та загальнолюдського», «суспільного та особистого», «теорії та практики», «навчання та виховання», «людинотворчого характеру політологічної освіти», а також

² У 2000 р. підготовка за спеціальністю «політологія» відбувалася вже в 12-ти державних та 2-х недержавних ВНЗ України. Їх кількість зростала. На середину першого десятиріччя XXI сторіччя послуги з професійної підготовки політологів надавали 25 державних та недержавних ВНЗ України [Хилько, 2007, с. 191]. З детальним описом (становлення кафедр, розвитком дослідницьких і навчальних програм, наукових контактів, участі у міжнародних освітніх та науково-дослідних проектах, особливостями здійснення підготовки за різними освітньо-кваліфікаційними рівнями і т.п.), а також численними статистичними даними стосовно результатів освітньо-наукової діяльності, захистом кандидатських і докторських дисертацій тощо усіх вишів України в цей період можна ознайомитися за матеріалами публікацій у першому томі такого найсучаснішого видання, як Політична наука в Україні. 1991-2016 : у 2 т. Т. 1. Політична наука: західні тренди розвитку й українська специфіка / НАН України, Ін-т політ. і етнонац. досліджень ім. І.Ф. Кураса. – К.: Парлам. вид-во, 2016, с. 404-608.

будувалася на методологічних приписах та ідейно-теоретичних положеннях, зміст яких відображав і традиційні, і новітні досягнення світового та вітчизняного політичного знання (його генезис, історичну логіку, внески національних шкіл у розвиток політологічної думки, основні парадигми/теоретичні моделі політичних феноменів та процесів, методи пізнання політики).

Це створювало ефективні науково-теоретичні та навчально-методичні засади та дієву можливість отримати відповідно до тогочасних стандартів вищої освіти в Україні якісні, ідеологічно не упереджені/ангажовані сучасні знання про: «Теоретико-методологічні засади політики» (її об'єкт, предмет, методи, понятійно-категоріальний апарат); «Основні віхи світової та вітчизняної політичної думки» (основні світові політологічні школи, сучасні напрями дослідження і концепції, особливості історії та теоретичних досягнень української політичної думки); «Політичне життя суспільства, зміст, сутність та основні його ознаки» (сутність та функції соціально-політичної структури суспільства, природу та головні функції політичної влади, її основні теоретичні моделі, суб'єкти та об'єкти політики, політичну соціалізацію); «Політичні системи та інститути» (атрибутивні властивості політичних феноменів та процесів, типологію і структурно-функціональні особливості політичних систем і режимів, питання походження та сутність держави, її основні функції, специфіку форм устрою і правління, головні ознаки демократії і тоталітаризму, правової держави, громадянського суспільства, політичних партій та рухів тощо); «Політичні процеси і діяльність» (політичну свідомість та ідеологію, політичну культуру і поведінку, політичну еліту та лідерство, політичні технології, виборчі системи, технологію прийняття політичних рішень, політичні, міжконфесійні та етнонаціональні конфлікти, політичне прогнозування та ін.); «Світовий політичний процес і міжнародні відносини» (природу міжнародної політики і міжнародних відносин, основні тенденції розвитку сучасної світової політики, взаємовідношення національних та загальноцивілізаційних рівнів політики, про Україну як суб'єкт міжнародної політики, національні інтереси та проблеми безпеки України, основні напрями та пріоритети зовнішньополітичної діяльності української держави, глобальні проблеми сучасності тощо) [Програма курсу «Політологія» для студентів університету 1997; Програма курсу «Політологія» для студентів університету 2000].

Причому, у самих програмах нормативного курсу «Політологія» (особливо 2000 року) знайшли своє відображення не лише сучасні досягнення світового та вітчизняного знання про політику, але й «ідеї, висновки та пропозиції, викладені в рекомендаціях «Круглих столів», політологічних читань, наукових конференцій, семінарів, конгресів і симпозіумів, присвячених питанням політології, накопичений авторами досвід викладання політології в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка». Тоді як зміст курсу та, перш за все, характер його інформаційного забезпечення, являли собою концептуальне осмислення великої кількості наукового матеріалу, який містився у виданих на той час в Україні за безпосередньою участю як окремих науково-педагогічних працівників філософського факультету, так і колективів його кафедр: посібників, підручників, енциклопедій, словників. Цьому позитивно сприяли наукові публікації викладачів і співробітників факультету в наукових українських та зарубіжних періодичних виданнях, постійне оновлення (у тому числі завдяки використанню матеріалів

нової перекладної та вітчизняної наукової літератури) всіх навчальних програм та планів семінарських занять із нормативних та спеціальних курсів як для фахової, так і загальноосвітньої підготовки студентів університету.

За період 1990-х – початок 2000-х (персонально або у співавторстві з провідними науковцями України) викладачі і співробітники НДЧ філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, написали та опублікували підручники, посібники, монографії, словники, плани та програми нормативних дисциплін і спецкурсів³, іншу базову наукову й науково-методичну літературу, необхідні для забезпечення навчального процесу для здобувачів фахової політологічної або іншої вищої освіти. А серед найбільш важливих та фундаментальних з їх числа можна згадати такі: Кирилюк Ф.М., Ковш О.Г. Западноевропейские социально-политические учения XIX века. – К., 1991; Кирилюк Ф.М., Кремень Л.О. Психология и политика. – К., 1993; Українська політологія: витоки, еволюція: Навч. посібник / За ред. Ф.М. Кирилюка. – К., 1995; Майборода О.М, Обушний М.І. Етнонаціональні процеси в сучасній Україні. – К., 1996; Салтовський О.І. Основи соціальної екології: Курс лекцій. – К., 1997; Обушний М.І. Етнос і нація: проблеми ідентичності. – К., 1998; Основи політології: Навч. посібник / Керівник авт. кол. Ф.М. Кирилюк. – К., 1998; Політологія: історія та методологія. Підручник / За ред. Ф.М. Кирилюка. – К., 2000; Хилько М.І. Екологічна політика. – К., 2000; Кирилюк Ф.М. Історія політології. – К., 2001. Навчальний посібник до семінарських занять. – К., 2001; Кирилюк Ф.М. Стародавня політологія. – К., 2001; Кирилюк Ф.М. Політологія Середньовіччя. – К., 2001; Шульга М.А. Основи соціального управління. – К., 2001; Міжнародні відносини та зовнішня політика: підручник / відповід. ред. Л.В. Губерський. – К., 2001; Крисаченко В.С., Хилько М.І. Екологія. Культура. Політика. – К., 2001; Кирилюк Ф.М. Політологія Ренесансу. – К., 2001; Толстоухов А.В., Хилько М.І. Екобезпечний розвиток. Пошук стратегам. – К., 2001; Філософія політики: короткий енциклопедичний словник / авт. упоряд.: В.П. Андрущенко, Л.В. Губерський та ін. – К., 2002; Салтовський О.І. Концепції української державності в історії вітчизняної політичної думки (від витоків до початку ХХ сторіччя). – К., 2002; Класики політичної думки: підручник / пер. з нім., за ред. А.М. Лоя. – К., 2002; Політологія / За ред. Ю.І. Кулагіна і В.І. Полуріза. – К., 2002; Політологія / За ред. Ф.М. Кирилюка. – К., 2002; Шляхтун П.П. Політологія (теорія та історія політичної науки): Підручник. – К., 2002; Шляхтун П.П. Парламентаризм: Словник-довідник. – К., 2003; Цвих В.Ф. Профспілки України: історичні етапи становлення і розвитку як інституту громадянського суспільства. – К., 2003; Практикум з політології. – К., 2003; Кирилюк Ф.М. Політологія Нової доби. – К., 2003. Багато викладачів філософського факультету стали авторами статей у ґрунтовному, який досі не має аналогів на пострадянському інтелектуально-науковому просторі виданні: Мала енциклопедія етнодержавознавства. – К., 1996. Крім цього, їхні напрацювання були репрезентовані у різноманітній науковій довідниковій літературі, що є необхідною для забезпечення навчального процесу.

³ З детальною характеристикою структури, тематичного та змістовного складників перелічених вище, а також нових нормативних та спеціальних курсів для підготовки фахівців-політологів (освітньо-навчальні рівні «бакалавр» «спеціаліст», «магістр» напряму «Політологія») на філософському факультеті Київського національного університету імені Тараса Шевченка на середину першого десятиріччя 2000-х років можна ознайомитися в таких публікаціях [Політологія: освітньо-професійний комплекс 2007, с. 38-591; Хилько 2007, с. 210-220].

Зокрема: Етнонаціональний розвиток України. Терміни, визначення, персоналії. – К., 1993; Політологічний енциклопедичний словник. – К., 1997; Етнополітичний словник. – К., 2005 та ін.⁴

Необхідно зазначити й те, що наприкінці 90-х – початку 2000-х професорсько-викладацький склад кафедри політичних наук та кафедри політології філософського факультету (тобто в умовах ще початкового етапу переходу до сучасних стандартів або нормативних приписів Болонської системи, в умовах функціонування законодавчо визнаної на той час структури освітньо-кваліфікаційних рівнів: «бакалавр», «спеціаліст», «магістр») проводив уже диференційовану фахову підготовку за трьома спеціалізаціями: «Теорія політики», «Політичний менеджмент», «Управління соціально-політичними процесами»).

А для забезпечення, з одного боку, більшої фундаментальності освіти майбутніх фахівців із політології, а з іншого, посилення її прикладної спрямованості, викладачі кафедри політичних наук розробили та читали такі основні навчальні курси: «Вступ до спеціальності», «Історія зарубіжних політичних учень», «Історія політичної думки України», «Історія політичної думки Росії», «Загальна теорія політики», «Практична політологія», «Етнополітологія», «Сучасна зарубіжна політологія», «Електоральна політологія», «Теорія держави і права», «Конституційне право зарубіжних країн», «Конституційне право України», «Державне управління», «Соціальна екологія», «Методика викладання соціально-політичних дисциплін». Крім цього, для студентів-політологів викладали і спецкурси: «Історія української державності», «Соціальні засади політики», «Основи елітології», «Політична іміджологія», «Технології виборчих кампаній», «Політична мова», «Методика науково-дослідницької роботи» [Філософський факультет (документи та матеріали) 2004].

У свою чергу, у вищезазначений період професорсько-викладацький склад іншої базової кафедри філософського факультету – кафедри політології – забезпечував як викладання загального курсу політології для студентів різних факультетів університету, так і підготовку майбутніх політологів. Співробітники кафедри в межах навчального плану підготовки фахівців-політологів розробили та читали такі базові нормативні та спеціальні курси: «Політологія та історія зарубіжних політичних учень», «Історія політичної думки», «Основи партології», «Етнополітична безпека», «Екополітика», «Національна безпека», «Безпека життєдіяльності», «Політичні системи країн світу», «Політичні режими», «Політична конфліктологія», «Історія та теорія демократії», «Порівняльна політологія», «Політична культура», «Громадянське суспільство», «Політичний менеджмент», «Геополітика», «Політичні проблеми соціального управління», «Некласичні політичні теорії», «Гендерна політика» [Хилько 2007; Філософський факультет (документи та матеріали) 2004].

Окрім багатопланового навчального процесу, активної розробки та видання різноманітної науково-методичної літератури, професорсько-викладацький склад кафедр, що здійснювали викладання політологічних дисциплін, проводили роботу в межах окремих науково-дослідних тем. Це, у свою чергу, створювало підґрунтя для більш ефективної та фундаментальної підготовки студентів, аспірантів і докторантів на філософському факультеті.

⁴ Більш повний перелік наукової та методичної літератури, що слугувала основою для підготовки студентів і аспірантів з напрямку «політологія» та належить авторству працівників філософського факультету (видана за період з 2001 по 2009 рр.) [див., зокрема: Генеза філософських студій 2010, с. 323-331; Шляхтун П., Малкина Г. 2016, с. 449-451].

Так, кафедра політичних наук під керівництвом професора П.О. Шляхтуна у 1994-1996 роках у межах науково-дослідної програми «Правові засади розбудови державності України» займалася розробкою наукової теми «Становлення демократичних засад державності незалежної України». У межах тієї ж загальноуніверситетської теми кафедра політології під керівництвом професора Ф.М. Кирилюка працювала над темою «Сучасна політична думка України: проблеми розвитку та конституювання». Вона зосередилася на «на розробці та узагальненні концептуальних засад сучасної політичної думки, її відображенні в законодавчих органах усіх рівнів» та ґрунтовно доводила, що «питання розвитку політичної думки в Україні є одним із найбільш актуальних і значною мірою пов'язане з розвитком освіти» [Гене́за 2010].

Суттєво, що робота над зазначеною темою мала не лише виключно науково-теоретичний характер, але й велике практичне значення, оскільки працівники кафедри політології, «разом з Міністерством освіти і науки виступили ініціаторами Всеукраїнського науково-практичного симпозиуму «Політологія в Україні: стан та перспективи розвитку», який і був успішно проведений на базі філософського факультету та кафедри політології» (листопад 2000 р.) [Гене́за 2010].

Виступи та дискусії провідних українських науковців та освітян, теоретиків політики та фахівців в окремих галузях політології, які відбулися на майданчику цього загальноукраїнського заходу, дозволили проаналізувати і з'ясувати стан справ (тенденції, недоліки, переваги, перспективи, нагальні проблеми, освітні та суспільні запити, необхідні заходи для вирішення актуальних питань) з політичними науками та політологічною освітою у ВНЗ країни, сформулювати необхідні рекомендації щодо подальшого їх динамічного розвитку відповідно до світових, перш за все, європейських стандартів.

Треба особливо підкреслити, що учасники Всеукраїнського науково-практичного симпозиуму провідних представників науково-освітнього співтовариства політологів визначили та схарактеризували цілі та завдання реформування політологічної освіти і науки, перш за все, вишівської, більшість із яких, на жаль, залишаються критичними для них ще й нині. А головне, публічне обговорення лідерами науково-освітнього співтовариства у 2000-му році стосувалося не лише і не стільки «внутрішніх» проблем чи «поточного стану» з політичними науками (дослідницька або вишівська викладацька діяльність) в Україні на початку нового тисячоріччя, тобто предметної сфери, структури (актуалізації дисциплінарних нововведень для осучаснення підготовки політологів), методологічного арсеналу, інструментальної бази політичних досліджень і узагальнень, функцій політичної науки та освіти в суспільстві тощо), скільки більш актуалізувало розгляд питання облаштування та подальшої модернізації моделі суто професійної, спеціалізованої політологічної освіти у країні.

У контексті чого найбільшого значення набули оцінки та пропозиції щодо концептуальних засад і приписів функціонування політологічної освіти й науки, пріоритетних орієнтирів реформування системи підготовки фахівців-політологів у вищих навчальних закладах України та тих проблемах і інституційних чинниках, що стають як об'єктивними, так і суто суб'єктивними перешкодами на шляху

до ефективного розвитку системи підготовки кваліфікованих спеціалістів із політичних наук.

Загалом, учасники симпозіуму (модераторами та активними учасниками якого стали саме представники політологічних кафедр філософського факультету КНУ) висловили низку пропозицій для проведення радикального оновлення існуючих змістовно-структурних, освітньо-наукових та освітньо-суспільних (інституційних) взаємозв'язків у системі: освіта-наука (ВНЗ, особливості спеціалізації та спрямованості наукової і освітньої діяльності в галузі політичних наук, вимоги до професійних компетенцій, їх загальнонаціональної стандартизації), з одного боку, та наявними нормативними приписами ВАК (структура спеціальностей – «номенклатура спеціальностей») щодо написання й захисту кандидатських і докторських дисертацій, затвердження наукової ступенів тощо) і Державою (перш за все, специфіка фіксації в державному класифікаторі професій, відповідно – нормативно-правових стимулів і можливостей для працевлаштування і підвищення конкурентоспроможності людей з політологічною освітою на ринку праці в широкому його розумінні) [Політологія в Україні: стан та перспективи розвитку 2000].

Особливу увагу треба звернути на те, що та тенденція щодо розробки стратегії реформування чи глибинної модернізації спеціалізованої політологічної освіти й науки в Україні, яка намітилася при дискусії на загальноукраїнському симпозіумі в 2000 році, визначила характер і спрямованість наступної дослідницької діяльності кафедр, а також НДЧ філософського факультету в період 2001-2005 рр. По суті, у межах затвердженої МОН України теми «Філософська та політологічна освіта в Україні на перетині тисячоліть»⁵ було проведено дослідження наявного стану філософської та політологічної освіти в Україні. Шляхом компаративного й системного аналізу (головним чином, зіставлення вітчизняних реалій та бачення перспектив розвитку українського суспільства, його галузей освіти і науки, із зарубіжним досвідом, насамперед країн ЄС та США) з'ясовували, як сучасні напрацювання і здобутки політичних наук можуть і мають бути запроваджені в навчальний процес підготовки кваліфікованих, високоосвічених та компетентних фахівців із політології.

На основі цього, а також враховуючи різноаспектні складники та чинники входження української системи вищої освіти в Болонський процес, уже проводили науково-теоретичне осмислення й експертну оцінку майбутнього стану справ із філософською та політологічною освітою, перш за все, у класичних університетах України, більшість із яких, до того ж, отримали статус «національних».

Унаслідок роботи над науковою (головні підсумкові результати якої були представлені в колективній монографії з такою ж назвою, підготовлена на кінець 2005 р., видана в 2007 р.), відбулося осмислення переваг та недоліків, ключових проблем та протиріч у галузі підготовки політологів як у загальнонаціональному вимірі, так і в умовах Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

⁵ Наступні бюджетні комплексні теми філософського факультету КНУ імені Тараса Шевченка: «Філософія та політологія у структурі сучасного соціогуманітарного знання» (2006-2010 рр.), «Філософсько-світоглядні та політологічні аспекти гуманітарного розвитку сучасного суспільства» (2011-2015 рр.), «Модернізація філософської та політологічної освіти і науки України на основі міжнародних освітньо-наукових стандартів» (2016-2018 рр.).

Крім того, сформована концептуальна позиція, яка явила собою комплекс цілей, загальної спрямованості та конкретних завдань, визначені невідкладні заходи з модернізації політологічної освіти й науки в межах інституційних можливостей, інтелектуального, кадрового й адміністративного потенціалу його філософського факультету та університету. Також було намічено й задекларовано стратегію реформування принципів та основ тієї системи підготовки фахівців-політологів, що склалася на середину першого десятиріччя XXI століття.

Підсумком проведених наукових досліджень представників – як політологічних кафедр філософського факультету, так і його НДЧ – стали не лише науково виважені оцінки ситуації, окреслене коло найбільш актуальних питань підготовки фахівців-політологів у країні, але і сформульовані аргументовані пропозиції та рекомендації щодо їх розв'язання. Перш за все – шляхом розробки та впровадження нової моделі політологічної освіти й науки в Україні як на рівні держави, так і університету та його філософського факультету.

Якщо більш конкретно, то науково-педагогічні працівники філософського факультету Київського університету запропонували два варіанти реформ. Один із них можна вважати досить революційним, таким, що передбачав радикальну ломку наявного «ладу» спеціалізацій та його дисциплінарного забезпечення (професор М.І. Хилько). Інший, значно більш поміркований, орієнтований на їх поступову трансформацію або корекцію тієї системи, що утворилася на початок третього тисячоліття, окреслив завідувач кафедри політичних наук професор П.О. Шляхтун.

Отже, у плані узагальненої аналітичної оцінки, у публічному (монографічному) підсумку дослідної роботи за вищезначеною темою, стосовно стрижневої, визначальної інституційної проблеми підготовки політологів, організації та проведення в реаліях класичного університету освітньої і наукової діяльності, впливу на це зовнішніх (загальнодержавних) чинників, то необхідно визнати, що досить чітко пролунав вельми критичний висновок. Він, як своєрідний діагноз стану справ із політологією й політологами в Україні, а також формулювання ключових питань, без вирішення яких неможлива зміна ситуації та подолання негативних тенденцій, по-перше, підкреслював: «Досвід офіційного існування політології в Україні (як наукової та навчальної дисципліни. – авт.) виявив низку перешкод, що постають на шляху її подальшого розвитку. Чи не головною серед них можна вважати невідповідність наявної структури підготовки політологів у ВНЗ та чинного державного класифікатора професій потребам практичного професійного призначення підготовки фахівців-політологів, а також іманентній логіці організації й розвитку політичної науки. Наявність лише однієї спеціальності за напрямом підготовки «Політологія» не заперечує специфічного характеру окремих видів професійної діяльності політологів. У свою чергу, навіть наявні у класифікаторі професії ніяк не відображені у спеціалізованій підготовці політологів. Також не враховано наявні спеціальності, встановлені ВАК України, за якими здійснюється захист дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата або доктора політичних наук, а вони значною мірою дадуть змогу виявити напрямки спеціалізації у підготовці політологів». І по-друге, загальний висновок дослідження констатував та рекомендував: «До цього часу у країні офіційно не визначено статус фахівців-політологів, на державному рівні

не встановлено перелік тих посад, у першу чергу в органах державної влади й управління, які вони можуть посідати. Зараз виші готують політологів не відомо для кого і для чого. У централізованому порядку в Україні поки що розроблено типову освітньо-професійну програму підготовки лише бакалаврів політології. Нагальним є завдання розроблення типових освітньо-професійних програм підготовки магістрів політології. Розв'язання цього завдання централізовано, крім усього іншого, дало б змогу уникнути місцевої самодіяльності в підготовці політологів, яка не завжди на користь загальній справі» [Хилько 2007].

Дуже лаконічну, але теж загально-негативну оцінку, яка підсумовувала поширене серед більшості представників освітньо-наукового співтовариства України ставлення до проблеми «суспільної адекватності» або ж «основного призначення» системи професійної підготовки політологів, специфіки її «головного продукту» (що, зазначимо, знову-таки знаходило свій прояв у тому, що комплекс освітніх та освітньо-наукових програм у галузях філософії та політології, незважаючи на зміну системних, інституціоналізованих суспільством (перш за все, політичною системою) парадигм «науковий комунізм» – «політологія», орієнтувався на академічний профіль, тобто лише на підготовку кваліфікованого викладача вищого навчального закладу чи наукового співробітника), висловив завідувач кафедри політичних наук, професор П.О. Шляхтун. Він однозначно констатував, що «політологи-теоретики, яких ми досі готували, нам просто не потрібні» [Шляхтун 2007]⁶.

Пояснюючи власну оцінку, професійне ставлення до ситуації з «виробництвом кадрів» політологічного профілю, він зазначив, що «за традицією, що склалася в радянській вищій школі, наголос у підготовці фахівців з вищою освітою, у тому числі політологів, робиться на оволодінні фундаментальними науковими знаннями», «тоді як практичній підготовці фахівців, особливо у класичних університетах, приділялося порівняно мало уваги». Між тим, якщо в радянських суспільно-політичних і економічних реаліях «фундаментальність фахової підготовки» як орієнтованість на освоєння студентами ВНЗ великого масиву суто теоретичного знання, а для суспільствознавців – нерідко і вкрай абстрактного та схематичного, все ж таки дозволяла відносно «швидко і легко адаптуватися до конкретних виробничих справ», то «ринкові умови, до того ж не тільки в економічній сфері, не залишають часу для такої адаптації». Вони «безкомпромісно вимагають від випускника ВНЗ негайного виконання конкретних виробничих завдань, для чого він часто виявляється не підготовленим». Таким чином, така ситуація, умови, запити й вимоги ринку праці (включно зі сферами організованої політичної діяльності, її різноманітним забезпеченням – організаційним, інформаційно-аналітичним, експертним і т.п., та державного управління) «обумовлює необхідність посилення практичної підготовки фахівця з вищою освітою» [Шляхтун 2007].

По суті, справа полягає в тому, що на пострадянському «ринку праці», у суспільно-економічному або суто політичному середовищі, особливо в галузі державного управління на всіх його рівнях, проблема «якості політологічної

⁶ Для концептуального порівняння зазначимо, що, згідно з зауваженнями українського науковця та освітянина О. Габріеляна, ««власне політична наука» має позбавитись умоглядності, претензій на універсальність і концептуальну довершеність, переважання просвітницько-пропагандистської функції. Натомість вона має бути емпірично уґрунтованою, використовуючи широкий інструментарій якісних та кількісних методів дослідження політичних реалій, здійснювати прогностичну функцію тощо» [Тягло 2004, с. 13].

освіти», таким чином професійної придатності політолога, однозначно виявляється в тому (насамперед для тих, хто лише починає свій трудовий шлях після ВНЗ), що працівник із дипломом «політолога» за специфікою своєї кваліфікації майже не потрібен у багатьох сферах/підсистемах відтворення інтелектуального продукту і послуг (експертно-аналітичних, управлінсько-технологічних, адміністративних тощо). Та й узагалі, «політологи-теоретики», яких типово «виробляла» система вищої освіти у традиціях СРСР, «на посади в органах державної влади або місцевого самоврядування... просто не потрібні». «Проблематичним є і працевлаштування фахівців-політологів в організаційних структурах політичних партій і громадських організацій. Такі структури нерідко є тимчасовими утвореннями, не мають більш-менш постійних посад, штату і стабільного фінансування. Працевлаштування в них має здебільшого тимчасовий характер або здійснюється на засадах сумісництва...» [Шляхтун 2007].

Безсумнівно, традиційне місце працевлаштування фахівців із дипломом політолога - це ВНЗ на посади викладачів. Але «зараз вищі навчальні заклади не можуть прийняти на роботу і десятої частки тих політологів, яких випускають» [Шляхтун 2007]. До того ж, якщо й існує запит на викладачів, то, як правило, високої кваліфікації чи науково-викладацького статусу, що формально фіксується в наукових ступенях і званнях (кандидат і доктор, доцент і професор).

Вищеокреслену ситуацію стосовно політологів, на думку багаторічного завідувача кафедри політичних наук філософського факультету КНУ, ускладнює й те, «що в Україні до цього часу професія політолога не введена до державного класифікатора професій, відповідно, не визначено посади, які він може обіймати». Та й узагалі, «не затверджено і державного стандарту вищої освіти з напрямку 0403 «Політологія»». Таким чином, фактично офіційно-нормативно «ніхто чітко не може сказати, що повинен уміти політолог і де таке вміння він може виявити» [Шляхтун 2007].

У контексті аналізу ситуації з політологічною освітою й науковою діяльністю політологів, оцінки причин негативних явищ зі станом справ в «українському світі політичних наук», реалій функціонування його співтовариства, для розуміння і виявлення тих детермінант, що суттєво впливають на відтворення і розвиток політологічного знання та пізнання, з боку дослідників за темою пролунала різка критика на адресу державних інституцій освіти і науки. А особливо - ВАК України.

Загальний же «діагноз пострадянської доби розвитку політології» 1990х - початку 2000-х як комплексу наукових досліджень, теоретичних моделей та навчальних дисциплін сформульовано так: «Незалежна Україна не тільки успадкувала далеку від досконалості радянську номенклатуру спеціальностей наукових працівників із політичних наук, а й додатково погіршила її». Бо взагалі, «схоже, в Україні спеціальності наукових працівників вводяться не на основі об'єктивних критеріїв диференціації наукового знання, а за клопотаннями зацікавлених установ та осіб» [Шляхтун 2007].

Що ж стосується наявних спеціалізацій, то «найбільший сумнів», на переконання професора П.О. Шляхтуна, «викликає доцільність» відокремлення «спеціальності «Політична культура та ідеологія»». Роз'яснюючи свою думку, він заявив: «По-перше, тому, що поняття «політична культура» охоплює й ідеологію, яка є складником культури. По-друге, тому, що теорія політичної культури та ідейно-політичні

доктрини (різновиди ідеологій) є складниками теорії політичної науки, віднесеної до першої спеціальності (23.00.01 – теорія та історія політичної науки. – авт.). По-третє, ті процеси, що стосуються політичної культури (наприклад, політична соціалізація) є водночас і політичними процесами» [Шляхтун 2007].

Ще одним небажаним, негативним рішенням, що характеризує науково-дослідний статус-кво пострадянського періоду в розвитку інституціоналізованої системи політичних наук в Україні П.О. Шляхтун назвав виокремлення спеціальності 23.00.02. – політичні інститути та процеси. Тоді як принциповий недолік її «самостійності» фактично полягає у змішанні онтологічного та епістемологічного/гносеологічного вимірів досліджень завдяки абсолютизації чи гіпертрофії однієї з ознак або форм вияву першого. Бо насправді, оскільки «більшість процесів суспільного розвитку, що досліджуються історичною наукою, є політичними», то такий феномен (за наявності вищезгаданої спеціалізації, яка, зазначимо, у сучасному дискурсі західного співтовариства все частіше іменується «історичною політологією»), «створює можливість захищати суто історичні за змістом дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата чи доктора політичних наук». Таким чином, впливає: «Якщо не провести більш-менш чіткого розмежування між політичною історією і політологією, то остання у нас (тобто в Україні. – авт.) може просто розчинитися в історичній науці, а історики перекваліфікуються на політологів» [Шляхтун 2007].

Щодо українських новацій ВАК часів незалежності, то безмежне панування «проблемного підходу» чи «атрибутивної ознаки» для класифікації/систематизації політичних наук, свавілля деяких науково-дослідних інституцій та їх керівників стимулювало, а потім легітимувало «введення п'ятої спеціальності» А саме: «23.00.05 – етнополітологія та етностранознавство, для виокремлення якої немає теоретичних підстав». «Крім того, – підкреслив П.О. Шляхтун, – введенням двох нових груп спеціальностей – «Державне управління» (25) і «Національна безпека» (21), ВАК України, по суті, вилучила відповідну проблематику із політичних наук, хоча вона, безперечно, є політологічною».

Загалом, посилаючись на критичне висловлювання колег, завідувач кафедри політичних наук підкреслив: «Викликає сумнів, – справедливо зауважує О.І. Романюк, – доцільність відокремлення від політичних наук державного управління та визнання його в окремий напрям підготовки фахівців (1501) та окрему наукову галузь (25)» [Шляхтун 2007].

Аналогічну думку публічно висловив і професор кафедри політології філософського факультету КНУ М.І. Хилько. Він зазначив: «Викликають сумнів» «доцільність як відокремлення від політичних наук державного управління та вирізнення його в окремий напрям підготовки фахівців та в наукову галузь, так і виокремлення в окрему вузьку наукову спеціальність етнополітології та етностранознавства. Стосовно останньої, то вона повною мірою могла б знайти свою матеріалізацію у перших чотирьох і, нарешті, перестала би дратувати науковців і здобувачів наукових ступенів, викликаючи (і чим далі, тим усе різкіше), дебати й обурення як стосовно самої спеціальності, так і монополії на неї в державі, а саме – Інституту політичних і етнонаціональних досліджень НАН України» [Хилько 2007]⁷. У контексті осмислення оптимальних заходів для

⁷ Щодо комплексу проблем та суперечностей становлення й розвитку «Етнополітології» в Україні

подолання негативних наслідків інституційного забезпечення політологічних досліджень у сучасній Україні (включаючи підхід ВАК) П.О. Шляхтун запропонував науково-теоретично обґрунтовані пропозиції стосовно базового й орієнтованого на світові стандарти принципу/критерію диференціації науково-дослідних спеціалізацій. Їх суттю стала теоретико-методологічна установка: «Спеціальності наукових працівників із політичних наук доцільно виокремлювати не за проблемною, а за галузевою ознакою» [Шляхтун 2007].

Тут також зазначимо, що дослідження та аналітичне узагальнення проблем, яке відбувалося внаслідок наукової роботи (2001-2005 роки) над вивченням ситуації з підготовкою політологів, оцінка зовнішньо-інституційних чинників, а також осмислення теоретико-методологічних завдань і суті сучасної науки про політику (особливо аналіз та пропозиції щодо визначення засад її системної організації чи структурної побудови) дозволило сформулювати деякі важливі рекомендації, які в наступні роки безпосередньо вплинули на логіку реформування процесу викладання комплексу політичних дисциплін на філософському факультеті КНУ імені Тараса Шевченка, обумовили появу нових нормативних та спеціальних курсів, спрямували напрямки роботи при розробці стандартів навчання бакалаврів і магістрів, перш за все, шляхом суттєвої корекції/модернізації навчальних планів і програм. Що, до речі, невдовзі (у 2015-2016 роках), значною мірою сприяло та допомогло в розробці та запровадженні стандартів для таких освітньо-кваліфікаційних рівнів, як «бакалавр», «магістр» і «доктор філософії». Що ж до конкретних пропозицій із реформування політологічної освіти у ВНЗ, які були задекларовані в підсумковій публікації 2007 року, то серед них можна виокремити такі.

Перше. З метою підвищення дієвості політичних досліджень і теоретичних узагальнень пропонувалося посилення, по-суті, реорганізація моделі політичного знання і пізнання. Вона передбачала запровадження «спеціальності наукових працівників із політичних наук» не за ознакою/критерієм «окремих проблем дослідження» (що нерідко в діяльності пострадянських наукових співтовариств породжується кон'юнктурним або суб'єктивно-зацікавленим виокремленням предмета або напряму наукових пошуків), а «за галузевою ознакою». Для обґрунтування такої теоретичної позиції аргументовано доводилася ідея, що у структурі політології – як історично сформованому комплексі напрямків дослідження з особливим об'єктно-предметним полем – основними елементами, системотвірними складниками, які здатні охопити та по-іншому диференціювати нині існуючі (розмежовані за «проблемним критерієм») напрями політологічних розвідок та концептуалізацій, мають бути: «історія політичних учень, теорія політики і прикладна політологія» (П.О. Шляхтун)⁸. Відповідно до такого підходу, пропонувалися також і радикальні зміни у «переліку спеціальностей наукових працівників» (який, нагадаємо, за практикою, що склалася в державі, майже зовсім

як напряму наукових досліджень і навчальної дисципліни для підготовки фахівців-політологів див., наприклад: [Вілков 2011, с. 225-277].

⁸ У свою чергу, професор О. Гарань запропонував зовсім іншу загальну структуру (відповідно, основні наукові та суспільно-політичні функції) системи політологічного пізнання і знання, яку, на його переконання, має утворювати «ланцюжок «політична філософія – політична наука – політична технологія»» [цит. за: Тягло 2004, с. 12].

не залежить від намірів та побажань більшої частини українських політологів, яка традиційно працює лише в освітянській сфері, чи керівництва факультетів і ВНЗ, а є сферою повноважень, майже монополією ВАК України, запроваджується і офіційно-нормативно фіксується її постановами).

Друге. Для осучаснення, майже радикальної реформи інституціалізованої системи політологічних досліджень в Україні (розвідок, рекомендацій, прогнозів тощо), посилення внутрішньої теоретико-методологічної організованості самої політичної науки і, перш за все, з метою підвищення ефективності та оптимальності втілення стандартів (принципів, норм, критеріїв істинності знання тощо) науковості, сцієнтизму при теоретичному моделюванні політичних феноменів і процесів, так само, як запровадження нових і дієвих методів пізнання політики та вдосконалення наявного, нині вкрай суб'єктивованого категоріально-понятійного інструментарію, а також для подолання загрозливої плуралізації, навіть хаотизації структурного і змістовного вимірів у процесі викладання численних політичних дисциплін/наук для здобувачів відповідної вищої освіти, пропонувалася активізація використання в «науках про політику» приписів парадигмальності [Вілков 2007].

Якщо коротко висвітлювати ідею «парадигмальної модернізації» наявної системи політологічної науки, а відповідно, і вищої спеціалізованої освіти в Україні, то можна зазначити, що було обґрунтовано, що реформування/перебудова й оптимізація політологічного пізнання і знання, які безпосередньо впливають на структуру й змістове наповнення навчального процесу, має базуватися на принципах парадигмальності. Тобто, теоретико-методологічних стандартах і здобутках філософії науки, що передбачає знаходження балансу приписів нормативізму та сцієнтизму. Для діяльності сучасного українського наукового співтовариства, відповідно, всієї системи підготовки політологів, це означало б послаблення впливу ціннісного підходу – здебільшого явної ідеологічної ангажованості при дослідженні та концептуалізації – на користь посилення ролі принципів та норм сцієнтизму (класичних стандартів, приписів, методології і критеріїв науковості), що є визначальним атрибутом світової, насамперед, довготривалої європейської традиції наукового пізнання.

Крім того, парадигмальна реструктуризація політологічних досліджень в Україні за такими приписами дозволила б забезпечити: ідейно-теоретичну і методологічну цілісність, змістовно-логічну узгодженість, спрямованість наукових пошуків на розв'язання як фундаментальних теоретичних, так і невідкладних практичних проблем; селекцію безлічі суперечливих емпіричних даних, накопичення і систематизацію наукового знання, формування стандартизованої та універсальної теоретико-методологічної бази й понятійно-категоріального апарату. Така реструктуризація здатна була б слугувати основою та дієвим чинником нових та наукових за своїм статусом теоретичних інтерпретацій, розробки евристичних і адекватних сучасним викликам (як пізнання, так і самого суспільно-політичного життя) теоретичних моделей. Все це, з одного боку, сформувало б передумови та чинники для консолідації діяльності наукового співтовариства українських політологів, забезпечивши організованість, об'єктну та предметну узгодженість їхніх розвідок, істинність концептуальних і нормативних узагальнень, ефективність прикладних рекомендацій, а з іншого, утворило б оптимальний комплекс теоретико-методологічних засад і приписів для організації навчального процесу

у країні. Головне – структури і змісту навчальних планів та програм, тематичних блоків, окремих дисциплінарних курсів у галузі політичних наук.

Взагалі, було аргументовано, що відповідність приписам парадигмальності в організації наукової роботи (як функціонування «нормальної науки») ефективно стимулює впровадження в політичні науки і політологічну освіту не «випадкових», а доведених теоретичних припущень, методів і концептів, перевірених часом і світовим науковим співтовариством. Вона дозволяє зберігати час на відбір та аналіз актуальних проблем, верифікацію та фальсифікацію концептуальних узагальнень, підвищує правомірність оцінок, точність прогнозів та адекватність рекомендацій. А сам процес функціонування наукових співтовариств і здійснення наукових досліджень за приписами парадигмальності неодмінно створює фундамент для підготовки нових поколінь фахівців за масштабом світової та європейської філософської та політичної науки, оскільки орієнтує їх на досягнення «реально працюючих» теоретичних моделей, на засвоєння та використання інструментально дієвої методології, евристичних ідей, категоріального апарату, на дотримання не приписів ідеологізованих цінностей суб'єктів політики, а стандартів її наукового пізнання.

Третє. Як стратегічна мета з удосконалення, осучаснення процесу підготовки фахівців-політологів із метою стимуляції його здатності відповідати вимогам і запитам нинішнього українського соціуму та політикуму, швидко й ефективно реагувати на «поточні суспільні проблеми», було доведено необхідність «посилення його практичної орієнтованості».

Таким чином, призначення «прикладної політології» та фахівців із неї (при всій умовності, іноді штучності, поділу політологічного знання і пізнання на прикладне і теоретичне) вбачалося в тому, що цей комплекс наукових досліджень та концептуальних узагальнень емпіричних даних має бути спрямований на «проблеми, пов'язані з перетворенням політичної дійсності, аналізом шляхів і засобів цілеспрямованого впливу на політичні процеси». Бо прикладна політологія суттєво відрізняється від теоретичної за її метою, а особливо кінцевим результатом. І якщо мета другої – наукове пізнання сутності, першооснов і першопричин «світу політики», теоретичне моделювання його структури та процесів, формулювання закономірностей їх відтворення та розвитку, то визначальне завдання першої – розв'язання конкретних проблем політичного процесу, вирішення практичних завдань політики, розробка та запровадження технології політичної дії, що також передбачає чіткі відповіді на «питання про те, як ці знання можна використати в політичній дійсності» [Хилько 2007]. Якщо ж коротко, то прикладна політологія – це суто технологічне, а нерідко і навіть прагматичне знання.

Або, як сформулював професор кафедри політології М.І. Хилько: «Прикладна політологія може бути представлена як сукупність теоретичних моделей, методологічних принципів, методів і процедур дослідження, а також політичних технологій, конкретних програм і рекомендацій, орієнтованих на практичне застосування, досягнення реального політичного ефекту. Прикладна політологія завжди проблемно «орієнтована» або ж «орієнтована на клієнта». У прикладній політології головним є орієнтація на практичну користь, а не на приріст знання». З такого ж загального посилює вплив, що «важливе місце в сучасних (політологічних. – авт.) дослідженнях прикладного характеру надається проблемам політичного

маркетингу і політичного консалтингу, політичної реклами і «паблік релейшнз». Прикладні дослідження в цій галузі покликані надати клієнту практичні поради, пропозиції, наприклад, за технологіями доведення до виборців політичних цілей і наведення політичних установок у відповідності з очікуваннями електорату, формування політичного іміджу, створення сприятливих соціально-психологічних обставин тощо» [Хилько 2007]⁹.

Серед конкретних практичних заходів, які були запропоновані внаслідок роботи за темою «Філософська та політологічна освіта в Україні на перетині тисячоліть» (2001-2005 рр.) та до певної міри відкоригували процес підготовки за напрямом «Політологія» на філософському факультеті КНУ імені Тараса Шевченка, для посилення прикладної спрямованості у підготовці політологів (безсумнівно, за умов неприпустимості «зниження її загальнотеоретичного, фундаментального рівня») рекомендувалося: оновлення навчального плану і програм, розробка та запровадження нових курсів і спецкурсів, збільшення часу на всі види практик студентів (особливо політологічну) та нормативне врегулювання цього процесу з боку МОН України; суттєве реформування старих і запровадження інноваційних «форматів» науково-дослідної діяльності бакалаврів і магістрів; додаткове створення «спеціалізованих політологічних кафедр, які б забезпечували навчальний процес за певними напрямками», «давали б змогу посилити практичну підготовку політологів» [Хилько 2007].

Зазначимо, що на середину першого десятиріччя ХХІ століття (відповідно до короткострокової стратегії, окресленої науковцями філософського факультету КНУ) перспективу реформи під умовною назвою «посилення практичної або прикладної орієнтованості» системи підготовки політологів також вбачали у приведенні її до відповідності зі структурою наукових спеціалізацій, запровадженої ВАК України наприкінці 90-х років минулого сторіччя.

Зокрема, професор кафедри політології М.І. Хилько так описав ключові принципи модернізації системи спеціалізації для професійної політологічної освіти в Україні. По-перше, зазначив він, «ступінь бакалавра (який у більшості країн використовується для характеристики рівня, на якому відбувається засвоєння фундаментальних підвалин фахового знання) повинен бути єдиним для всіх соціальних наук». А по-друге, навпаки, «спеціалізації рівня магістра (оскільки цей рівень вимагає спроможності фахівця до наукової діяльності) повинні виходити на наукову галузь «політичні науки», у межах якої підготовка фахівців здійснюється за п'ятьма науковими спеціальностями: теорія та історія політичної науки (23.00.01); політичні інститути та процеси (23.00.02); політична культура й ідеологія (23.00.03); політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку (23.00.04); етнополітологія й етнодержавознавство (23.00.05) (за Переліком спеціальностей наукових працівників, затвердженого наказом Вищої Атестаційної Комісії України від 15 квітня 1997 р., № 86)» [Хилько 2007; Паспорти спеціальності 2009].

Але у довгостроковому, стратегічному плані, для створення умов і фундаментального впровадження в систему вищої освіти принципу конкретної спеціалізації «підготовки у вищих навчальних закладах за напрямом «Політологія», М.І. Хилько (що, безумовно, враховуючи впливові об'єктивні та суб'єктивні

⁹ Характеристику складників предметного поля прикладної політології, яку запропонував М.І. Хилько, див.: [Хилько 2007, с. 201].

чинники української сучасності, можливо лише у вкрай віддаленій перспективі), запропонував проект за умовною назвою «Різні моделі спеціалістів».

Його вихідна аксіома чи припис: «Наявність лише однієї спеціальності за напрямом підготовки «Політологія» не заперечує специфічного характеру окремих видів професійної діяльності політологів» [Хилько 2007]. А для докорінної реорганізації навчального процесу та створення нової системи/моделі вже диференційованої підготовки фахівців-політологів М.І. Хилько, спираючись на ідеї, концептуальні напрацювання стосовно структури сучасної політичної науки та напрямів досліджень, які задекларували відомі в українському освітньо-науковому співтоваристві вчені О.С. Токовенко, В.В. Кривошеїна і М.А. Шепелева [Токовенко, Кривошеїн, Шепелев 2000], запропонував детальний обрис принципів реструктуризації чи радикальної модернізації системи підготовки політологів.

Її новими системотвірними принципами заявляли такі:

- «урахування існуючих у державному класифікаторі професій, а також затверджених ВАК спеціальностей щодо захисту дисертацій;
- специфікація підготовки політологів у відповідності з особливостями предмета і методів професійної діяльності та потребами народного господарства;
- поєднання теоретичної підготовки зі спрямуванням на практичну політологічну діяльність» [Хилько 2007].

Згідно із запропонованим М.І. Хильком проектом, підготовку у вищих навчальних закладах за напрямом «Політологія» пропонували за такими спеціальностями: «Політична теорія і партійна робота»; «Прикладна політологія та управління політичними процесами»; «Комунікативна політологія і громадські зв'язки»; «Геополітика і політична безпека держави»; «Політична націологія та етнополітика»; «Порівняльна політологія й регіональна політика» [Хилько 2007].

Заслугою автора проекту стратегічної перебудови системи підготовки фахівців-політологів можна вважати й те, що він дав розгорнуте тлумачення, опис функціонального призначення кожної із запропонованих ним спеціальностей, тобто чітко сформулював мету введення кожної спеціальності, зміст і межі компетенцій, кодифікацію кваліфікації та можливий перелік посад, що фіксується в державному класифікаторі професій та документі про вищу освіту, окреслив набір тих дисциплін, які є невід'ємними для отримання кожної з політологічних спеціалізацій, дав їм деталізовану характеристику [Хилько 2007].

Четверте. Безсумнівно, що на тлі «стратегічних ініціатив» із радикальної модернізації, суттєвого посилення прикладної значущості та дієвості професійної політологічної освіти, більш поміркованими, реалістичними, але невідкладними пропозиціями-рекомендаціями на користь зміни парадигм від «політолога-теоретика і викладача» до «політолога як технолога політичних процесів» були визнані, а потім значною мірою реалізовані в ході оновлення основних складників багаторівневого навчання студентів (бакалаврів, спеціалістів, магістрів) такі заходи: «посилення правової підготовки політологів» (перш за все, знання конституційного й адміністративного права); підвищення навичок володіння «сучасним науковим інструментарієм якісних і кількісних методів дослідження» (тобто володіння сучасними методами й методиками емпіричних досліджень політичних феноменів і процесів, що притаманне, наприклад, соціології і психології, а також математизованими методами політологічних досліджень). З цією ж метою

практичної (практично-прагматичної) переорієнтації фахової політологічної освіти пропонували «запровадження проведення навчально-виробничої практики» вже з другого курсу навчання в ВНЗ [Шляхтун 2007; Хилько 2007].

Висновки. Підсумовуючи аналіз тенденцій, які, з одного боку, визначали спрямованість, головні цілі та завдання, а з іншого, породжували складні проблеми модернізації політологічної освіти й наукових досліджень (частина з яких залишається актуальними, болючими ще й нині) і на загальнонаціональному рівні, і в межах повноважень Київського національного університету імені Тараса Шевченка, його філософського факультету, можна зазначити, що їх характер обумовили, насамперед, докорінна трансформація за часів незалежності всього українського суспільства, таких його основних підсистем, як економіка, політика, культура та освіта; особливості українського націє- та державотворення; динаміка євроінтеграції країни; об'єктивні та суб'єктивні чинники логіки реорганізації колишньої радянської моделі вищої освіти (з пануванням у суспільствознавстві, суспільно-політичних дослідженнях метанарації «наукового комунізму») та переходу на міжнародні освітньо-наукові стандарти (головне – входження в Європейський науковий простір, приєднання до Болонського процесу, впровадження принципів і приписів Болонської декларації); підвищення значення гуманітарного знання; потреби формування в нового покоління фахівців-політологів не лише сукупності необхідних професійних компетенцій, які б відповідали реаліям і вимогам сучасності, але й – у контексті загальносвітового і європейського тренду зростання полікультуралізму й толерантності – демократичної політичної та правової культури, гуманістичного світогляду та цінностей.

Безпосередніми чинниками, що детермінували напрями й головні завдання реформування політологічної освіти й науки як у країні в цілому, так і в різнорівневих структурах (факультети, інститути) Київського національного університету, стало безперервне оновлення – а іноді навіть радикальна зміна «букви і духу» шляхом численних доповнень – нормативно-правової бази. Таке відбувалося внаслідок прийняття законів України «Про вищу освіту» та «Про наукову і науково-технічну діяльність» та їх постійних доповнень, численних декретів, наказів і листів Міністерства освіти і науки, постанов ВАР та деяких інших нормативних документів. Їх положення суттєво вплинули на статус вищих навчальних закладів, утворили комплекс вимог чи офіційних приписів до всіх аспектів їхньої діяльності. Зокрема: повноважень як інститутів освіти і науки, поділу і специфікації освітньо-кваліфікаційних рівнів, сутності та особливості професійних компетенцій, планів і програм навчання, механізмів присвоєння вчених ступенів та звань, інституціоналізованих можливостей працевлаштування (наприклад, пропозиції до державного класифікатора професій) тощо.

Але, безсумнівно, в означених вище умовах, складних і суперечливих процесах основним актором модернізації підготовки спеціалістів у галузі політичних наук постійно був та залишався сам колектив науково-педагогічних працівників, керівництво кафедр і філософського факультету, а також університету. Завдяки їх активній та наполегливій праці, баченню перспектив суспільно-політичного і соціокультурного розвитку світу й України, адекватному розумінню ролі в цьому системи освіти, її функцій, а також за допомогою аналізу і критичного узагальнення досвіду науково-викладацької діяльності провідних зарубіжних і

українських вузів, було розроблено напрями стратегії та послідовно запроваджено необхідні заходи, що, власне, створювали оптимальне, дієве ідейно-теоретичне, методологічне та методичне підґрунтя для навчання студентів та аспірантів політологічної спеціалізації, для викладання тих нормативних і великої кількості спеціальних дисциплін, що утворюють комплекс із політичних наук і прикладних досліджень політики, так само, як і обов'язкового курсу «політологія» для студентів гуманітарних і природничих факультетів Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Література

- Вілков, В. Ю. (2011). *Етнополітологія як наука та навчальна дисципліна // Філософія та політологія у структурі сучасного соціогуманітарного знання: монографія*. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет». – С. 225-277.
- Вілков, В. Ю. (2007). Проблема парадигматичності сучасної політологічної науки // *Філософська та політологічна освіта в Україні на перетині тисячоліть*. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет». – С. 229-260.
- Вілков, В. Ю. & Руденко, С. В. (2017). Запровадження «наукового комунізму» в СРСР як визначальний чинник створення системи спеціалізованої політологічної освіти і напряму наукових досліджень політики в Київському університеті // *Współpraca Europejska, Warszawa, Polska, Wydawca – Consilium Sp. z o.o., № 5 (24)*. – С. 52-73.
- Вілков, В. Ю. & Руденко, С. В. (2017). Особливості створення системи політологічної освіти і науки в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка // *Współpraca Europejska, Warszawa, Polska, Wydawca – Consilium Sp. z o.o., № 6 (25)*. – С. 29-48.
- Вілков, В. Ю., Руденко, С. В., Ярмоліцька, Н. В. & Соболевський, Я. А. (2017). *Методологічні засади модернізації філософської та політологічної освіти і науки України: Монографія*. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет». – 175 с.
- Генеza філософських студій у Київському університеті. 2-ге видання. Монографія.* (2010). – К. – 492 с.
- Кривошеїн, В. (2016). Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара // *Політична наука в Україні. 1991-2016: у 2 т. Т. 1. Політична наука: західні тренди розвитку й українська специфіка*. – К.: Парлам. вид-во. – С. 411-424.
- Паспорти спеціальності. (2009). // *Бюлетень Вищої атестаційної комісії України, № 3*. – 40 с.
- Політологія в Україні: стан та перспективи розвитку. Збірник наукових доповідей і статей.* (2000). – К.: Вид-во Європ. ун-ту (фінанси, інформ. системи, менедж. і бізнес). – 252 с.
- Політична наука в Україні. 1991-2016: у 2 т. Т. 1. Політична наука: західні тренди розвитку й українська специфіка* (2016). – К.: Парлам. вид-во. – 656 с.
- Політологія: освітньо-професійний комплекс: напрям підготовки 030104 – «Політологія» спеціальність – «Політологія» (6. 030104; 7. 040301; 8. 040301)* (2007). Навч. посібник. – К.: Центр учбової літератури. – 680 с.

- Програма курсу «Політологія» для студентів університету (1997).* К.: РВЦ «Київський університет». – 38 с.
- Програма курсу «Політологія» для студентів університету (2000).* К.: Товариство «Знання». – 41 с.
- Токовенко, О. С., Кривошеїн, В. В. & Шепелев, М. А. (2000). Пріоритетні орієнтації модернізації підготовки фахівців-політологів у вищих навчальних закладах України // *Політологія в Україні: стан та перспективи розвитку*. Збірник наукових доповідей і статей. – К.: Вид-во Європ. ун-ту (фінанси, інформ. системи, менедж. і бізнес). – С. 217-230.
- Тягло, О. (2004). Українська наука про політику. Спроба оцінки потенціалу // *Політичний менеджмент, № 2*. – С. 3-17.
- Філософський факультет (документи та матеріали) (2004).*– К.: Центр навчальної літератури. – 319 с.
- Хилько, М. І. (2007). Політологія як нова парадигма освітньо-наукового знання // *Філософська та політологічна освіта в Україні на перетині тисячоліть: монографія*. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет». – С. 190-228.
- Шляхтун, П. П. (2007). Політичні науки у фаховій підготовці політологів // *Філософська та політологічна освіта в Україні на перетині тисячоліть: монографія*. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет». – С. 190-228.
- Шляхтун, П. П., Малкіна, Г. М. (2016). «Київський національний університет імені Тараса Шевченка» // *Політична наука в Україні 1991-2016. У двох томах. Т. 1. Політична наука: західні тенденції розвитку й українська специфіка*. – К.: Парламентське видавництво. – С. 438-451.

References

- Filosofskyj fakultet (dokumenty ta materialy) (2004).* Kyiv: Centr navchalnoyi literatury.
- Geneza filosofskyykh studiy u Kyivskomu universyteti (2010).* 2-ge vydannya. Monografiya. Kyiv.
- Khylko, M. I. (2007). Politologiya yak nova paradygma osvithno-naukovogo znannya // *Filosofska ta politologichna osvita v Ukrayini na peretyni tysyacholit: monografiya*. Kyiv: Vydavnycho-poligrafichnyj centr «Kyivskyy universytet».
- Kryvosheyin, V. (2016). Dnipropetrovskyy nacionalnyj universytet imeni Olesya Gonchara // *Politychna nauka v Ukrayini. 1991-2016: u 2 t. T. 1. Politychna nauka: zaxidni trendy rozvytku j ukrayinska specyfika*. Kyiv: Parlam. vyd-vo.
- Pasporty specialnosti (2009). *Byuleten Vyshhoyi atestacijnoyi komisiyi Ukrayiny, № 3*.
- Politologiya v Ukrayini: stan ta perspektyvy rozvytku*. Zbirnyk naukovyx dopovidej i statej. (2000). Kyiv: Vyd-vo Yevrop. un-tu (finansy, inform. systemy, menedzh. i biznes).
- Politychna nauka v Ukrayini. 1991-2016: u 2 t. T. 1. Politychna nauka: zaxidni trendy rozvytku j ukrayinska specyfika*. (2016). – Kyiv: Parlam. vyd-vo.
- Politologiya: osvithno-profesijnij kompleks: napryam pidgotovky 030104 – «Politologiya» specialnist – «Politologiya» (6. 030104; 7. 040301; 8. 040301) (2007).* Navch. posibnyk. Kyiv: Centr uchbovoyi literatury.
- Programa kursu «Politologiya» dlya studentiv universytetu (1997).* Kyiv: RVCz «Kyivskyy universytet».

- Programa kursu «Politologiya» dlya studentiv universytetu (2000)*. Kyiv: Tovarystvo «Znannya».
- Shlyaxtun, P. P. (2007). Politychni nauky u faxovij pidgotovci politologiv // *Filosofska ta politologichna osvita v Ukraini na peretyni tysyacholit*: monografiya. Kyiv: Vydavnycho-poligrafichnyj centr «Kyyivskij universytet».
- Shlyaxtun, P. P. & Malkina, G. M. (2016). «Kyyivskij nacionalnyj universytet imeni Tarasa Shevchenka» // *Politychna nauka v Ukraini 1991-2016*. U dvox tomax. T. 1. Politychna nauka: zaxidni tendenciyi rozvytku j ukrajinska specyfika. – Kyiv: Parlamentske vydavnyctvo.
- Tokovenko, O. S., Kryvosheyin, V. V. & Shepelyev, M.A. (2000). Priorytetni oriyentaciyi modernizaciyi pidgotovky faxivciv-politologiv u vyshhyx navchalnyx zakladax Ukrainy // *Politologiya v Ukraini: stan ta perspektyvy rozvytku*. Zbirnyk naukovyx dopovidej i statej. Kyiv: Vyd-vo Yevrop. un-tu (finansy, inform. systemy, menedzh. i biznes).
- Tyaglo, O. (2004). Ukrainaska nauka pro polityku. Sprba ocinky potencialu // *Politychnyj menedzhment*, № 2.
- Vilkov, V. Yu. (2011). Etnopolitologiya yak nauka ta navchalna dyscyplina // *Filosofiya ta politologiya u strukturi suchasnogo sociogumanitarnogo znannya*: monografiya. Kyiv: Vydavnycho-poligrafichnyj centr «Kyyivskij universytet».
- Vilkov, V. Yu. (2007). Problema paradygmachnosti suchasnoyi politologichnoyi nauky // *Filosofska ta politologichna osvita v Ukraini na peretyni tysyacholit*. Kyiv: Vydavnycho-poligrafichnyj centr «Kyyivskij universytet».
- Vilkov, V. Yu. & Rudenko, S. V. (2017). Zaprovadzhennya «naukovoho komunizmu» v SRSR yak vyznachalnyy chynnyk stvorennya systemy spetsializovanoi politolohichnoyi osvity i napryamu naukovykh doslidzhen polityky v Kyyivskomu universyteti // *Współpraca Europejska*, Warszawa, Polska, Wydawca – Consilium Sp. z o.o., № 5 (24).
- Vilkov, V. Yu., Rudenko, S. V. (2017). Osoblyvosti stvorennya systemy politologichnoyi osvity i nauky v Kyyivskomu nacionalnomu universyteti imeni Tarasa Shevchenka // *Współpraca Europejska*, Warszawa, Polska, Wydawca – Consilium Sp. z o.o., № 6 (25).
- Vilkov, V. Yu., Rudenko, S. V., Yarmoliczka, N. V & Sobolyevskij, Ya. A. (2017). *Metodologichni zasady modernizaciyi filofsokoyi ta politologichnoyi osvity i nauky Ukrainy*: Monografiya. Kyiv: Vydavnycho-poligrafichnyj centr «Kyyivskij universytet».

Data przesłania artykułu do Redakcji: 22.02.2018
Data akceptacji artykułu przez Redakcję: 23.02.2018

Anna Pereverzieva

Zaporizhzhya national University,
Associate professor of International
economy, natural resources and
economic theory department
Ukraine, Zaporizhzhya
pereverzeva@ukr.net

BUDGETS` SELF-SUFFICIENCY OF THE UNITED TERRITORIAL COMMUNITIES AS THE BASIS FOR THE HUMAN RESOURCES DEVELOPMENT

Abstract. The impact of self-sufficiency of the united territorial communities on human resources development, in particular financial self-sufficiency, is identified by the author in the article. The estimation of the united territorial communities` budgets based on the three models, which are grounded on the criterion of correlation between individual revenues and budget funds of higher levels, i.e. "50/50", "75/50", "below 50 / more than 50 », is fulfilled.

Keywords: budget, human resources, united territorial community, development, self-sufficiency

Formulas: 2, fig.: 3, tabl.: 3, bibl.: 12

JEL Classification: D310, J210, O150

Introduction. The basis for the development of any economic system, for example, united territorial community, is its self-sufficiency. This feature significantly affects not only the development of a regional institution. But it defines its prospects for the future. The key element of the united territorial communities` functioning is human resources as "individuals themselves are the only element that can create value, but equipment, raw materials, energy are only inert potentials which naturally do not create anything and can not create until a person uses this potential, forcing it to work" [Fitz-enz 2006]. That is, human resources take an active part in forming the budget of communities, especially in terms of providing them with their individual revenues. In turn, the further human resources development is directly affected by the level of individual financial resources` provision, namely the ability to fully realize the skills and talents, occupy the appropriate place in society, sense of confidence, and increase of interaction effectiveness with other people. The number of successful people in the community directly influences its functioning and further development, as the results achieved by successful people are the contribution to its activities. The realization of the community`s potential depends on the proper alignment of its members` successful business results, application of the individual success to improve the performance of the community in general.

Based on the above mentioned, a logical conclusion is made about the certain interest in recognizing the abilities and talents of community members and helping to accomplish them. Consequently the community will be stronger in all aspects of its business. This is possible only if the level of the united territorial communities` self-sufficiency is adequately high.

Particular attention is given to the assessment of the united territorial communities` self-sufficiency level, which is characterized, as a rule, by insufficient share of own rev-

enues and, accordingly, limited capacity for human resources development, which are the key to their successful functioning and determine the future of the community, in particular, and the region and country in general. Therefore, it is necessary to assess the self-sufficiency level, which is the foundation for the development of the entire community, and its human resources in the future.

Literature review and the problem statement. In scientific literature, self-sufficiency is considered both from the theoretical point of view – the definition of its essence in Sociology, Psychology, Economics, and in terms of practical application – assessment of certain systems` self-sufficiency level.

Among Ukrainian scholars who have provided theoretical analysis of self-sufficiency are B. Zabolotskij, L. Makarenko, S. Osadchuck, N. Kyzym [Zabolotskij 2001, Makarenko 2007, Osadchuck 2009, Kyzym 2015], etc.

Methodological aspects of assessment and ensuring the required level of self-sufficiency are presented in the research works of O. Efremov, V. Tihonov, M. Popov [Efremov, Tihonov, Popov 2002], etc. Scholars interpret the assessment of the self-sufficiency level on the basis of certain normative indices achievement.

The peculiarities of territorial communities` self-sufficiency were studied by K. Rovinska, L. Shatalova, N. Morozjuk, Y. Molodozhen, T. Umanets, Y. Zhovnirchik, I. Borshosh, Y. Chernetskij [Rovinska 2013, Shatalova 2012, Morozjuk 2012, Molodozhen 2009, Umanets 2013, Zhovnirchik 2004, Borshosh 2009, Chernetskij 2009], etc.

A small share of the united territorial communities` individual revenues in the structure of the community`s budget, which, in turn, limits the possibilities for human resources full range development is one of the problems concerning its self-sufficiency ensuring. Therefore, the main task for communities is to increase the share of individual revenues and their appliance to strengthen and develop human potential. This will simultaneously advance the living standards of the population and improve the efficiency of community`s functioning.

Research results. In our study, according to a united territorial community, the concept of "self-sufficiency" is used in the analysis of the correlation between individual revenues of the community`s budget and the funds provided to cover expenditure from higher-level budgets.

Three models of the united territorial communities` budgets on the basis of the analysis of the ratio between own funds and "attracted" ones (regulated are funds provided from higher-level budgets to balance incomes and expenditures) have been examined:

1) "50/50" is a model which means that the budget expenditures are covered by 50% at the expense of the united territorial communities` own revenues, and by 50% at the expense of the higher-level budgets` funds;

2) "75/25" is a model which means that the budget expenditures are covered by 75% at the expense of the united territorial communities` own revenues, and by 25% at the expense of the higher-level budgets` funds. The model is used in EU member-countries to ensure resilience to financial institutions (the European Charter);

3) "below 50 / more than 50" is a model which means that the budget expenditures are covered less than by 50% at the expense of the united territorial communities` own revenues, and more than 50% of the expenses are reimbursed at the expense of the higher-level budgets` funds.

Table 1 shows the model of budgets which is scrutinized at the example of Zaporizhzhya region's united territorial communities statuses [Investment Passports of Communities 2016].

We shall analyze the budgets of the united territorial communities (Table 1). Based on the proposed data, we shall determine the model which they belong to depending on the ratio of own funds and funds provided by the higher-level budgets. We group communities as follows:

- 75/25 - high level of budget sustainability;
- 50/50 - medium level of budget sustainability;
- below 50/ more than 50 - low level of sustainability.

Communities which have budget surplus belong to the 1st group of sustainability.

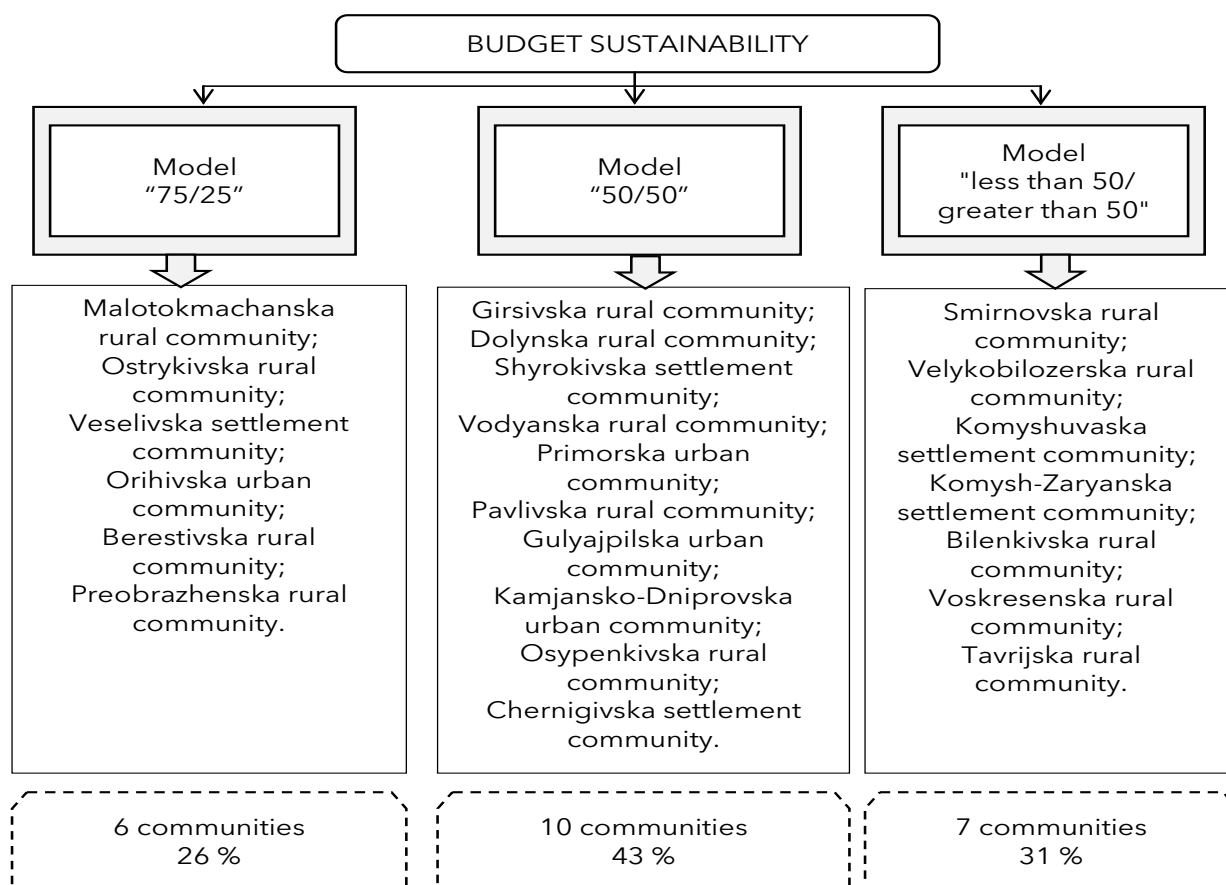
Table 1 - Budgets of Zaporizhzhya region's united territorial communities, by 2016

Nº	Community	Expenditures, mln. hrn.	Own revenues actual, mln. Hrn.	Own revenues, %	Higher-level budgets' funds, %	Ratio, own revenues/attracted revenues
1	Smirnovska rural community	27,1	5,2	19	81	19/81
2	Malotokmachanska rural community	15,8	16,7	106	-6	surplus
3	Velykobilozerska rural community	61,2	24,5	40	60	40/60
4	Girsivska rural community	20,3	10,7	53	47	53/47
5	Komyshuvaska settlement community	58,1	11,2	19	81	19/81
6	Dolynska rural community	33	22,6	68	32	68/32
7	Ostrykivska rural community	13,995	15,9	114	-14	surplus
8	Veselivska settlement community	68,5	54,2	79	21	79/21
9	Komysh-Zaryanska settlement community	45,6	15,6	34	66	34/66
10	Bilenkivska rural community	39,5	14,7	37	63	37/63
11	Shyrokivska settlement community	25,6	14	55	45	55/45
12	Vodyanska rural community	10,2	5,5	54	46	54/46
13	Orihivska urban community	28,8	28	97	3	97/3
14	Berestivska rural community	23,3	23,8	102	-2	surplus
15	Voskresenska rural community	35,9	14,3	40	60	40/60
16	Preobrazhenska rural community	27,5	30,9	112	-12	surplus
17	Tavrijska rural community	16,8	5,2	31	69	31/69

Nº	Community	Expenditures, mln. hrr.	Own revenues actual, mln. Hrr.	Own revenues, %	Higher-level budgets' funds, %	Ratio, own revenues/attracted revenues
Continuation of table Nº 1						
18	Primorska urban community	68,9	36,4	53	47	53/47
19	Pavlivska rural community	6,4	3,9	61	39	61/39
20	Gulyajpilska urban community	105,6	72,1	68	32	68/32
21	Kamjansko-Dniprovska urban community	21,03	11,3	54	46	54/46
22	Osypenkivska rural community	41,2	20,5	50	50	50/50
23	Chernigivska settlement community	101,9	53,3	52	48	52/48

Source: [Shatalova 2012]

Figure 1 presents grouping of Zaporizhzhya region's united territorial communities according to the level of budget sustainability.

Figure 1 - Grouping of Zaporizhzhya region's united territorial communities according to the level of sustainability

Source: developed by author Pereverzieva A.

23 united territorial communities have been analyzed, i.e. information about expenditures and revenues. It should be noted that by 2017 36 communities have been formed in Zaporizhzhya region; 42 communities are planned to be formed in 2018. That is, the tendency to expand the number of territorial units within the region continues, and, accordingly, the urgent question about ensuring their self-sufficiency for the proper development of human resources and improving the well-being of the population of the communities increases.

Figure 1 clearly shows that most of the united territorial communities of Zaporizhzhya region have a medium level of budget sustainability (43%), i.e they represent the "50/50" model. The amount of communities with high level of budget sustainability and low level of budget sustainability is about the same - 6 (26%) and 7 (31%) respectively.

To determine the impact of sustainability of the united territorial communities' budgets, it is necessary to analyze them by 3 groups: average per capita expenditure; average revenue rate; average salary by group; average employment rate; the average unemployment rate. We consider two approaches to calculate average indices like the arithmetic mean and the geometric mean.

If to calculate average indices like the arithmetic mean:

$$\frac{\sum_{i=1}^N a_i}{N}, \quad (1)$$

where a_i - represents the value of i index;

N - number of united territorial communities by group.

Calculation results according to the "arithmetic mean" approach are shown in Table 2.

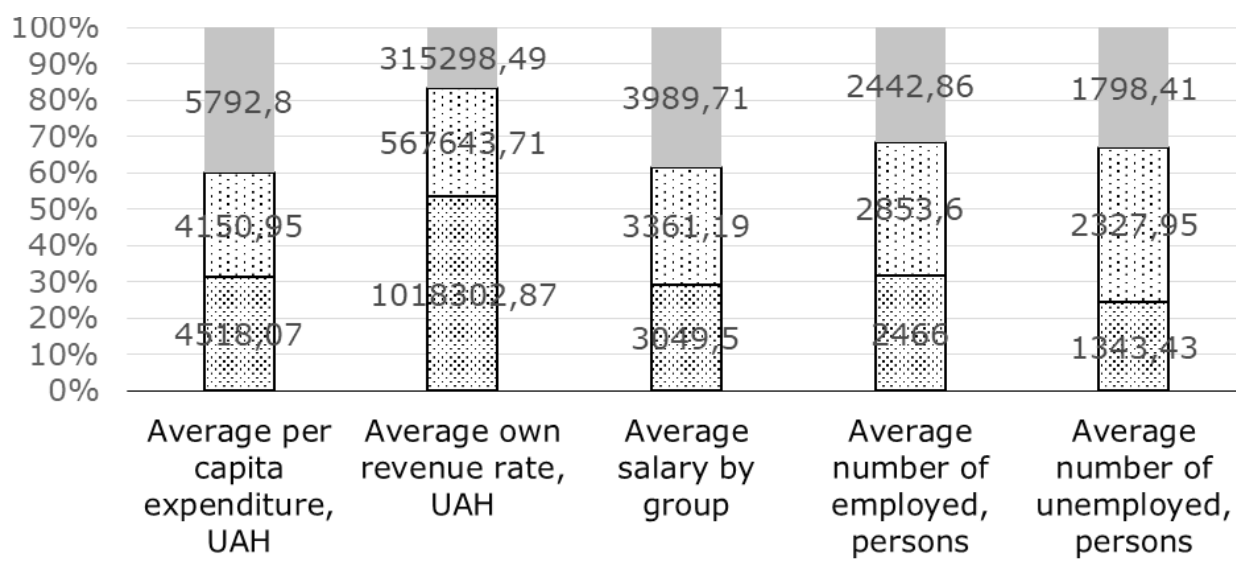
Table 2 - Analysis of human resources development indicators in the context of separate groups of united territorial communities (arithmetic mean)

Indicators	Group 1	Group 2	Group 3
	Model «75/25»	Model «50/50»	Model «below 50/ more than 50»
Average per capita expenditure, UAH	4518,07	4150,95	5792,80
Average own revenue rate, UAH	1018302,87	567643,71	315298,49
Average salary by group	3049,50	3361,19	3989,71
Average number of employed, persons	2466,00	2853,60	2442,86
Average number of unemployed, persons	1343,43	2327,95	1798,41

Source: [Zablotskyi 2001]

Table 2 shows that communities that operate at their own expense are characterized by low unemployment rate, but also rather insignificant values of other indicators of human resource development. Communities working at the expense of the funds provided from higher-level budgets have positive results. This indicates the inappropriateness of using the "arithmetic mean" approach, since it does not allow to harmonize low and high values of indicators but only counteract low values at the expense of high ones.

This can also be seen clearly in Figure 2 which shows the correlation between groups of united territorial communities by the above-mentioned models of budget sustainability in terms of individual indicators.

Figure 2 - Comparison of the average indices of united territorial communities by groups (arithmetic mean)

Source: developed by author Pereverzieva A.

Thus, in our opinion, it is recommended to use the "geometric mean" analytical approach which allows simultaneously to take into account low and high values of indicators but not to counterbalance one values at the expense of others.

The average values of the indicators within the framework of the "geometric mean" approach will be calculated according to the formula:

$$\sqrt[N]{\prod_{i=1}^N a_i} , \quad (2)$$

where a_i - represents the value of i -index;

N - number of united territorial communities by group.

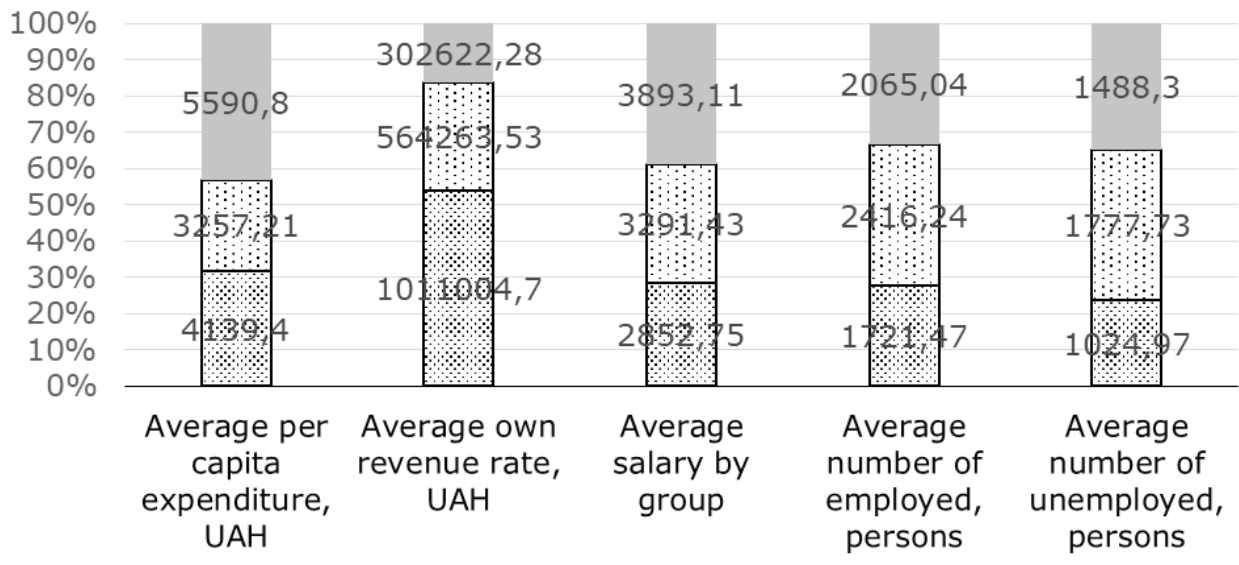
The results of calculations using the "geometric mean" approach are presented in Table 3.

Table 3 - Analysis of human resources development indicators in the context of separate groups of united territorial communities (geometric mean)

Indicators	Group 1	Group 2	Group 3
	Model «75/25»	Model «50/50»	Model «below 50 more than 50»
Average per capita expenditure, UAH	4139,40	3257,21	5590,80
Average own revenue rate, UAH	1011004,70	564263,53	302622,28
Average salary by group	2852,75	3291,43	3893,11
Average number of employed, persons	1721,47	2416,24	2065,04
Average number of unemployed, persons	1024,97	1777,73	1488,30

Source: developed by author Pereverzieva A.

The benefits of using this approach is definitely presented in Figure 3.

Figure 3 - Comparison of the average indices of united territorial communities by groups (geometric mean)

Source: developed by author Pereverzieva A.

Data analysis presented in Table 3 and their visual representation in Fig. 3 proves that united territorial communities with a high-level of budget sustainability are characterized by better conditions for the development of human resources in the future. Although, according to some indicators they are characterized by lower values, but self-sufficiency determines a gradual increase in indicators, rather than "instantaneous growth with further developmental decay." The communities which are highly subsidized and have low levels of self-sufficiency in the long run may have limitations and obstacles to the full development of human resources, even at the present time ensuring a higher level of remuneration.

Hence, the proposed approach to communities' grouping depending on the level of budget sustainability allows to determine the success and prospects of human resources development of united territorial communities in the future.

Conclusions. The impact of self-sufficiency of the united territorial communities on human resources development, in particular financial self-sufficiency, is identified in the article. The estimation of united territorial communities budgets based on the three models, which are grounded on the criterion of correlation between individual revenues and budget funds of higher levels: "50/50", "75/50", "below 50 / more than 50 », is done.

References

Borshosh, I. S. & Chernetskyi, Yu. O. (2009). *Ways of financial and economic self-sufficiency of territorial communities of small towns*. URL: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=U-

JRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_ meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Tpdu_2009_2_21.

- Fitz-enz, Ya. (2006). *Profitability of investments in personnel: measuring the economic value of personnel: [the role of human capital in enterprise development, calculating the return on investment, labor force demographics, cost management, trends, forecasts and predictions]*.
- Investment potential of the combined territorial communities of the Zaporizhzhya region.* URL: <http://investment.zoda.gov.ua/Communities>.
- Kyzym, M. O. & Ivanova, O. Yu. (2015). *Formation of self-development potential of Ukrainian regions: theoretical aspect.*
- Methodological aspects of achievement of socio-economic self-sufficiency of the region* (2002).
- Ministry of Regional Development of Construction and Housing and Communal Services of Ukraine.* URL: <http://decentralization.gov.ua/gromada/416>.
- Molodozhen, Yu. B. (2009). *Self-sufficiency of territorial communities: the relevance of the relevance of science and technology.*
- Moroziuk, N. V. (2012). *Theoretical aspects of the self-sufficiency of rural communities.*
- Osadchuk, S. V. (2010). *Financial and budget self-sufficiency of the territories.*
- Shatalova, L. S. & Umanets, T. V. (2013). *Criteria of integrated assessment of economic self-sufficiency of the region.* URL: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/>.
- Shatalova, L. S. (2012). *Theoretical grounds for determination of the term 'self-sufficiency' as definition of public administration* URL: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/2122>.
- Zablotskyi, B. (2001). *Economic self-sufficiency of the region.*

Data przesłania artykułu do Redakcji: 09.02.2018
Data akceptacji artykułu przez Redakcję: 12.02.2018

Zoriana Buryk

PhD (Public Administration),
Lviv Regional Institute of Public Admin-
istration National Academy of Public
Administration under the President of
Ukraine,
Senior Lecturer
Ukraine, Lviv
z.burik@ukr.net

FORMATION OF STATE POLICY OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN UKRAINE

Abstract. The formation of a state policy of sustainable development in Ukraine is characterized. The three periods (stages) of the state policy of sustainable development from 1990 till today are signed out. It was established that at the first stage - the formation of the state policy of sustainable development (1992-2001) - the restructuring of the national economy and the development of the principles of the environmental policy took place. At the second stage, the construction of a sustainable development model (2002-2014) occurred, the state chose and reaffirmed the course towards building a sustainable development model, and the transitioning to the principles of sustainable development began. The third stage - the period of reform, changes and improvements in the regulation of the sustainable development (from 2015 to the present), "The Strategy of Sustainable Development "Ukraine-2020" which identified the urgent issues and set the timing of reforms in the state, was adopted.

Keywords: sustainable development, state policy, formation, stages, reforms
Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 0, bibl.: 10

Introduction. The necessity of Ukraine's transition to a sustainable development model is determined by global trends, as well as by the crisis phenomena that have become the result of an unreasoned policy of reforms in the economic and social spheres. In the 1990's - 2000's the attempt to move from administrative to the market economic system has failed. As a result, it was typical for the economic and social situation in Ukraine: the systemic deficiency in the field of public finance; an inefficiency of the industrial production; a deep disruption of the mechanisms of reproduction the productive forces; increasing the disproportion of industrial and territorial development; the lack of own institutional infrastructure for the expanded reproduction; low innovation economy; the high level of poverty and low quality of life. It also defined the key aspects of the state policy of sustainable development in the period 1990 - 2017.

Literature review and the problem statement. Many national scholars were engaged in issues of state policy in the economic, social and environmental spheres, including O.Bilorus, Z. Vatamanyuk, V. Heyets, S. Chistov, I. Mychasyuk, I. Rozputenko; A. Ishchenko, S. Koretska, G. Lopushniak, P. Shevchuk, N. Shulga; E. Borschuk, B. Burkynsky, O.Vrublevska, L. Melnyk, I. Synyakewuch, G. Cherevko and others. However, the issue of the state policy in the context of the sustainable development is poorly investigated.

Setting objectives. Study the stages and features of the formation and development of the state policy of the sustainable development in Ukraine since 1990 till today.

Research results. The issue of sustainable development has been discussed for quite a long time in Ukraine. Since 1992, the significant scientific work has been created, which laid the foundation for the new landmark development goals on the basis of the post-industrial economy. However, analyzing the situation, it can be determined that the speed of change, which is made not only and not so much by the modern world, but by the person who is being transformed, remains out of sight [Paton 2012].

Ukraine officially supported a number of international decisions on the sustainable development, which provide the balanced economic and social development. These include: "The Agenda for the XXI Century", 1992, United Nations Millennium Declaration, 2000, Johannesburg Declaration and the Plan of Implementation of the 2002 United Nations World Summit on Sustainable Development, "The Future We Strive", 2012. Without taking into account individual measures aimed at introducing the elements of the economic mechanism of nature management, the issue of sustainable development has not been resolved (for example, for achieving the global sustainable development) due to the long absence of an effective concept of sustainable development in Ukraine. As a result of the challenges that have emerged in the process of achieving the goals of sustainable development, the three stages of the state policy of sustainability of Ukraine can be distinguished.

Stage I. Formation of the State Policy of Sustainable Development (1992–2001). Paying attention to the restructuring of the national economy to the market type is characteristic of this stage. There is also a development of principles for implementing environmental policy and ensuring environmental safety.

Such main benchmarks of national policy can be highlighted:

1. The formation of an industrial basis for the sustainable functioning of the economy with the help of an attracting absolutely all resources, which is an important factor of the recovery and economic growth;
2. The restructuring of the economy, the beginning of privatization;
3. Ensuring the balance in the technological structure of the state's assets by forming the principles of accelerated development of priority branches and sectors of the economy (mining, processing, food, textile, fuel and energy, machine-building complexes, etc.);
4. The redistribution of material, technical, financial, information resources, the reduction of state allocations for non-profit enterprises, and also the needs of the army.

Thus, the main value orientation of the national policy at the end of the twentieth century was to provide the necessary level of satisfaction the needs of the population and the further development of the consumer sector of the national economy. This was stated in the Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine «The Main Directions of the Economic Policy of Ukraine in the Conditions of Independence», 25 October, 1991: «A fundamental structural restructuring of the national economy, the fundamental changes in investment activity are considered as the most important priorities of economic development to give it more dynamic and social orientation» [The Verkhovna Rada of Ukraine 1991]. The development of the social component of sustainable development through the formation of a sustainable economy appears to be the main task of the government for this period.

Despite the objective correctness of certain benchmarks in the reforms, in the late 1990's our state was in a state of deep social and financial crisis, primarily because of the conditions of confrontation of political forces. As a result, a number of important market reforms were implemented. In order to overcome the crisis, the state policy was focused on helping the export-oriented raw materials and basic industries of the national economy (mining and metallurgical complex and fuel power engineering), in spite of harmful waste products that lead to the destruction of the environment. The peculiarity of the first stage is the formation of the main principles of the environmental policy, safety, and the environmental activities. In addition, it is worth highlighting the beginning of the use by the state authorities of the practice of organizational and administrative tools and methods of regulating the economy. The main tasks of the state's regulation of economic, social and economic foundations of sustainable development were defined, and public and social institutions were formed during this period. The initial period of the decade the difficult and intensive procedure of the creation of state institutional formations, the development of a new type of socio-political relations, the transformation of the financial sector and the implementation of the conceptual ideas of the sustainable development as a national strategy of the XXI century dominated.

Stage II. Building a Sustainable Development Model (2002-2014). The state has chosen and confirmed the course on building a sustainable economic development model since 2001. At this stage, the market instruments of the state administration were actively used to process the transition of the national economy to the principles of sustainable development. In late 2001, the government began the process of developing a sustainable economic development model. The government has intensively used market regulation instruments in the transition of the state economy to sustainable development. A foundation was created for the purpose of transition of the market institute to the principles of ecological development (the mandatory use of international quality standards for environmental management and auditing was introduced, and methods and procedures for environmental certification and standardization were applied). During this period, trading activities were conducted with greenhouse gas quotas, the government target programs and projects in the field of sustainable development and ecology were created and implemented. In addition, the government begins guarantee and stimulate the further development of public and public institutions.

However, the proclamation of the principles of the sustainable development was only a kind of «motto of state policy» and did not get a real implementation. The stable macroeconomic state of the state was based on the model of export-oriented economy. The low standards of life quality, the insignificant level of consumer demand, an unbalanced domestic market, low and unsuccessful state investments, corruptions in actions of state authorities, the violation of guarantees of property rights, etc., should be distinguished among other difficulties.

In the annual report of the President of Ukraine to the Verkhovna Rada «Ukraine: Progress in the 21st Century. The Strategy of Economic and Social Policy for 2000-2004», 2000, it was identified the main problem, namely: «an accelerated withdrawal of the national economy into a vector of sustainable recovery through fundamental structural transformations and the intensification of the processes of market transformations, intensive and coherent social policy» [The President of Ukraine 2000]. Since April 2003, the Cabinet of Ministers of Ukraine approved the «Integrated Program of

Implementation at the National Level of Decisions Adopted at the World Summit on Sustainable Development for 2003-2015» in order to comply with a number of legislative documents identified at the Johannesburg Forum in 2002 [Cabinet of Ministers of Ukraine 2013]. The implementation of this program was one of the main areas of activity of state authorities and local self-government.

The letter to the Verkhovna Rada of Ukraine «On the Internal and External Situation of Ukraine in 2005» stated that the work has begun within such programs as judiciary reforms, structures of state authorities and law enforcement authorities, anti-corruption, «Health of the Nation», «The Competitive education», «The Village Revival», technological development, raising the level of energy efficiency of the state's economy. Thus, we see the defined goals and objectives, as well as the programs that are not implemented. The system of indicators, by means of which it would be possible to evaluate the results of the state's activity in the field of achieving the sustainable development and progress in general, is not yet singled out.

For example, the letter of the President of Ukraine «European Choice. The Conceptual Basis of the Strategy of Economic and Social Development of Ukraine for 2002-2011» states that one of the main conditions of the state's European integration is the achievement of stability and economic recovery, on the basis of which it is possible to accelerate GDP per capita between Ukraine and the EU countries. In addition, it was noted that since these differences have significantly increased in recent times, in this case, it is necessary to create a «strategy of advanced development, which would be able to guarantee an increase in annual GDP growth rates 1.5-2 times higher in our state, than in the EU in general. The indicated growth tendency should provide substantial qualitative changes, implementation of sustainable development tasks, defined by the international community as general comprehensive strategies of the XXI century [The President of Ukraine 2002]. It is also worth noting that in this context, the sustainable development is somehow comparable to economic growth, which in no way corresponds to the conceptual nature of sustainable development.

The next letter of the President of Ukraine to the Verkhovna Rada of Ukraine «Modernization of Ukraine - Our Strategic Choice» (2011) emphasizes that «the work of the state authorities should be to achieve and sustain the state of sustainable economic growth, multilateral development and the approximation to the absolute use of the state's labor potential with a synchronous reduction of material inequality by introducing a flexible state taxation policy, optimal social transfers, stimulating the development of the small and medium business» [The President of Ukraine 2011]. So, it focuses on the development of the social and public sector and the quality of life of Ukrainians. The prerequisite for such a situation was the international economic crisis of 2008 in Ukraine, which was transformed into a long deep economic decline, which was manifested in the decline of industry and the standard of living for citizens. The course on European integration in the field of socio-political, financial, legal and other relations in the role of «the main goal of the implementation of complex reforms in the light of modernization of the state, the basis of sustainable economic growth of our country» [The President of Ukraine 2011], was canceled by the only decision of the President of Ukraine in October 2014. Considering this, the principles of sustainable development are not «built» in the financial and economic policy of the state.

Stage III. The Period of Reform, That is, Changes and Improvements in the Regulation of Sustainable Development (from 2015 to the present day). This stage of the state policy of the sustainable development began in 2015 with the approval of a new strategy and the formation of a package of necessary reforms in Ukraine. Socio-political transformations provided not only changes in the government composition in Ukraine but also created a practical basis for the implementation of the principles and objectives of the sustainable development. The slowdown of the resolution of the military conflict in the East of Ukraine made it possible to sharpen the attention not only to the achievement of peace but also the need to implement the objectives of sustainable development. On January 12, 2015, the President of Ukraine approved the «Strategy for Sustainable Development» Ukraine-2020», which identified the current issues and set the timing of reforms in the state [The President of Ukraine 2015].

By the Decree of the President of Ukraine dated January 12, 2015, No. 5/2015, the Strategy for the Sustainable Development «Ukraine-2020» was approved. It identifies 62 reforms and state development programs that are planned to be implemented within five years. The main provisions of this strategy, its innovations and disadvantages will be discussed in the next chapter of the work. The state regulation of sustainable development of the country through the implementation of this strategy covers the reforms that are quite different in the areas of application. The following areas of reform are of particular importance for the state: deregulation of small and medium-sized businesses activity (in particular, in the regions), agricultural reform, land reform, stimulation of the investment attraction, decentralization, public administration reform, regional policy reform and local self-government reform, tourism development, ecologization of production and energy saving. In order to perform the provisions of the «Strategies - 2020» a number of important strategic documents were adopted after 2015. The Normative legal support for the implementation of this sustainable development strategy should be implemented through the development, approval and an effective implementation of relevant regulatory acts, some of which have already been adopted [The President of Ukraine 2015].

The responsibility for the implementation of the measures envisaged by this strategy is entrusted to the Cabinet of Ministers of Ukraine, which should approve the relevant plans and report on the status of their implementation. A key list of reforms was also identified in order to achieve the sustainable economic growth in Ukraine. The conceptual principles of state regulation of the country sustainability consist in the harmonious (balanced) development of economic, social (social), environmental and institutional components implemented through the development, approval and implementation of relevant strategic and infrastructure regulatory documents.

About a half of the experts from different directions emphasize that the program of President P. Poroshenko «Strategy - 2020» is an ambitious plan, which identifies a number of indicators necessary for the successful development of the state. At the same time, the economists point out that the part of the indicators, such as the doubling of GDP, the reduction of public debt (from 67 to 60% of annual GDP) and the entry into the top 20 of ease of doing business, are unrealistic expectations in the context of the military conflict in the east of the state. Political scientists, in turn, point out that the strategy is, to a greater extent, an electoral technology rather than the plan of the head of state [Rosokhata 2015].

The task concerning the integration of the goals of sustainable development of Ukraine, which should be given special attention [United Nations Office in Ukraine. 2011].

The definition of national goals, targets and indicators for the medium and long-term perspective.

The capacity building (at the national, regional and local levels) to the strategic planning and prioritization (ranking) to increase the level of implementation of programs/projects in conditions of limited resources.

The most important prerequisites for the transition of Ukraine to sustainable development include the fundamental change of the model of nature management, the transition to an intensive type of production, the formation of a new demographic policy aimed at stimulating the reproduction of the population, establishing the social justice, expanding the scope of international cooperation in the field of effective solution of resource and environmental problems [Sadovenko, Maslovska, Sereda & Tymochko 2011].

Conclusions. Thus, in today's conditions, the implementation of the state policy of sustainable development is carried out in accordance with the action plans for the implementation of future reforms and transformations. It is worth emphasizing the development vector that should ensure the sustainable development of the state (regions) and the implementation of structural reforms, which should lead to an increase in standards of living and quality of life. However, for the effective achievement of these goals, it is necessary to actively implement declared reforms in the environmental, institutional and social spheres (some of which have not yet been developed, in particular in the social sphere). Prospects for further research may be aspects of improving the state policy of sustainable development in the conditions of global economic development and the military threats in Ukraine.

References

- Cabinet of Ministers of Ukraine (2013). *"Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "Comprehensive program of implementation at the national level of the decisions taken at the World Summit on Sustainable Development for 2003-2015"*. Retrieved from: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/634-2003-%D0%BF>.
- Paton, E. B. (2012). *Natsionalna paradyhma staloho rozvytku Ukrainy [National Paradigm of Sustainable Development of Ukraine]*. Derzhavna ustanova «Instytut ekonomiky pryrodokorystuvannia ta staloho rozvytku Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy», Kyiv, Ukraine.
- Rosokhata, D. (2015). *"Sustainable Development Strategy 2020: A Real Plan or Political Declaration?"*. Retrieved from: <http://iac.org.ua/strategiya-stalogo-rozvitku-2020-realniy-plan-chi-politichna-deklaratsiya-chastina-1/>.
- Sadovenko, A. Maslovska, V., Sereda, V. & Tymochko, T. (2011). *Stalyi rozvytok suspilstva [Sustainable development of society]*, *Naukova dumka*, Kyiv, Ukraine.
- The President of Ukraine (2000). *"Report of The President of Ukraine "Ukraine: Progress in the 21st Century. Strategy of economic and social policy for 2000-2004"*. Retrieved from: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276%D0%B0/2000>.
- The President of Ukraine (2002). *"Decree of The President of Ukraine "European choice. Conceptual bases of the strategy of economic and social development of*

Ukraine for 2002-2011". Retrieved from: <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/publication/content/2994.htm>.

The President of Ukraine (2011). *Annual message from the President of Ukraine "Modernization of Ukraine is our strategic choice"*". Retrieved from: <http://www.niss.gov.ua/articles/416/>.

The President of Ukraine (2015). *"Decree of The President of Ukraine "About the Strategy of Sustainable Development «Ukraine 2020»"*". Retrieved from: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5/2015/conv>.

The Verkhovna Rada of Ukraine (1991). *"Resolution of The Verkhovna Rada of Ukraine "On approval of the main directions of economic policy of Ukraine in the conditions of independence"*". Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1698%D0%B0-12>.

United Nations Office in Ukraine. (2011). *"Millennium Development Goals: Ukraine"* Retrieved from: http://sdg.org.ua/images/2016_SDGs_Ukraine_expert_opinion_ukr.pdf.

Data przesłania artykułu do Redakcji: 12.02.2018

Data akceptacji artykułu przez Redakcję: 15.02.2018

WYMAGANIA EDYTORSKIE DLA MATERIAŁÓW AUTORSKICH

1. Artykuły powinny być napisane na aktualny temat, zawierać wyniki badań naukowych i uzasadnienia ustaleń naukowych.

2. Artykuły powinny być napisane w języku polskim, angielskim, ukraińskim lub rosyjskim, dokładnie sprawdzane przez autora, dotyczyć tematów Zbioru prac naukowych i zawierać wszystkie elementy konstrukcyjne (w podanej kolejności), a mianowicie:

2.1) Metadane (informacje o autorze (autorach) artykuła i jego streszczenia) są umieszczone konsekwentnie w języku artykułu oraz w języku angielskim, i zawierają w sobie (jeśli artykuł jest anglojęzyczny, wynikające metadane napisane są w języku angielskim):

- informacje o autorze (imię, inicjały, tytuł i stopień naukowy, miejsce pracy lub nauki, stanowisko, miasto, kraj, e-mail);
- tytuł artykułu;
- streszczenie w języku artykułu (od 30 do 100 słów), gdzie jest jasno sformułowana główna myśl artykułu, udowodniona jego aktualność. **Ważne!** Streszczenie w języku angielskim (**Abstract**) powinno być pouczające i oryginalne, odzwierciedlać główną treść artykułu i wyniki badań (streszczenie, referowanie artykułu), objętość anotacji w języku angielskim: 100-250 słów;
- kluczowe słowa (5-8 słów);
- liczba wzorów, tabel, rysunków i źródeł literackich w następujący sposób: w języku polskim (Formuły: 2; rys.: 3; tab.: 1; bibl.: 12); w języku angielskim (Formulas: 2; fig.: 3; tabl.: 1; bibl.: 12); w języku ukraińskim (Формул: 2; рис.: 3; табл.: 1; бібл.: 12); w języku rosyjskim (Формул: 2; рис.: 3; табл.: 1; библ.: 12);
- JEL klasyfikację (dla artykułów w gospodarce).

2.2) Tekst artykułu, który powinien składać się z wzajemnie powiązanych artykułów, które muszą zaczynać się od określonego tytułu, pogrubione, pogrubioną czcionką:

Wstęp. Sformułowanie problemu w ogóle, jego związek z ostatnimi badaniami i publikacjami, a także z ważnymi zadaniami naukowymi i praktycznymi, z obowiązkowymi linkami w tekście do używanej literatury. Autor musi przeznaczyć tą część problemu, którą on bada i pokazać jej znaczenie;

Analiza badań i formułowanie problemu. Formułowanie celu i metod badania tematów, które zostały omówione;

Wyniki badań. Przedstawienie podstawowego materiału badawczego z uzasadnieniem wyników badań naukowych;

Wnioski. Nowatorstwo naukowe, teoretyczne i praktyczne znaczenie badań, efekt społeczno-ekonomiczny, który pojawia się na skutek wprowadzenia wyników badań naukowych. Perspektywy dalszych badań w tym kierunku;

Literatura. Spis literatury podaje się ogólnym spisem w końcu rękopisu. Należy umieszczać linki do wszystkich do źródeł pierwotnych. W tekście linki do źródeł pierwotnych używają się w nawiasach kwadratowych, wskazując nazwisko (a) autora (ów) i rok wydania (Np.: «...[Аносов 2014] ...», «...[Коваленко, Подолай 2005] ...», «...[The World Bank 2009] ...», «...[Gray 1998]...», «...[Gray, Dooley 1999]...» itp. Źródła pierwotne podawane są w języku oryginalnym. Linki do prac niepublikowanych nie są dozwolone. **Do spisu literatury** zaleca się dołączenie tłumaczenia w języku angielskim (**References**), w którym mieści się spis źródeł w języku angielskim urządzony według międzynarodowej normy bibliograficznej **APA-2010**. Tytuły periodyków czasopism, zbiorów, itp.) po-

dawane są w transliteracji, a w nawiasach - w języku angielskim. Liczba źródeł literackich powinna wynosić co **najmniej 10 linków**, z których co najmniej połowa powinna być z linkami do źródeł zagranicznych (jeśli artykuł jest w języku ukraińskim lub rosyjskim). **Nazwy źródeł w bibliografii są wymienione w kolejności alfabetycznej.** Linkowanie do podręczników jest nieodpowiednie.

3. Objętość artykułu powinna wynosić 8-16 stron formatu A4, wszystkie marginesy - 2,5 cm, i:

- **dla metadanych (informacje o autora):** czcionka «Verdana»; 11 pt (rozmiar czcionki); interlinia 1; wyrównanie tekstu do lewej;
- **tytuł artykułu:** po 1 odstępie po metadanych; czcionka «Verdana»; 13 pt (rozmiar czcionki); interlinia 1; WIELKIMI LITERAMI; pogrubienie; wyrównanie tekstu - na środku;
- **dla metadanych (Streszczenie, słowa kluczowe, itp.):** czcionka «Verdana»; 11 pt; interlinia 1; wyrównanie tekstu do lewej do prawej;
- **dla tekstu podstawowego:** 1 odstępie po tytule artykułu; czcionka «Verdana»; 11 pt; odstępie między wierszami - pojedynczy; wcięcie - 1,25 cm; wyrównanie tekstu do lewej.

4. Artykuł powinien być jasny i precyzyjny, liczba tabel, wzorów i ilustracji (schematy, rysunki, wykresy, tabele) - powinna być minimalna, i stosować je trzeba tylko wówczas, gdy to znacznie poprawia treść artykułu, pozwala nam zrozumieć ją lepiej i głębiej w porównaniu z tekstową formą.

5. Ilustracje (schematy, rysunki, wykresy, tabele) w tekście powinny być umieszczone w centrum z podpisem pod nimi «Rysunek № - Tytuł ilustracji» z obowiązkowym linkiem do nich w tekście artykułu. Ilustracje powinny być wysokiej jakości. Tabele powinny o zwartej budowie, logicznie skonstruowane, posiadać numer seryjny i krótki wyrazisty tytuł, który dokładnie obejmuje temat i treść tabeli. Sformowanie tekstu tabeli: czcionka «Verdana», 12 punktów (rozmiar czcionki), 1 interlinia.

6. Tabele w tekście powinny być umieszczone w centrum tekstu z podpisem na nimi «Tabela № - Tytuł tabeli» z obowiązkowym linkiem do nich w tekście artykułu.

7. Formuły są tworzone za pomocą Edytora równań MS Equation. Każda formuła, z linkiem do niej w tekście artykułu (na przykład: «... przy użyciu proporcji (3) można ...») powinna być ponumerowana, w tym położenie formuły - w środku tekstu z numeracją po prawej stronie.

8. Cytaty, formuły, ilustracje, wszystkie dane cyfrowe podawane są z obowiązkowymi linkami do źródeł. Poniżej każdej tabeli i rysunku należy określić źródło (Źródło: ...). Do określania źródła, należy używać czcionki «Verdana», 9 pt (rozmiar czcionki).

9. Dozwolone formatowanie tekstu w formie listów. Mogą być używane listy punktowane, numerowane i wielopoziomowe. Do list numerowanych należy stosować cyfry arabskie «1.», «1.1.», «2)», «2.1)», itp. Do list punktowanych należy stosować symbole «-» lub «•».

REQUIREMENTS FOR DESIGN OF THE AUTHORS' MATERIALS

1. The paper should be written on the current issues, contain the results of deep research and explanation of received scientific conclusions.

2. The paper must be written in Polish, English, Ukrainian or Russian; the author should thoroughly proof the paper, it should correspond to the thematic orientation of the Collection and include all structural elements (in specified order), namely:

2.1) Metadata (information about author (s) of the article and its abstract part) that is placed sequentially in article mother language and English and include (if the article mother language is English, then metadata should be only in English):

- Information about author (full name, academic title and academic degree, place of work or study, position, City, State, E-mail);
- Title of the article;
- Abstract in article mother language (30-100 words), where is clearly formulated the main idea of the article and proved its actuality. **It is important!** Abstract in English should be informative and original, it should reflect the main content of the article and research results (summary of the article and its reviewing), the abstract in English should be 100-250 words;
- keywords (5-8 words);
- number of formulas, tables, figures and literature should be as follows: for Polish (Formuły: 2; rys.: 3; tab.: 1; bibl.: 12); for English (Formulas: 2; fig.: 3; tabl.: 1; bibl.: 12); for Ukrainian (Формул: 2; рис.: 3; табл.: 1; бібл.: 12); for Russian (Формул: 2; рис.: 3; табл.: 1; библ.: 12);
- JEL Classification (for papers in Economics).

2.2) The text of the article should contain interrelated parts, which start with specified title in bold

Introduction. Statement of problem in general view and its connection with the actual researches and publications and also with important scientific and practical problems, with the obligatory references in the text to the used literature. The author should separate from the general problem the part, which is explored by him, and show its actuality;

Literature review and the problem statement. Statement of purpose and methods of theme research that is considered;

Research results. Description of main material with explanation of scientific results;

Conclusions. Scientific novelty, theoretical and practical importance of research, socio-economic effects arising from the implementation of scientific results. Prospects for further research in this area;

Literature. The list of used literature should be placed at the end of the article. For all source material must be corresponding references. In the text the links to original source should be taken in square brackets with indication of Author(s) Surname(s) and the year of publication (example, «...[Anosov 2014] ...», «...[Kovalenko, Podolai 2005] ...», «...[The World Bank 2009] ...», «...[Gray 1998]...», «...[Gray, Dooley 1999]...» etc.). Original sources are specified in original language. References to the unpublished works are not permitted. If the article mother language isn't English, then **the reference list** is added with translation in English (**References**) due to the international standard bibliographic **APA-2010**. Names periodic editions (magazines, collections and other)

are served transliteration, and in brackets in English. Number of references should have **at least 10 references**, from which at least one half should be references to foreign sources (if the article mother language is Ukrainian or Russian). **Source name in the references are placed in the alphabetically order.** To make references to textbooks, teaching aids are not rational.

3. The volume of the article is 8-16 pages of A4; page margins - 2,5 cm, and:

- **for Metadata (Author's information):** font «Verdana»; 11 point (font size); single spacing; text alignment - by left;
- **for Paper Name:** in 1 line after Metadata; font «Verdana»; 13 point (font size); single spacing; IN CAPITAL; bold; text alignment - by center;
- **for Metadata (Abstract, Keywords etc):** font «Verdana»; 11 point (font size); single spacing; text alignment - by width;
- **for Main Text:** in 1 line after Paper Name; font «Verdana»; 12 point (font size); single spacing; paragraph indent - 1,25 cm; text alignment - by width.

4. The text of the article should be clear, concise, number of tables, formulas and illustrations (schemes, figures, graphs, diagrams) - minimum and they should apply only if it significantly improves the content of the article, and in case of better and deeper understanding of the article meaning.

5. The graphics (schemes, figures, graphs, diagrams) within the text should be alignment by width with the caption at the bottom «Figure № - Name of graphic» (for the caption - alignment by left) with the obligatory link on it within the article text. The graphics should be in high resolution.

6. The tables should be compact, logically built, and have ordinal number and a short expressive title that covers the topic and content of the table. The table text design: font «Verdana»; 11 point; single spacing. The table within the text should be alignment by width with the caption at the top «Table № - Name of table» (for the caption - alignment by left) with the obligatory link on it within the article text.

7. The formulas should be created with the help of equation editor - MS Equation. Each formula on which there is the link within the article text (example, «... using equation (3) it is possible...»), should be numbered. At this the alignment of the formula by width and numbering alignment by right side.

8. Citing, tables, illustrations, all data are submitted with reference to the source. Under each table and figure should be indicated the source (Source: ....). For notations should be used the font: Verdana, 9 point.

9. It is possible to format the text using the lists. Lists can be bulleted, numbering and multilevel. For numbering lists should be used Arabic numbers «1.», «1.1.», «2)», «2.1)» etc. For the bulleted lists be used symbols «-», «-» or «•».

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ АВТОРСЬКИХ МАТЕРІАЛІВ

1. Стаття має бути написана на актуальну тему, містити результати глибокого наукового дослідження та обґрунтування отриманих наукових висновків.

2. Стаття має бути написана польською, англійською, українською, російською мовами, ретельно вичитана автором, відповідати тематичним спрямуванням Збірника наукових праць і включати всі структурні елементи (з дотриманням вказаної послідовності), а саме:

2.1) Метадані (інформація про автора(ів) статті та її реферативна частина), що розміщуються послідовно мовою статті та англійською мовами та включають у себе (якщо мова статті англійська, то метадані надаються тільки англійською мовою):

- відомості про автора (прізвище, ініціали, вчене звання і вчений ступінь, місце роботи або навчання, посада, населений пункт, держава, E-mail);
- назва статті;
- анотація мовою статті (від 30 до 100 слів), де чітко сформульовано головну ідею статті і обґрунтовано її актуальність. **Важливо!** Анотація англійською мовою (**Abstract**) має бути інформативною й оригінальною, відобразити основний зміст статті та результатів дослідження (стилий виклад статті, її реферування), обсяг анотації англійською мовою: 100-250 слів;
- ключові слова (5-8 слів);
- кількість формул, таблиць, рисунків та літературних джерел в наступному вигляді: для польської мови (Formuły: 2; rys.: 3; tabl.: 1; bibl.: 12); для англійської (Formulas: 2; fig.: 3; tabl.: 1; bibl.: 12); для української мови (Формул: 2; рис.: 3; табл.: 1; бібл.: 12); для російської мови (Формул: 2; рис.: 3; табл.: 1; библ.: 12);
- JEL класифікацію (для статей з економіки).

2.2) Текст статті, який повинен вміщати в себе взаємопов'язані розділи, які повинні починатися вказаним заголовком, виділеним напівжирним шрифтом:

Вступ. Постановка проблеми в загальному вигляді і її зв'язок з останніми дослідженнями і публікаціями, а також з важливими науковими і практичними завданнями, з обов'язковими посиланнями в тексті на використану літературу. Автор повинен виділити із загальної проблеми ту частину, яку він досліджує, і показати її актуальність;

Аналіз досліджень та постановка завдання. Формулювання мети і методів дослідження теми, що розглядається;

Результати дослідження. Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням одержаних наукових результатів;

Висновки. Наукова новизна, теоретичне і практичне значення досліджень, соціально-економічний ефект, який виникає внаслідок впровадження наукових результатів. Перспективи подальших наукових розробок у цьому напрямку;

Література. Список використаної літератури розміщується наприкінці статті. На всі першоджерела повинні бути зроблені посилання. У тексті посилання на першоджерела просявляються у квадратних дужках із зазначенням Прізвищ автора(ів) та роком видання (наприклад, «...[Аносов 2014] ...», «...[Коваленко, Подолай 2005] ...», «...[The World Bank 2009] ...», «...[Gray 1998]...», «...[Gray, Dooley 1999]...» тощо). Першоджерела подаються мовою оригіналу. Посилання на неопубліковані роботи не допускаються. **До списку літератури** додається її переклад англійською мовою

(**References**), де розміщуються ті ж самі джерела англійською мовою оформлені за міжнародним бібліографічним стандартом **APA-2010**. Назви періодичних видань (журналів, збірників та ін.) подаються транслітерацією, а в дужках – англійською мовою. Кількість літературних джерел має становити **не менше 10 посилань**, з яких не менше ніж половина має бути посиланнями на іноземні джерела (якщо мова статті українська або російська). **Назви джерел у списку літератури розміщуються за абеткою**. Посилатися на підручники, навчальні посібники тощо не доцільно.

3. Обсяг статті має становити 8 - 16 сторінок формату А4; всі поля – 2,5 см та:

- **для метаданих (інформація про автора):** шрифт «Verdana»; 11 кеглем (розмір шрифту); міжрядковий інтервал – одинарний; вирівнювання тексту – ліворуч;
- **для назви статті:** через 1 інтервал після метаданих; шрифт «Verdana»; 13 кеглем (розмір шрифту); міжрядковий інтервал – одинарний; **ВЕЛИКИМИ ЛІТЕРАМИ**; напівжирний; вирівнювання тексту – по центру;
- **для метаданих (Анотація, ключові слова тощо):** шрифт «Verdana»; 11 кеглем (розмір шрифту); міжрядковий інтервал – одинарний; вирівнювання тексту – по ширині;
- **для основного тексту:** через 1 інтервал після назви статті; шрифт «Verdana»; 11 кеглем (розмір шрифту); міжрядковий інтервал – одинарний; абзацний відступ – 1,25 см; вирівнювання тексту – по ширині.

4. Виклад статті мусить бути чітким, стислим, кількість таблиць, формул та ілюстрацій (схеми, рисунки, графіки, діаграми) – мінімальною і застосовувати їх потрібно лише у випадку, коли це значно поліпшує зміст статті, дає змогу зрозуміти його повніше і глибше порівняно з текстовою формою викладу.

5. Ілюстрації (схеми, рисунки, графіки, діаграми) по тексту мають бути розташовані по центру з підписом під ними «Рис. № – Назва ілюстрації» (підпис має бути розташований з вирівнюванням – по центру) з обов'язковим посиланням на них по тексту статті. Ілюстрації мають бути високої якості.

6. Таблиці повинні бути компактними, логічно побудованими, мати порядковий номер та короткий виразний заголовок, що точно охоплює тему і зміст таблиці. Оформлення тексту таблиці: шрифтом «Verdana», 11 кеглем (розмір шрифту), через 1 інтервал. Таблиці по тексту мають бути розташовані по центру документа з підписом над ними «Таблиця № – Назва таблиці» (підпис має бути розташований з вирівнюванням – ліворуч) з обов'язковим посиланням на них по тексту статті.

7. Формули створюються за допомогою редактору формул MS Equation. Кожна формула, на яку є посилання по тексту статті (наприклад, «... за допомогою співвідношення (3) можливо...»), повинна мати нумерацію, при цьому розташування формули – по центру тексту із нумерацією праворуч.

8. Цитати, таблиці, ілюстрації, всі цифрові дані подаються з обов'язковими посиланнями на джерела. Під кожною таблицею та рисунком має бути зазначено джерело (Джерело: ...). Для подання джерела потрібно використовувати шрифт «Verdana», 9 кегль (розмір шрифту).

9. Допускається форматування тексту у вигляді списків. Списки можуть використовуватись маркіровані, нумеровані та багаторівневі. Для нумерованих списків мають використовуватись арабські цифри «1.», «1.1.», «2)», «2.1)» тощо. Для маркірованих списків мають використовуватись символи «-», «-» або «•».

ТРЕБОВАНИЯ К ОФОРМЛЕНИЮ АВТОРСКИХ МАТЕРИАЛОВ

1. Статья должна быть написана на актуальную тему, содержать результаты глубокого научного исследования и обоснования полученных научных выводов.

2. Статья должна быть написана на польском, английском, украинском или русском языках, тщательно вычитана автором, отвечать тематическим направлениям Сборника научных трудов и включать все структурные элементы (с соблюдением указанной последовательности), а именно:

2.1) Метаданные (сведения об авторе(ах) статьи и ее реферативная часть), которые размещаются последовательно на языке статьи и английском языках и включают в себя (если язык статьи английский, то метаданные приводятся только на английском языке):

- сведения об авторе (фамилия, инициалы, ученое звание и ученая степень, место работы или учебы, должность, населенный пункт, страна, E-mail);
- название статьи;
- аннотация на языке статьи (от 30 до 100 слов), где четко сформулирована главная идея статьи и обоснована ее актуальность. **Важно!** Аннотация на английском языке (**Abstract**) должна быть информативной и оригинальной, отражать основное содержание статьи и результатов исследования (краткое изложение статьи, ее реферирование), объем аннотации на английском языке: 100-250 слов;
- ключевые слова (5-8 слов);
- количество формул, таблиц, рисунков и литературных источников в следующем виде: для польского языка (Formuły: 2; rys.: 3; tab.: 1; bibl.: 12); для английского (Formulas: 2; fig.: 3; tabl.: 1; bibl.: 12); для украинского языка (Формул: 2; рис.: 3; табл.: 1; бібл.: 12); для русского языка (Формул: 2; рис.: 3; табл.: 1; библи.: 12);
- JEL классификацию (для статей по экономической тематике).

2.2) Текст статьи, который должен вмещать в себя взаимосвязанные разделы, которые должны начинаться указанным заголовком, выделенным полужирным шрифтом:

Вступление. Постановка проблемы в общем виде и ее связь с последними исследованиями и публикациями, а также с важными научными и практическими заданиями, с обязательными ссылками в тексте на использованную литературу. Автор должен выделить из общей проблемы ту часть, которую он исследует, и показать ее актуальность;

Анализ исследований и постановка задачи. Формулирование цели и методов исследования темы, которая рассматривается;

Результаты исследования. Изложение основного материала исследования с обоснованием полученных научных результатов;

Выводы. Научная новизна, теоретическое и практическое значение исследований, социально-экономический эффект, который возникает вследствие внедрения научных результатов. Перспективы дальнейших научных разработок в этом направлении;

Литература. Список использованной литературы размещается в конце статьи. На все первоисточники должны быть сделаны ссылки. В тексте ссылки на первоисточники проставляются в квадратных скобках с указанием Фамилии автора(ов) и года публикации (например, «...[Аносов 2014] ...», «...[Коваленко, Подолай 2005] ...», «...[The World Bank 2009] ...», «...[Gray 1998]...», «...[Gray, Dooley 1999]...» и т.д. Первоисточники подаются на языке оригинала. Ссылки на неопубликованные работы не допускаются. **К списку литературы** прилагается его перевод на английском языке

(**References**), где размещаются те же источники на английском языке оформлены по международным библиографическим стандартом **APA-2010**. Названия периодических изданий (журналов, сборников и др.) подаются транслитерацией, а в скобках – на английском языке. Количество литературных источников должно составлять **не менее 10 ссылок**, из которых не менее чем половина должна быть ссылками на иностранные источники (если язык статьи украинский или русский). **Названия источников в списке литературы располагаются по алфавиту**. Ссылаться на учебники, учебные пособия не целесообразно.

3. Объем статьи должен составлять 8 - 16 страниц формата А4; все поля – 2,5 см, и:

- **для метаданных (информация про автора)**: шрифт «Verdana»; 11 кегель (размер шрифта); межстрочный интервал – одинарный; выравнивание текста – по левому краю;
- **для названия статьи**: через 1 интервал после метаданных; шрифт «Verdana»; 13 кегель (размер шрифта); межстрочный интервал – одинарный; ПРОПИСНЫМИ БУКВАМИ; полужирный; выравнивание текста – по центру;
- **для метаданных (Аннотация, ключевые слова и др.)**: шрифт «Verdana»; 11 кегель (размер шрифта); межстрочный интервал – одинарный; выравнивание текста – по ширине;
- **для основного текста**: через 1 интервал после названия статьи; шрифт «Verdana»; 11 кегель (размер шрифта); межстрочный интервал – одинарный; абзацный отступ – 1,25 см; выравнивание текста – по ширине.

4. Изложение статьи должно быть четким, кратким, количество таблиц, формул и иллюстраций (схемы, рисунки, графики, диаграммы) – минимальным и применять их нужно только в случае, когда это значительно улучшает содержание статьи, дает возможность понять его полнее и глубже по сравнению с текстовой формой изложения.

5. Иллюстрации (схемы, рисунки, графики, диаграммы) по тексту должны быть расположены по центру с подписью под ними «Рис. № – Название иллюстрации» (подпись должна располагаться с выравниванием по центру) с обязательной ссылкой на них по тексту статьи. Иллюстрации должны быть высокого качества.

6. Таблицы должны быть компактными, логично построенными, иметь порядковый номер и краткий выразительный заголовок, который точно охватывает тему и содержание таблицы. Оформление текста таблицы: шрифтом «Verdana», 11 кеглем (размер шрифта), межстрочный интервал – одинарный. Таблицы по тексту должны располагаться по центру документа с подписью над ними «Таблица № – Название таблицы» (подпись должна располагаться с выравниванием по левому краю) с обязательной ссылкой на них по тексту статьи.

7. Формулы создаются с помощью редактора формул MS Equation. Каждая формула, на которую имеется ссылка по тексту статьи (например, «... с помощью соотношения (3) можно...»), должна иметь нумерацию, при этом расположении формулы – по центру текста с нумерацией справа.

8. Цитаты, таблицы, иллюстрации, все цифровые данные подаются с обязательной ссылкой на источник. Под каждой таблицей и рисунком должен быть указан источник (Источник: ...). Для указания источника необходимо использовать шрифт «Verdana», 9 кегель (размер шрифта).

9. Допускается форматирование текста в виде списков. Списки могут использоваться маркированные, нумерованные и многоуровневые. Для нумерованных списков должны использоваться арабские цифры «1.», «1.1.», «2)», «2.1)» и т.д. Для маркированных списков должны использоваться символы «-», «-» или «•».

PRZENOŚNE LABORATORIUM LIŚCIOWEJ FUNKCJONALNEJ DIAGNOSTYKI «PF-014»**Zasada działania urządzenia:**

- Urządzenie przeznaczone jest do pomiaru współczynnika spektralnego kierunkowej transmisji wodnych roztworów w celu określenia przyczyn braku energii rośliny i opracowania zaleceń dotyczących jej żywienia.
- Na podstawie pomiarów dostaje się *zalecenia* dotyczące nawożenia substratu glebowego, na którym *rosną rośliny*.
- Efekt pomiarowy urządzenia opiera się na zmianie gęstości optycznej roztworów fizycznych pod wpływem światła w połączeniu z substancjami chemicznymi (N, P, K, S, Ca, Mg, Cu, B, Zn, Mn, Fe, Mo, Co, J).
- Poziom szkolenia specjalista nie jest konieczny do analizy.
- Czas trwania badania - 30-40 minut na miejscu uprawy roślin bez konieczności odwiedzania specjalistycznych laboratoriów.

Przenośne laboratorium pozwala:

- Określić rzeczywistą zawartość elementów w roślinie.
- Porównać zawartość elementów w roślinie z jej optymalnym zapotrzebowaniem, czyli wyznaczyć nadwyżkę lub deficyt każdego z elementów.

Zasada działania laboratorium przenośnego opiera się na:

- Prawo chemiczne - Reakcja Roberta Hilla - reakcja fotochemiczna wydzielonych z rośliny chloroplastów podczas naświetlania odzwierciedla reakcję chloroplastów w czasie naturalnej fotosyntezy.
- Prawo fizyczne - prawo Beera-Lamberta-Bouguera - zwiększona aktywność fotochemiczna chloroplastów charakteryzuje się zwiększeniem wydzielania wolnego tlenu. Zmiana koloru dodanych barwników chemicznych odzwierciedla zmianę optycznej gęstości mierzonego roztworu.

Kontakt w sprawie zakupu przenośnego laboratorium:

+48-730-744-884

agro@clmconsulting.pl

PORTABLE LEAFY FUNCTIONAL DIAGNOSTICS LABORATORY «PF-014»

The principle of operation of the device:

- The device is designed for measuring of the spectral coefficient of aqueous solutions directional transmission to determine the causes of lack of nutrition in the plant and develop recommendations for its feeding.
- On the ground of the measurements done recommendations for fertilizing a soil substrate on which crops are grown are made.
- The measuring effect of the device is based on the change of optical density of physical solutions under the light influence combined with chemicals (N, P, K, S, Ca, Mg, Cu, B, Zn, Mn, Fe, Mo, Co, J).
- The level of training is not essential for analysis.
- The duration of the research is 30-40 min. in place of growing crops without visiting specialized laboratories.

The portable laboratory allows:

- to determine the actual contents of elements in plants;
- to compare data of the contents of the plant with needs and allows to conclude about the excess or shortage of each element.

The principle of operation of the portable laboratory is based on:

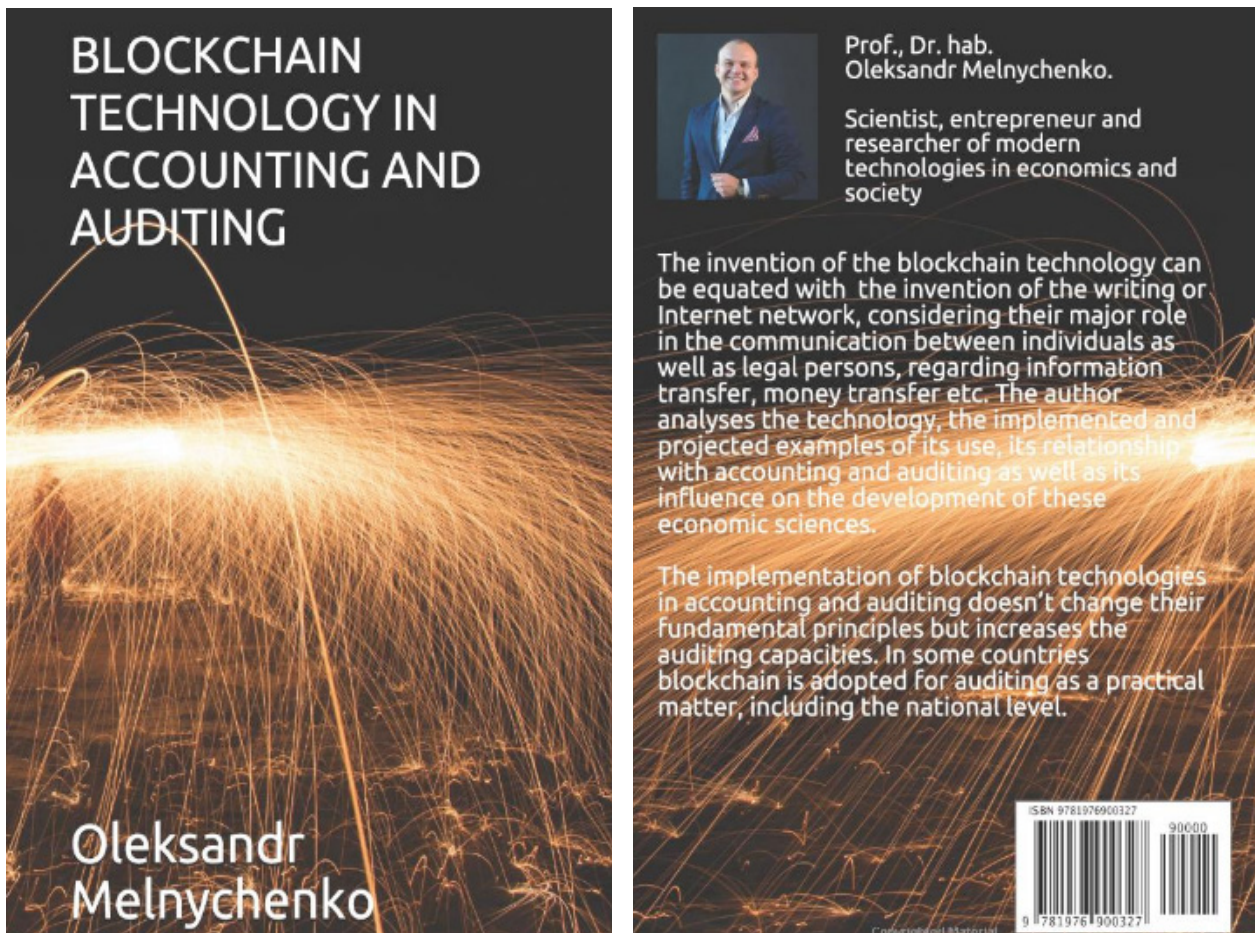
- Chemical Law - Robert Hill Reaction - the photochemical reaction of chloroplasts extracted from plant during lighting reflects specularly the reaction of chloroplasts in natural photosynthesis;
- Physical Law - Beer-Lambert-Bouguer law - increasing of photochemical activity of chloroplasts is characterized by increased allocation of free oxygen. Its color dye chemical change causes the optical density of the solution to be measured.

Contacts on purchase of a portable laboratory:

+48-730-744-884

agro@clmconsulting.pl

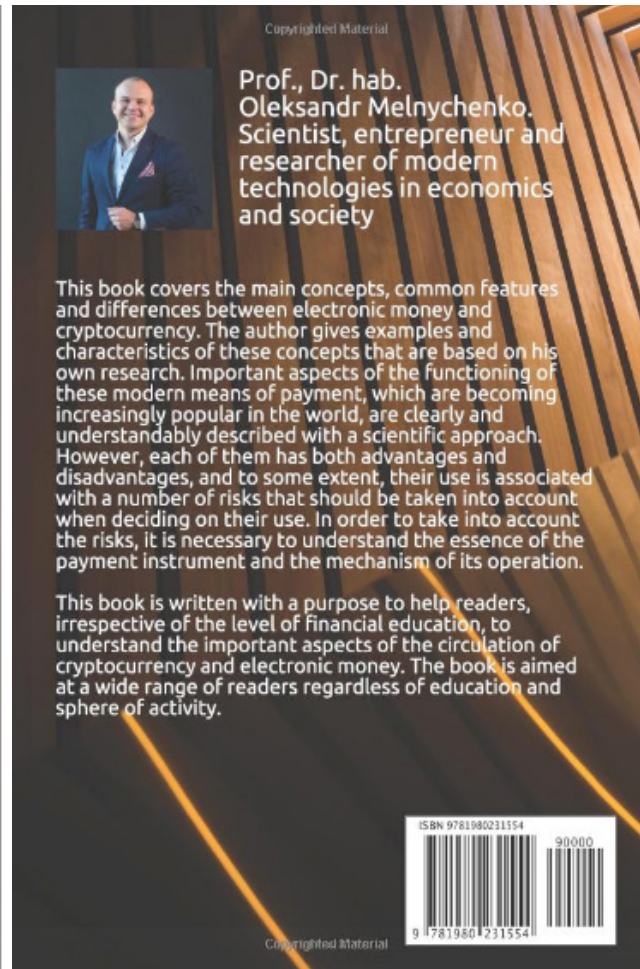

The invention of the blockchain technology can be equated with the invention of the writing or Internet network, considering their major role in the communication between individuals as well as legal persons, regarding information transfer, money transfer etc. The author analyses the technology, the implemented and projected examples of its use, its relationship with accounting and auditing as well as its influence on the development of these economic sciences. The development of accounting and auditing is linked to the development of modern technologies. Nowadays, according to the technological progress the role of blockchain technology is constantly increasing.

Blockchain is a distributed database that maintains a continuously-growing list of data records secured from tampering and revision. Blockchain can be used in financial and banking sectors first of all, but also in e-government and administrative sectors. The implementation of blockchain technologies in accounting and auditing doesn't change their fundamental principles but increases the auditing capacities. In some countries blockchain is adopted for auditing as a practical matter, including the national level.

We invite to buy this book on Amazon
<http://amzn.to/2FZ7kq0>

This book covers the main concepts, common features and differences between electronic money and cryptocurrency. The author gives examples and characteristics of these concepts that are based on his own research. Important aspects of the functioning of these modern means of payment, which are becoming increasingly popular in the world, are clearly and understandably described with a scientific approach. However, each of them has both advantages and disadvantages, and to some extent, their use is associated with a number of risks that should be taken into account when deciding on their use. In order to take into account the risks, it is necessary to understand the essence of the payment instrument and the mechanism of its operation.

This book is written with a purpose to help readers, irrespective of the level of financial education, to understand the important aspects of the circulation of cryptocurrency and electronic money. The book is aimed at a wide range of readers regardless of education and sphere of activity.

We invite to buy this book on Amazon
<http://amzn.to/2BNSxj6>